

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТУДІЇ У ФІНАНСАХ

Навчальний посібник

За редакцією
доктора економічних наук, професора І. О. Школьник,
кандидата економічних наук А. Ю. Семенова

Рекомендовано вченою радою Сумського державного університету

Суми
Сумський державний університет
2017

УДК 336:061.1ЄС(075)

Є24

Авторський колектив:

І. О. Школьник, доктор економічних наук, професор;
А. Ю. Семенов, кандидат економічних наук;
В. М. Кремень, кандидат економічних наук, доцент;
О. М. Пахненко, кандидат економічних наук;
О. С. Журавка, кандидат економічних наук, доцент;
Л. Б. Рябушка, кандидат економічних наук, доцент;
Т. Г. Кубах, кандидат економічних наук, доцент;
А. Г. Бухтіарова, кандидат економічних наук;
М. М. Бричко, кандидат економічних наук

Рецензенти:

Л. П. Сідельникова – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування Херсонського національного технічного університету;

Ю. М. Петрушенко – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародної економіки ННІ БТ «УАБС» Сумського державного університету

*Рекомендовано до видання
вченою радою Сумського державного університету
як навчальний посібник
(протокол № 1 від 14 вересня 2017 року)*

Європейські студії у фінансах : навч. посіб. / І. О. Школьник,
Є24 А. Ю. Семенов, В. М. Кремень та ін. ; за заг. ред. І. О. Школьник,
А. Ю. Семенова. – Суми : Сумський державний університет, 2017. –
214 с.
ISBN 978-966-657-690-6

Навчальний посібник спрямований на формування базових знань із фінансів Європейського Союзу, що будуть корисними в контексті європейської інтеграції України. Видання охоплює вісім базових тем фінансового спрямування. Кожна тема містить доступний виклад теоретичного та аналітичного матеріалу, питання для обговорення, проблемні та дискусійні питання, теми рефератів, практичні завдання для самостійної роботи, методичні вказівки щодо їх виконання та рекомендовану літературу. Посібник допоможе поглибити та розвинути теоретичні знання про функціонування економічних та фінансових систем країн ЄС, а також досвід країн ЄС у сфері економічного та фінансового розвитку.

Призначений для студентів спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування», а також усіх, хто прагне розширити свої знання щодо особливостей функціонування фінансів у Європейському Союзі.

УДК 336:061.1ЄС(075)

© Школьник І. О., Семенов А. Ю.,
Кремень В. М. та ін., 2017

© Сумський державний університет, 2017

ISBN 978-966-657-690-6

ЗМІСТ

	С.
ВІД АВТОРІВ.....	4
ТЕМА 1 ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	6
ТЕМА 2 БЮДЖЕТНА СИСТЕМА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	24
ТЕМА 3 ПОДАТКОВА СИСТЕМА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	43
ТЕМА 4 РИНОК ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	62
ТЕМА 5 ФОНДОВИЙ РИНОК ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	85
ТЕМА 6 РИНОК СТРАХУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	106
ТЕМА 7 ФІНАНСОВА СТАТИСТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	147
ТЕМА 8 ФІНАНСОВИЙ НАГЛЯД У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ...	166
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	190
ДОДАТКИ.....	205

ВІД АВТОРІВ

Викладання європейських студій у вищих навчальних закладах є своєрідною відповіддю наукової спільноти на трансформацію взаємовідносин між Україною та ЄС, подальше поглиблення економічних та політичних зв'язків, що створює передумови для більш детального вивчення аспектів фінансового та економічного життя країн ЄС порівняно з вітчизняною економічною та фінансовою ситуацією.

Автори пропонують упроваджувати викладання європейських студій у процес професійної підготовки майбутніх фахівців із фінансів, банківської справи та страхування в інтегрований, міжпредметній формі. Така форма передбачає формування теоретичних знань про країни ЄС. Зазначимо, що окремі навчальні дисципліни вже містять відповідні модулі, а систематизація, узагальнення, поглиблення їх у європейському контексті, інтегрування нових елементів на засадах сучасних підходів стимулює більш високу зацікавленість студентів, надасть викладачам можливість застосовувати інтерактивні форми навчання у поєднанні із сучасними освітніми технологіями формування знань про Європу та Європейський Союз.

Вивчення європейських студій дозволить майбутнім фінансистам бути краще обізнаними щодо основних сфер і ланок фінансів та фінансової системи ЄС, зокрема про бюджетну систему, податкову систему, ринок фінансових послуг, фондовий та страховий ринок, фінансовий нагляд та ін., а також зрозуміти, що таке основні європейські цінності, інституції, організації тощо.

Опанування матеріалу з європейських студій у фінансах дозволить студентам формувати:

- *уміння:*
  - орієнтуватися в фінансовому просторі країн ЄС;
  - усвідомлювати фінансове підґрунтя та закономірності соціально-економічного розвитку країн ЄС;
  - розуміти механізми функціонування економіки та фінансових систем країн ЄС;

- визначати місце України в світовій та європейській фінансовій системі;
- визначати пріоритети соціально-економічного та фінансового розвитку України в європейському контексті;
- урахувати досвід країн ЄС у процесі модернізації важливих сфер суспільного життя в Україні;
- *ставлення:*
  - поваги до європейських і національних цінностей;
  - поваги до європейських стандартів професійної діяльності у сфері фінансів;
  - готовності до сприйняття нового і до співпраці;
  - поваги і лояльності до закону;
- *загальножиттєві компетентності, що вважаються необхідними для кожного сучасного європейця:*
  - самостійності – здатності приймати необхідні рішення та відповідати за них, орієнтуватись у політичному, економічному і фінансовому просторах;
  - мобільності – здатності пристосовуватися до ситуації; змінювати напрями діяльності, зокрема професійної;
  - професійної підготовленості – прагнення до професійної досконалості, здатності до навчання впродовж усього життя, вміння одержувати необхідну інформацію, вміння працювати в команді.

Навчальний посібник містить вісім тем, кожна з яких репрезентує теоретичний та аналітичний матеріал, питання для обговорення, проблемні та дискусійні питання, теми рефератів, практичні завдання для самостійної роботи та методичні вказівки щодо їх виконання.

ТЕМА 1

ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

СТИСЛИЙ ОГЛЯД ТЕМИ

Найбільш успішним прикладом політичної та економічної інтеграції вважається Європейський Союз. Інтеграція як процес поетапного зближення країн Західної Європи була започаткована після Другої світової війни і продовжується дотепер. Європейську інтеграцію часто ототожнюють з наднаціональністю. Водночас участь у Європейському Союзі не суперечить суверенітету держав-членів. Базисом для об'єднання Європейських країн стали економічні зв'язки як процес збільшення і поступового об'єднання національних економічних систем.

Цілісна характеристика сучасного етапу функціонування Європейського Союзу неможлива без розгляду сутності та форм інтеграції.

Згідно з класичним теоретичним підходом найчастіше цей процес передбачає ряд етапів.

Зона вільної торгівлі – це форма міжнародної інтеграції, за умовами якої країни-учасники скасовують митні збори та кількісні обмеження у взаємній торгівлі згідно з міжнародним договором. Водночас країни-учасники зберігають право на самостійне і незалежне визначення режиму торгівлі щодо третіх країн. Переважно умови зони вільної торгівлі поширюються на всі товари.

Зона вільної торгівлі може координуватися невеликим міждержавним секретаріатом, розміщеним в одній із країн-членів, а основні параметри свого розвитку країни погоджують на періодичних нарадах керівників відповідних відомств. Між країнами-учасницями зберігаються митні кордони і пости, що контролюють походження товарів, які перетинають їх державні кордони. *Приклади: Північноамериканська зона вільної торгівлі – НАФТА (North American Free Trade Agreement – NAFTA), 1994 р.; Австралійсько-*

Новозеландська торгівельна угода про поглиблення економічних зв'язків, 1983 р., Балтійська зона вільної торгівлі, 1993 р. (втратила чинність у 2004 р.), зона вільної торгівлі між Колумбією, Еквадором і Венесуелою, 1992 р., зона вільної торгівлі СНД, 2011 р.

Митний союз – це форма міжнародної інтеграції, що передбачає заміну декількох митних територій країн однією при повній ліквідації митних зборів у межах Митного союзу і створенні єдиного зовнішнього митного тарифу. Дана форма інтеграції, як правило, є наслідком розвитку зони вільної торгівлі між країнами-учасниками. Важливим елементом функціонування митного союзу є затвердження угоди про поділ мита, що збирають митні органи всіх країн. Згідно з договором, кожна країна-учасник повинна мати право одержувати свою частку митних надходжень незалежно від того, в яку з країн імпортується товари і де саме відбувається одержання митного платежу. Така форма інтеграції передбачає також формування і проведення єдиної торгівельної політики країнами-учасниками, для координації якої необхідним є створення єдиного наднаціонального органу з питань реалізації цієї політики. *Приклади: митний союз між країнами Бенілюксу (з 1948 р.), митний союз між країнами ЄС (з 1968 р.), митний союз між Росією, Білоруссю та Казахстаном (з 2010 р.).*

Спільний ринок – це форма міжнародної інтеграції країн, що передбачає вільне переміщення товарів, робіт і послуг, а також факторів виробництва (капіталу, трудових ресурсів) між країнами-членами спільного ринку. Створення спільного ринку передбачає розроблення спільної політики розвитку окремих галузей і секторів економіки (у Європейському Союзі при переході до спільного ринку пріоритетними сферами було визнано сільське господарство і транспорт); формування спільних фондів соціального, регіонального розвитку та вирівнювання між країнами; гармонізація та уніфікація законодавства країн-членів; формування наднаціональних органів управління та контролю. *Приклади: Андська група (Південна Америка); Європейська економічна зона (об'єднує ЄС, Норвегію, Ісландію та Ліхтенштейн; Загальний ринок Карибського*

співтовариства (CARICOM); Центральноамериканський спільний ринок; Південноамериканський спільний ринок.

Економічний та валютний союзи – це форма міжнародної інтеграції, що передбачає об'єднання національних економік країн-учасників на основі спільного ринку, уніфікації фінансових і валютних систем, введення єдиної валюти (Європейський Союз із 1992 р.).

Політичний союз – це форма міжнародної інтеграції, що передбачає укладання спільного договору з метою проведення спільної політики у всіх сферах суспільного життя.

Наявність різноманітних форм інтеграції дозволяє країнам світу обирати зручні механізми співпраці та кооперації, рівень та ступінь яких залежить від передумов, у яких перебувають ці країни. Так, передумова реалізації ідеї про «об'єднану Європу» виникла після Другої світової війни, коли відбулася різка зміна соціальної, економічної та політичної ситуації у світі. Загалом основні інтегруючі фактори в країнах Західної Європи можна подати у вигляді таких груп:

- *Історичні* – спільна історія торгівлі та кооперації.
- *Військово-політичні* – тривала історія військових конфліктів, наявність постійних територіальних суперечок, I і II Світові війни.
- *Геополітичні* – втрата міжнародних позицій внаслідок світових воєн, економіко-політична загроза з боку США та СРСР.
- *Економічні* – можливість взаємодоповнюваного економічного розвитку внаслідок подібних структур економік, необхідність відновлення промислового потенціалу та конкуренції зі США та СРСР.
- *Цивілізаційні* – наявність спільних культурних, релігійних та духовних цінностей, сумісність соціальних та політичних ідей.
- *Інфраструктурні* – наявність розвинутої транспортної мережі, а також залежність експортних торговельних потоків країн від її розгалуженості.

Ураховуючи ряд стимулюючих факторів, а також складність самого процесу інтеграції, що триває вже майже 70 років, у процесі створення Європейського Союзу простежуються декілька основних

етапів, що характеризуються певним рівнем економічної взаємодії між країнами-членами, а також тенденцією до розширення Спільноти.

Підготовчий етап (1946–1957). Цей етап розпочався одразу після II Світової війни із розроблення різних інтеграційних проєктів у Європі. У 1948 році запрацював *митний союз Бельгії, Нідерландів і Люксембургу (Бенілюкс)*, до якого частково долучилися Великобританія та Франція, підписавши Договір про економічне, соціальне і культурне співробітництво. У 1952 році набрав чинності договір про створення *Європейського об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС)*, до складу якого увійшли Бельгія, Франція, Німеччина, Італія, Люксембург та Нідерланди. Метою створення об'єднання вважають модернізацію та підвищення ефективності виробництва у металургійній та вугільній галузях – основних локомотивах відновлення Європейської економіки. У рамках договору створено спільний ринок продуктів гірничорудної промисловості (вугілля, залізна руда, сталь і металобрухт) на основі спільного регулювання обсягів виробництва, рівня цін, інвестицій та ін.

Етап зони вільної торгівлі (1958–1967). Успішне функціонування *ЄОВС* сприяло подальшому поглибленню інтеграційних процесів у країнах Західної Європи. Так, у березні 1957 р. Римським договором було проголошено про створення *Європейського співтовариства з атомної енергії (Євроатом)* та *Європейського Економічного Співтовариства (ЄЕС – European Economic Community)*. Метою цих інтеграційних об'єднань було забезпечення сталого економічного зростання на основі об'єднання національних економік шести країн у єдиний економічний простір та формування зони вільної торгівлі.

Із цією метою поступово знижувалися митні тарифи та відбувалася лібералізація торгівельних відносин між країнами. У 1962 році було започатковано *Єдину сільськогосподарську політику* для розвитку та модернізації даної галузі у країнах-учасниках ЄЕС. З огляду на це у 1964 року розпочав свою діяльність *Європейський фонд орієнтації та гарантій для сільського господарства*.

У 1965 році Брюссельським договором затверджено рішення про злиття трьох автономних співтовариств (ЄОВС, Євроатом, ЄЕС) в

єдину систему виконавчих органів *Європейського співтовариства*. Також у цей період було встановлено офіційні торгові відносини з багатьма країнами світу.

Етап Митного союзу (1968–1976). Активний розвиток торгівельних відносин Європейського співтовариства з іншими країнами сприяв усвідомленню країнами-учасниками необхідності продовження інтеграційного процесу. Результатом стало формування у 1968 р. єдиного митного тарифу й затвердження основ спільної торгівельної політики щодо третіх країн. Визначною подією фахівці називають розширення Європейської спільноти (у 1973 р. приєдналися Великобританія, Данія та Ірландія), а також створення у 1974 р. Європейської Ради – виконавчого органу об'єднання.

Етап спільного ринку (1977–1984). Із метою зростання позитивного ефекту від функціонування Митного союзу у торгівельній сфері країнами-учасниками Європейського співтовариства приймається рішення про лібералізацію ринків капіталу та формування спільного ринку. З огляду на це у 1979 р. започатковано діяльність *Європейської валютної системи*, основним завданням якої було розроблення та реалізація механізму підтримки стабільних обмінних курсів національних валют країн-членів Співтовариства, зниження амплітуди їх коливань, досягнення валютної стабільності і запровадження єдиної грошової одиниці. Це сприяло вирівнюванню економічних показників та розробленню уніфікованої економічної політики в рамках об'єднання. Основними елементами Європейської валютної системи вважають: *Європейську розрахункову одиницю – екю* (ECU – European Currency Unit); *Систему «європейської валютної змії»* (European Currency Snake) – систему узгоджених валютних курсів на основі «валютного коридору» з межами курсових коливань від 1,125 % до +4,5 % у різні роки; *Європейський фонд валютного співробітництва*, що формувався за рахунок частини золотовалютних резервів країн-членів Співтовариства.

Спільний ринок визнавали перехідним етапом до створення справжнього єдиного внутрішнього ринку Європейської спільноти, обов'язковою умовою якого є вільний рух факторів виробництва – послуг, капіталу і робочої сили. Визначною подією етапу вважають

перші вибори до Європейського парламенту у 1979 році, що забезпечило представницьке право громадян брати участь у прийнятті рішень Європейського співтовариства.

Етап створення єдиного внутрішнього ринку (1985–1992). Головним пріоритетом у розвитку інтеграції цього етапу визначають реалізацію програми дій із формування єдиного економічного простору Європейської спільноти. Правова база такої програми закріплювалась в *Єдиному європейському акті*, прийнятому всіма членами об'єднання у 1986 р. Програма передбачала комплекс заходів із вільного міждержавного руху товарів, капіталу та робочої сили, а також необхідність уніфікації державних стандартів країн Спільноти у сферах енергетики, транспорту, освіти, науково-дослідної діяльності, соціального захисту та регіонального розвитку. Передбачалося реформування інституційної структури Європейського співтовариства та гармонізація податкової політики.

Етап економічного і валютного союзу (з 1993 р.). У ці роки відбувається швидкий розвиток валютної інтеграції разом із формуванням політичного аспекту об'єднання. Визначальним є підписання *Маастрихтського договору* (1992 р., почав діяти з 1 січня 1993 р.), що закріпив основу Європейського Союзу як об'єднання європейських держав, які беруть участь в європейській інтеграції, на основі формування єдиної політики в економічній, валютній, соціальній сферах, в галузі зовнішньоекономічних відносин, соціального і технологічного розвитку, захисту довкілля.

Таким чином, до економічних аспектів інтеграції додають попередньо не акцентовані сфери наднаціонального управління (єдину зовнішню політику та політику безпеки, співробітництво в галузях юстиції, правопорядку і внутрішніх справ ЄС). Метою політичної інтеграції є захист прав людини, зміцнення міжнародної безпеки, розвиток верховенства права.

Крім того, угода забезпечила правову реалізацію валютного союзу ЄС разом із запровадженням єдиної грошової одиниці – євро («Єврозони»). У межах розбудови валютного союзу було створено *Європейську систему центральних банків* (ЄСЦБ) та *Європейський центральний банк*. У 1999 р. у безготівковий обіг, а у 2002 р. і в

готівковий було запроваджено євро як законний платіжний і розрахунковий засіб у Європейському валютному союзі.

Цей етап позначений найбільшим розширенням за всю історію об'єднання. Так, у 1995 р. долучилися Австрія, Фінляндія, Швеція; у 2004 р. – Угорщина, Кіпр, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Словаччина, Словенія, Чехія, Естонія; у 2007 р. – Болгарія та Румунія, у 2013 р. – Хорватія. Таким чином, кількість учасників об'єднання зросла до 28 країн. Водночас до «Єврозони» входять поки що лише 19 країн. Основною причиною є необхідність держав-кандидатів відповідати суворим *Маастрихтським критеріям конвергенції*, що визначають основні макроекономічні та фінансові показники країни:

- рівень інфляції повинен бути не вищим за 1,5 % від середнього рівня трьох країн ЄС із найнижчим рівнем інфляції за попередній рік;
- дефіцит державного бюджету не повинен бути вищим ніж 3 % від ВВП;
- національний державний борг не повинен бути вищим за 60 % від ВВП;
- довгострокові відсоткові ставки не повинні бути вищими за 2 % від середнього рівня трьох країн ЄС із найнижчим рівнем інфляції за попередній рік;
- коливання офіційного валютного курсу національної валюти щодо відношенню до євро не повинно бути вищим за 2,25 %.

Головні органи влади в Європейському Союзі

Для реалізації колективних інтересів і загального розвитку об'єднання у Європейському Союзі функціонує система наддержавних інституцій та установ. Однак вони повною мірою не відповідають традиційним гілкам влади або системі поділу влади в країнах світу. Швидше за все, вони втілюють подвійний наднаціональний і міждержавний характер Об'єднання.

Загалом установи та інституції ЄС можна класифікувати за такими ознаками:

- основні органи влади (Рада Європейського Союзу, Європейська комісія, Європейська рада, Європейський парламент);

- контрольні та судові інституції (Європейський суд, Палата аудиторів, Європейський омбудсмен);
- фінансові інституції (Європейський центральний банк, Європейський інвестиційний банк, Європейський банк реконструкції та розвитку);
- консультаційні органи (Європейський соціально-економічний комітет, Комітет регіонів);

У контексті теми розглянемо основні інституції детальніше.

Європейська рада (ЄР) – це інституція, що є стратегічним орієнтиром розвитку ЄС. Рада приймає рішення з ключових питань інтеграційної стратегії Євросоюзу та широкого контексту міжнародних подій у формі політичних висновків, які трансформуються у правові акти Європейської комісії та Європейського парламенту.

До ради входять голови держав і урядів країн-членів ЄС та президента Європейської комісії; склад ЄР збирається декілька разів на рік у формі «самітів ЄС». Європейську раду очолює Голова (Президент), який призначається державами-членами, щоб організувати роботу Ради, сприяти досягненню консенсусу між членами та представляти ЄС у питаннях зовнішньої політики та спільної безпеки.

Європейська комісія (ЄК) – це незалежна інституція, що є виконавчим органом влади в ЄС та реалізовує загальну політику ЄС у різних сферах життя. Ця інституція має виключне право законодавчої ініціативи, подає та виконує бюджет ЄС. Згідно із Лісабонським договором Єврокомісія виконує такі функції: координаційну, виконавчу, управлінську, функцію ініціативи, контрольну, представницьку.

Комісія складається з 28 комісарів, по одному від кожної країни, персональний склад яких затверджується Європейським парламентом. Головою Єврокомісії є президент, кандидатура якого приймається Європейською радою та Європейським парламентом. Єврокомісія обирається строком на 5 років. Штаб-квартира розташована у Брюсселі. До складу Єврокомісії входять:

- генеральний директорат (32 директори);
- служби (12 служб);

- агенції та регулятивні органи (*політичні установи* (25 установ), які працюють в межах різних політик ЄС для здійснення конкретних проектів у різних сферах життя; *установи у сфері політики безпеки і оборони* (3 установи); *установи співпраці політичних і судових органів* (3 установи), призначені для боротьби з організованою злочинністю);

- виконавчі органи (6 органів);
- співтовариство Євроатом;
- органи фінансового нагляду (*Європейська банківська адміністрація, Європейська служба нагляду за цінними паперами та фондовими ринками, Європейська служба нагляду за страхуванням і пенсійними фондами, Європейська рада з системних ризиків*).

Рада Європейського Союзу (Рада міністрів) – це інституція, що є вищим законодавчим органом влади в ЄС, який має право приймати політичне рішення стосовно реалізації політик ЄС у формі ухвалення законодавчих актів (постанов і директив). Рада ЄС разом із Європейським парламентом формує двопалатний законодавчий орган ЄС. Спільно з Європарламентом Рада ЄС розподіляє бюджетну владу Європейського Союзу, а також має більший контроль, ніж парламент над міжурядовими сферами діяльності в ЄС, зокрема таких, як зовнішня політика та макроекономічна координація. Основними завданнями Ради є законотворчість, забезпечення координації економічної політики, формування та затвердження бюджету, призначення членів Рахункової палати, рішення про укладання угод між ЄС та іншими країнами.

До складу Ради ЄС входять представники на рівні міністрів від кожної країни-члена ЄС (28 представників), які відповідають за певний напрямок чи галузь у своїх країнах. Таким чином, Рада одночасно є як інститутом ЄС, так і міждержавним органом. Головою Ради є президент – представник головуючої країни, яка змінюється кожні шість місяців. У цей період певний міністр країни, яка головує, організовує роботу і встановлює порядок денний зі свого напрямку.

У цілому існує **10 конфігурацій** Ради ЄС:

– *Рада із загальних питань;*

– Рада міністрів закордонних справ (єдина конфігурація, яка очолюється Верховним представником, а не міністром закордонних справ країни);

– Рада з економічних і фінансових питань;

– Рада юстиції та внутрішніх справ;

– Рада з питань зайнятості, соціальної політики, охорони здоров'я і захисту прав споживачів;

– Рада з питань конкурентоспроможності;

– Рада з питань транспорту, телекомунікацій та енергетики;

– Рада з питань сільського господарства та риболовлі;

– Екологічна рада;

– Рада з питань освіти, молоді, культури та спорту).

Незважаючи на кількість конфігурацій, склад Ради міністрів не змінюється. Це єдина інституція. Над технічним забезпеченням функціонування Ради працюють 250 робочих груп і комітетів, які передають документи до Комітету постійних представників, що здійснює політичну підготовку рішень. Організаційну роботу виконує Генеральний секретаріат на чолі із Генеральним секретарем Ради. Рішення в Раді ухвалюються голосуванням міністрів країн-членів: кваліфікованою більшістю або одностайно, залежно від питання.

Європейський парламент – це консультативно-законодавчий орган ЄС, склад якого обирається громадянами країн-учасників ЄС. Він складається із 751 депутата, які обираються прямим голосуванням на п'ятирічний термін. Кожна країна ЄС має кількість мандатів пропорційно кількості населення. Головою Європарламенту є президент, який обирається депутатами на 2,5 року. До керівного складу Європарламенту входять також 14 заступників Президента, колегія квесторів та президенти політичних груп.

Хоча парламент не може виступати із законодавчою ініціативою, він розподіляє законодавчу владу з Радою міністрів у багатьох сферах політики ЄС, що дає йому право приймати, змінювати, або відхиляти більшість пропонованого законодавства ЄС. Повноваження Європарламенту охоплюють такі сфери, як:

- *законодавство* – за спеціальною процедурою дає згоду чи погоджує рішення Ради міністрів;
- *бюджетну процедуру* – затверджує багаторічний фінансовий план ЄС (framework) і розпис видатків бюджету ЄС;
- *управління (контроль)* – депутати наділені правом подавати запити до Єврокомісії стосовно виконання нею її діяльності; здійснюють депутатський контроль за виконанням програм і проектів ЄС; затверджують склад Єврокомісії та наділені правом висловлювати їй вотум недовіри, призначають Омбудсмена; дають згоду на вступ до ЄС нових країн.

Суд Європейського Союзу (Суд ЄС) – це інституція, що являє собою судову гілку влади в ЄС і має право приймати до розгляду справу за такими компетенціями:

- розгляд клопотань про попереднє рішення (тлумачення законодавства ЄС для національних судів країн-учасників ЄС);
- розгляд позовів у зв'язку із невиконанням країнами-учасниками ЄС своїх зобов'язань;
- розгляд позовів про бездіяльність чи визнання рішень інституцій та органів влади ЄС недійсними;
- розгляд звернень та скарг стосовно рішень судів країн ЄС;
- реалізація загальної юрисдикції у питаннях свободи, безпеки та правосуддя.

До складу Суду ЄС входять 28 суддів, які є представниками країн-учасників ЄС та 8 генеральних адвокатів, які надають умотивований висновок стосовно справ, що розглядаються у Суді.

Таким чином, у Європейському Союзі створена система наднаціональних органів влади, метою яких є забезпечення реалізації мети і завдань інтеграційного об'єднання. Основною серед цілей є забезпечення економічного розвитку країн-учасників, що є можливим лише завдяки розвитку спільного фінансового простору, що включатиме бюджетні та податкові відносини, розвиток фінансового та інвестиційного ринків, формування системи страхування і соціального забезпечення в ЄС.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

---

1. Горюнова Є. О. Євроінтеграція : навч. посіб. / Є. О. Горюнова. – Київ : Академвидав, 2013. – 224 с. – (Серія «Альма-матер»).
2. Європейська інтеграція : навч. посіб. / М. І. Макаренко, Л. І. Хомутенко, І. І. Д'яконова та ін. ; за ред. М. І. Макаренка, Л. І. Хомутенко. – Київ : «Центр учбової літератури», 2014. – 344 с.
3. Копійка В. В. Європейський Союз: історія і засади функціонування : навч. посіб. / В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко ; за ред. Л. В. Губерського. – 2-ге вид., випр. і допов. – Київ : Знання, 2012. – 759 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
4. Європейська інтеграція на початку нового тисячоліття : довідник./ А. М. Круглашов, І. Озимок, Т. С. Астапенко, В. В. Руссу. – Чернівці, 2010. Ч.1.– 212 с.
5. Мальська М. П. Основи європейської інтеграції : підручник / М. П. Мальська, Н. В. Антонюк – Київ : «Центр учбової літератури», 2015. – 320 с.
6. Фінанси для фінансистів : підручник. / О. А. Шеремет, І. В. Дем'яненко, К. В. Багацька та ін. ; за заг. ред. Т. А. Говорушко – Київ : «Центр учбової літератури», 2013. – 612 с.
7. European Commission, 2012, «How the European Union works» [Electronic resource]. – Luxembourg. Publications Office of the European Union. – 40 p. – Access mode : <http://europa.eu/!bY34KD>.
8. European Commission, 2015, «Ten priorities for Europe» [Electronic resource]. – Luxembourg. Publications Office of the European Union. – 16 p. – Access mode : <http://europa.eu/!bY34KD>.
9. Global Edge, «European Union: History» [Electronic resource]. – Michigan State University. – Access mode : <http://globaledge.msu.edu/trade-blocs/european-union/history>.
10. Reuters, Financial Glossary, «Maastricht Criteria» [Electronic resource]. – Access mode : http://glossary.reuters.com/?title=Maastricht_Criteria.

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

---

1. Визначте сутність інтеграції. Обґрунтуйте основні форми інтеграції. Наведіть приклади.
2. Охарактеризуйте передумови створення і розвитку ЄС. Визначте найголовніші фактори.
3. Які основні етапи інтеграції характерні для Європі? Які відмінності між ними?
4. Охарактеризуйте особливості функціонування Європейського Союзу (ЄС).
5. Розкрийте сутність Маастрихтських критеріїв конвергенції.
6. Розкрийте сутність Європейського валютного союзу. Які особливості його функціонування?
7. Визначте функції та завдання Європейської комісії та ради.
8. Охарактеризуйте функції та повноваження Ради міністрів ЄС. Визначте її структуру.
9. Розкрийте основні завдання та функції Європейського парламенту. Які його відмінності від інших інституцій ЄС?
10. Охарактеризуйте повноваження Європейського суду, визначте мету його створення і функціонування.

ПРОБЛЕМНІ ТА ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ

---

1. Проблеми і перспективи уніфікації та гармонізації економічних систем країн ЄС.
2. Наслідки розширення ЄС за рахунок постсоціалістичних країн.
3. Фонди фінансових ресурсів ЄС, їх відповідність та адекватність потребам розвитку країн ЄС та ЄС загалом.
4. Реалізація фінансового контролю за використанням фінансових ресурсів ЄС.
5. Чому Конституція ЄС не була ратифікована? Охарактеризуйте основні проблеми та ризики існування ЄС.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

---

1. Економічні засади та принципи функціонування бюджетної системи ЄС.
  2. Органи управління фінансами ЄС.
  3. Причини створення та напрями діяльності основних фондів фінансових ресурсів ЄС.
  4. Спільна валюта як основа функціонування фінансів ЄС.
  5. Роль та місія Європейського парламенту.
-

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Практичне завдання 1. Охарактеризуйте основні етапи інтеграційних процесів в ЄС. Розкрийте сутність основних інтеграційних об'єднань та відповідних їм інтеграційних форм (зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний та валютний союз) в Європі, мету їх створення та досягнення. Зробіть висновки.

Методичні вказівки щодо виконання завдання

Результати виконання завдання подайте у вигляді матричної таблиці, в якій по вертикалі розміщені форми інтеграційних об'єднань, а по горизонталі – характерні особливості їх функціонування (табл. 1.1). У відповідних квадрантах необхідно відзначити (+/-) наявність ознак відповідній формі об'єднання.

Таблиця 1.1 – Характеристика форм економічної інтеграції в ЄС

Форма економічної інтеграції	Скасування тарифів та квот між учасниками	Єдина торговельна політика щодо третіх країн	Скасування обмежень на рух виробничих факторів	Гармонізація економічної політики та інституцій	Єдина валюта, єдина валютна політика
ЗВТ					
Митний союз					
Спільний ринок					
Економічний союз					
Валютний союз					

Практичне завдання 2. Розкрийте сутність та призначення основних фондів фінансових ресурсів ЄС. Порівняйте їх з наявною системою фондів в Україні. Назвіть їх позитивні та, можливо, негативні аспекти діяльності. Визначте основні пріоритетні цілі фондового фінансування. Зробіть висновки.

Методичні вказівки щодо виконання завдання

Виконуючи завдання, зверніть увагу на діяльність Європейського фонду регіонального розвитку, Європейського соціального фонду, Європейського фонду управління та забезпечення в сільському господарстві та Європейського фонду гуртування. Їх діяльність охарактеризуйте за такими ключовими критеріями: рік створення, засновники, порядок формування та використання фінансових ресурсів, обсяг активів та основні напрями їх діяльності.

Практичне завдання 3. Проаналізуйте досвід країн Центральної та Східної Європи зі вступу до ЄС. Визначте особливості їх основних реформ в економічній і, зокрема, фінансовій сферах. Наведіть позитивні та негативні моменти, пов'язані з цим процесом.

Методичні вказівки щодо виконання завдання

Аналіз досвіду зі вступу країн до ЄС важливо охарактеризувати з огляду на можливості його врахування для України. Аналіз досвіду найближчих сусідів України дозволить виробити дієвий механізм реформування вітчизняної економіки на шляху європейської інтеграції.

Результати дослідження узагальніть у табл. 1.2, в якій важливо зазначити країну, рік її вступу до ЄС, основні реформи, здійснені до та після вступу країни до ЄС, а також наслідки їх вступу.

Таблиця 1.2 – Досвід країн Центральної та Східної Європи зі вступу до ЄС

Країна	Рік вступу до ЄС	Реформи, здійснені до та після вступу до ЄС за сферами економіки				Наслідки вступу	
		бюджетна	податкова	митна	монетарна	позитивні	негативні

Також зверніть увагу на основні макроекономічні показники відповідних країн до вступу в ЄС і після, зокрема рівень ВВП та промислового виробництва, бюджетного дефіциту, частку державного боргу щодо ВВП, обсяг прямих іноземних інвестицій, рівень інфляції та ін.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

Оберіть один із варіантів, що якнайкраще доповнює твердження або відповідає на запитання.

1. Які етапи характерні процесу інтеграції:
  - а) вільний експорт, митний союз, спільний ринок, фінансовий союз;
  - б) спільна територія, митний союз, спільний ринок, економічний і валютний союз;
  - в) зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний та валютний союз;
  - г) зона вільного імпорту, митний союз, спільний простір, фінансовий союз

2. Форма міжнародної інтеграції, що передбачає вільне переміщення товарів, робіт і послуг, а також факторів виробництва (капіталу, трудових ресурсів) між країнами-членами спільного ринку:
  - а) митний союз;
  - б) спільний ринок;
  - в) зона вільної торгівлі;
  - г) економічний союз

3. Передумови інтеграційних процесів у країнах Західної Європи можна подати у вигляді таких груп:
  - а) історичні, територіальні, структурні, економічні, цивілізаційні, інфраструктурні;
  - б) історико-політичні, військові, соціальні, фінансові, цивілізаційні, інфраструктурні;

- в) історичні, воєнно-політичні, геополітичні, економічні, цивілізаційні, інфраструктурні;
  - г) історичні, воєнно-політичні, безпекові, соціальні, цивілізаційні, територіальні
4. Першим інтеграційним об'єднанням у повоєнній Європі є:
- а) ЄОВС;
  - б) Євроатом;
  - в) ЄЕС;
  - г) ЄС
5. Елементом Європейської валютної системи 1979 є:
- а) європейська розрахункова одиниця – екю;
  - б) система «європейської валютної змії»;
  - в) Європейський валютний фонд;
  - г) усі відповіді правильні
6. Коли юридично запрацював Європейський Союз:
- а) у 1951 році;
  - б) у 1991 році;
  - в) у 1993 році;
  - г) у 2002 році
7. Чи може країна ЄС увійти до Єврозони, якщо обсяг її державного боргу становить 34 млрд. євро, дефіцит бюджету 5 млрд. євро, а ВВП країни становить 100 млрд. євро:
- а) так;
  - б) так, якщо скоротить дефіцит бюджету на 40 %;
  - в) так, якщо скоротить державний борг на 20 %;
  - г) ні
8. Яка інституція виконує роль виконавчої гілки влади в ЄС та реалізує заплановані програми та проекти?
- а) Європейська рада;
  - б) Європейський парламент;
  - в) Рада міністрів ЄС;
  - г) Європейська комісія

9. Яка інституція ЄС приймає рішення з ключових питань інтеграційної стратегії розвитку та широкого контексту міжнародних подій у формі політичних висновків:
- а) Європейська рада;
  - б) Європейський парламент;
  - в) Рада міністрів ЄС;
  - г) Європейська комісія
10. Яка інституція ЄС є за своєю сутністю вищим законодавчим органом влади в ЄС, який має право приймати політичне рішення стосовно реалізації політик ЄС у формі прийняття законодавчих актів (постанов і директив):
- а) Європейська рада;
  - б) Європейський парламент;
  - в) Рада міністрів ЄС;
  - г) Європейська комісія

ТЕМА 2

БЮДЖЕТНА СИСТЕМА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

СТИСЛИЙ ОГЛЯД ТЕМИ

Створення у системі міждержавного інтеграційного об'єднання ЄС централізованого фонду фінансових ресурсів вважають початком формування повноцінної наднаціональної бюджетної системи, яка вимагає зміни підходів щодо застосовування нових моделей інституціональної взаємодії країн-членів Європейського Союзу. Бюджетна система ЄС має трикомпонентну організаційну структуру: бюджет ЄС, національні бюджети та регуляторні інститути.

Бюджет Європейського Союзу як економічна категорія являє собою план формування та використання централізованого фонду фінансових ресурсів, а як суспільна категорія – це сукупність економічних відносин Європейського Союзу і країн-членів ЄС із забезпечення завдань і функцій наднаціональних інституцій.

Відповідно до римських домовленостей 1957 року та Лісабонського договору (2009 р.) функціонування бюджетної системи ЄС ґрунтується на таких основоположних принципах:

- *єдності та бюджетної точності*, що відображається у зведенні в єдиний документ доходів і видатків Європейського Союзу, що відповідає чинному інституційно-правового механізму;
- *щорічності*, який передбачає відповідність бюджетних операцій окремому фінансовому року;
- *рівноваги*, що означає відповідність доходів, які прогнозуються на фінансовий рік асигнуванням із платежів цього року. Даний принцип означає, що дефіцит бюджету не передбачений, а Європейській комісії заборонено здійснювати позики для покриття своїх витрат. У разі виникнення дефіциту його розмір переноситься у витратну частину бюджету наступного року. Профіцит зараховується до доходів бюджету наступного року;
- *розрахункової одиниці* (зводиться до використання єдиної валюти ЄС євро для виконання усіх бюджетних розрахунків і ведення

бухгалтерської звітності). Деякі операції у разі їх практичної доцільності можуть здійснюватись у національних валютах держав-членів за рішенням відповідального фінансового розпорядника інституції ЄС чи її іншої структури;

- *універсальності* (передбачає погашення в цілому усіх бюджетних витрат за рахунок бюджетних доходів і базується на двох правилах: бюджетний дохід не повинен бути закріпленим за окремими статтями витрат, усі витрати і всі доходи повинні бути введені повністю до бюджету без співвідношення один із одним);

- *специфікації витрат* (передбачає, що кожна сума асигнувань повинна мати конкретне призначення та обґрунтування);

- *раціонального фінансового менеджменту* (поєднує три основні принципи фіскальної культури: економія, ефективність та дієвість). Принцип економії передбачає, що ресурси, які використовуються інституціями для реалізації своєї діяльності, повинні надходити вчасно, у потрібних обсягах і необхідної якості та за найнижчою ціною. Принцип ефективності стосується пошуку найкращого співвідношення між залученими ресурсами й одержаними результатами, а принцип дієвості передбачає забезпечення вимірності встановлених цілей кінцевим результатам. Відповідно до принципу дієвості завжди повинна забезпечуватися можливість підтвердження досягнення поставлених цілей шляхом вдалого вибору зрозумілих і чітких індикаторів;

- *прозорості*, що означає доступність та наочність процедур формування і виконання бюджету, подання фінансової звітності. Одним зі способів забезпечення дотримання цього принципу є публікування бюджету і поправок до нього в офіційному віснику Європейського Союзу.

Принципи побудови бюджетної системи ЄС порівняно з принципами національних бюджетних систем підтверджують бажання максимально зберегти бюджетну самостійність країн-членів, основою якої є внутрішньодержавна бюджетна децентралізація. Водночас регулювання бюджетних відносин має певну специфіку, зумовлену особливим цільовим спрямуванням регуляторних інститутів використовувати нормативні документи і застосувати

спеціальні заходи щодо прийняття рішень. Відповідають за формування бюджету ЄС три регуляторних інституції: Рада Європейського Союзу, до якої входять міністри з країн-членів ЄС, Європейська комісія та Європейський парламент.

Єдиний бюджет затверджується спільно Радою та Парламентом ЄС один раз на сім років. Тому в ЄС бюджет розглядається передусім як інструмент забезпечення розвитку інтеграційних процесів, усунення суперечностей між його країнами-членами та досягнення спільних цілей, які виявляються у конкретних політиках ЄС.

Процедура прийняття бюджету ЄС

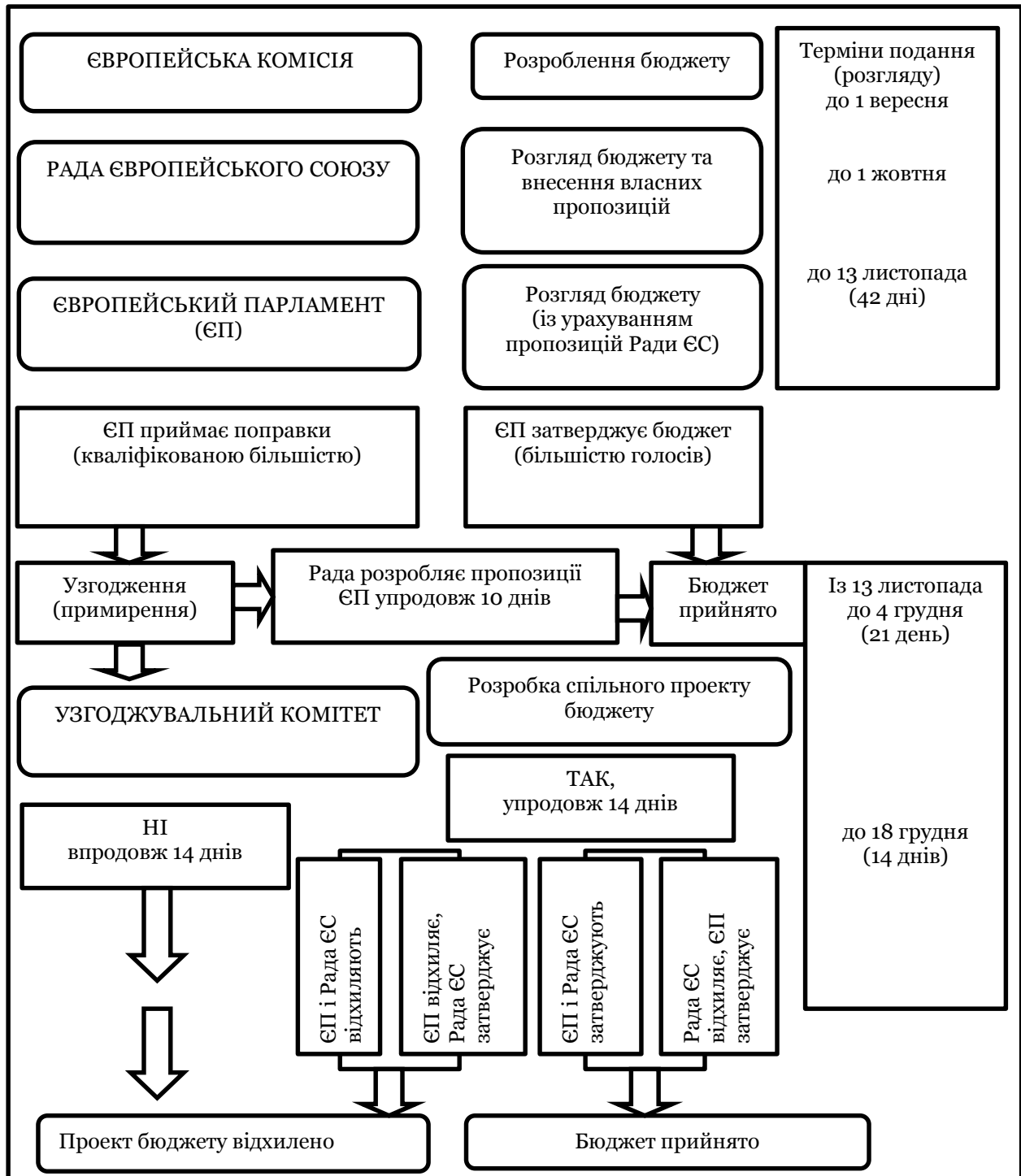
Водночас у рамках формування єдиного бюджету ЄС на сім років відбувається порядок щорічної процедури складання, розгляду та затвердження єдиного бюджету ЄС відповідно до статей 313–316 договору про функціонування Європейського Союзу. Схематично процедура бюджетного процесу наведена на рис. 2.1.

До 1 липня року, що передує плановому, інституційні установи ЄС подають до Європейської комісії плани своїх кошторисних доходів і витрат на плановий рік, на основі яких Комісія розробляє щорічний попередній проект бюджету та подає його на розгляд і затвердження Раді ЄС та Європейському парламенту не пізніше 1 вересня.

Європейська Рада розглядає проект бюджету, вносячи поправки з детальним обґрунтуванням положень змін, і після узгодження власних позицій передає для розгляду Європарламенту до 1 жовтня. У Парламенті впродовж 42 днів відбувається читання проекту єдиного бюджету з урахуванням змін, внесених Радою ЄС. Якщо Європарламент кваліфікованою більшістю схвалює проект бюджету та не вносить жодних поправок, то бюджет вважається прийнятим. За умови внесення змін проект бюджету повертають до Ради ЄС, яка впродовж 10 днів ознайомлюється з пропозиціями Парламенту, і в разі згоди бюджет приймається, у протилежному випадку – відхиляється. Якщо події розвиваються за останнім сценарієм, то створюється Узгоджувальний комітет, який складається з однакової кількості представників Ради ЄС і Європейського парламенту.

Узгоджувальний комітет зобов'язаний упродовж 21 дня розробити спільний текст бюджету, якщо цього не вдалося зробити, то Комісія повинна створити новий проект бюджету.

Рисунок 2.1 – Процедура бюджетного процесу в ЄС

Після того, як спільний текст бюджету схвалено Узгоджувальним комітетом, упродовж 14 днів Європейська рада та Парламент

приймають рішення щодо його затвердження чи відхилення. У цілому Лісабонський договір дещо спростив процедуру розроблення та прийняття бюджету і збільшив повноваження Європарламенту в ньому. Так, Парламент може прийняти бюджет навіть за умови, якщо Рада ЄС не погоджується зі спільним текстом. У разі якщо Рада і Парламент разом відхиляють колективний проект бюджету, то Комісія знову повинна подати новий варіант єдиного бюджету ЄС.

Якщо на початок фінансового року бюджет не був остаточно прийнятий, то в межах законодавства дозволяється витратити в поточному бюджетному році щомісячно не більше 1/12 бюджетних асигнувань за попередній фінансовий рік. Так, щорічна бюджетна процедура складання, розгляду та затвердження єдиного бюджету ЄС триває з 1 вересня по 31 грудня.

У разі неминучих, виняткових або непередбачуваних обставин Європейська комісія упродовж року може корегувати деякі позиції бюджету, що вже був прийнятий, шляхом подання проектів внесення змін до бюджету. Крім того, Комісії надане право за власною ініціативою або на прохання інших інституційних установ ЄС подати лист-поправку до проекту бюджету у зв'язку з непередбачуваними та незапланованими подіями, що мають місце під час втілення бюджету. І проект внесення змін до бюджету, і лист-поправка підлягають тим самим процедурним правилам, що і загальний бюджет.

Єврокомісія виконує бюджет у співпраці з державами-членами, що відповідають у рамках виділених їм асигнувань, керуючись принципами раціонального управління фінансами. Комісія має право з урахуванням певних вимог і обставин (ст. 322 Договору про функціонування Європейського Союзу) передати асигнування з одного розділу в інший або з одного підрозділу в інший. Національні уряди рівною мірою відповідальні за захист фінансових інтересів ЄС. Комісія повинна зберігати жорсткий контроль над тим, як використовуються кошти бюджету ЄС, і вживати належних заходів для забезпечення дотримання принципу належного фінансового управління, оскільки на Комісію покладена відповідальність за понадлімітні витрати коштів, чи це є результатом помилок, неточностей у розривах, чи навмисного шахрайства. Щомісяця комісія

публікує звіт в Інтернеті, інформуючи Парламент і Раду про хід виконання бюджету.

Функцію поточного контролю за надходженням і витрачанням бюджетних коштів ЄС покладено на Рахункову палату, що звітує перед Європейською комісією, яка відповідно щороку подає Парламенту та Раді звіти про виконання бюджету попереднього фінансового року, фінансову звітність про склад активів і пасивів Союзу, а також презентує доповідь про оцінювання фінансового стану ЄС.

Структура єдиного бюджету Європейського Союзу

Єдиний бюджет як основний фінансовий документ Євросоюзу фіксує всі статті доходів і видатків ЄС. Згідно зі ст. 10 Договору про функціонування Євросоюзу бюджетні доходи та видатки повинні бути збалансованими. Загальна структура статей доходів і видатків єдиного бюджету ЄС подана на рис. 2.2.

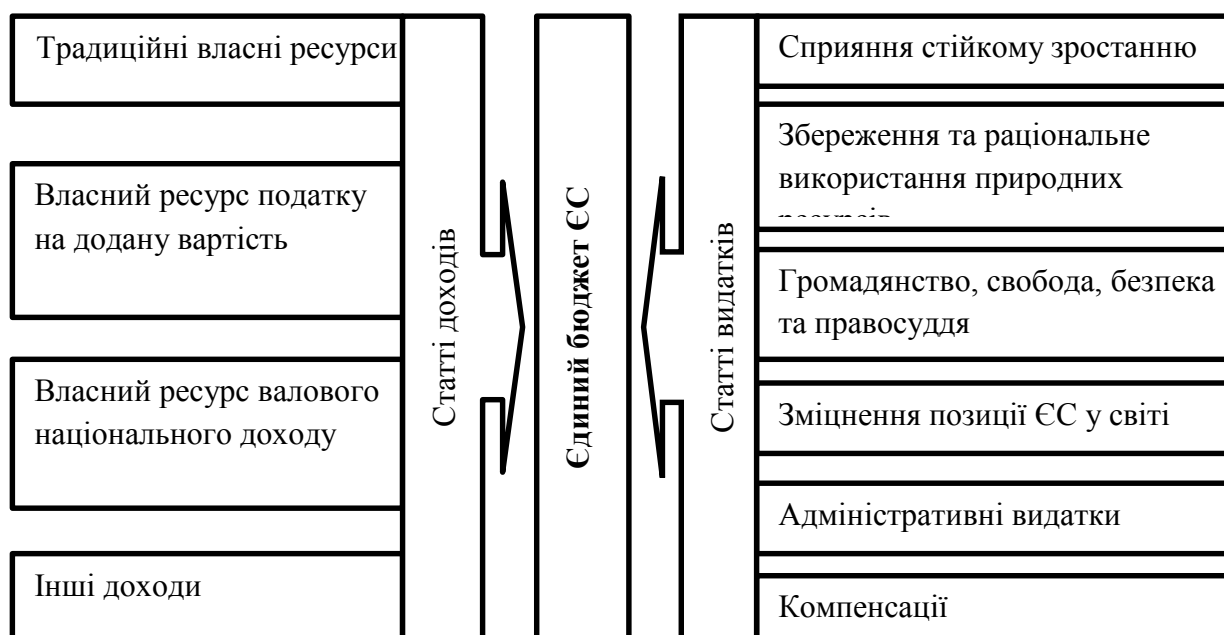

Рисунок – 2.2. Складові єдиного бюджету Європейського Союзу

Тобто закладені до бюджету видатки повинні повністю покриватися бюджетними доходами, оскільки ЄС не має права брати позики для погашення своїх витрат. У ст. 311 Договору про

функціонування ЄС зазначено, що бюджет Європейського Союзу повністю фінансується за рахунок власних коштів у розмірі, необхідному для досягнення поставлених цілей і здійснення власної політики. Отже, формування дохідної частини бюджету відбувається за рахунок коштів країн – учасників ЄС за так званою системою власних ресурсів.

Доходи бюджету ЄС формуються за рахунок таких статей:

1) *«традиційні власні ресурси»*, до яких відносять:

- митний збір, стягнений за єдиним митним тарифом при ввезенні товару на митну територію ЄС країнами-імпортерами з країн, які не є його членами;
- сільськогосподарський збір, де об'єктом оподаткування є продукція аграрного сектору третіх країн, що перетнула кордон ЄС;
- цукровий збір, сплачуваний державами-членами ЄС за виробництво та зберігання цукру в рамках спільної політики організації та регулювання європейського ринку цукру;

2) *«власний ресурс податку на додану вартість»*, він являє собою частку відрахувань від річної суми податку на додану вартість країнами-членами ЄС. Податкова база є уніфікованою та розраховується за стандартизованою методикою, відповідно до якої «власний ресурс ПДВ» сплачується за єдиною ставкою 0,3 % від бази оподаткування ПДВ кожної держави-учасника ЄС;

3) *«власний ресурс валового національного доходу»*, що формується за рахунок відрахувань від обсягу ВНД кожної держави європейської спільноти за уніфікованою відсотковою ставкою, яка переглядається щороку та обчислюється за єдиною методикою. Саме «власний ресурс ВНД» є основним джерелом збалансування бюджету, оскільки особливістю розроблення проекту бюджету на плановий рік є те, що спочатку визначаються обсяги видаткової частини бюджету, а вже потім розраховують обсяг доходу, необхідного для їх фінансування. Загальний обсяг власних ресурсів, використовуваних Співтовариством для покриття щорічних асигнувань, не повинен перевищувати 1,24 % від суми ВНД усіх держав-учасників ЄС, а загальний річний обсяг коштів, залучених до бюджету Європейського

Союзу, не повинен перевищувати 1,3 % від суми ВНД усіх держав-членів;

4) *інші доходи:*

- сума профіциту бюджету минулого фінансового року;
- надходження від оподаткування заробітної плати осіб, які працюють в установах та інших органах ЄС;
- відсотки за наданими кредитами;
- внески країн, які не є членами ЄС (у рамках конкретних угод, діяльності європейських фондів тощо);
- відсотки за прострочені платежі та штрафи (наприклад, відсотки за прострочені виплати власних ресурсів держав-учасників або штрафи, що сплачують компанії за порушення правил конкуренції);
- надходження від адміністративного функціонування інститутів, такі як доходи від продажу майна, здавання його в оренду, надання послуг;
- інші надходження.

Видатки бюджету ЄС поділяють на *операційні* (до 95 % всіх затверджених видатків) та *адміністративні* (5 %).

Операційні видатки складаються з таких напрямів фінансування як:

- конкурентоспроможність для розвитку та зайнятості (дослідження і технологічний розвиток; єднання людей через європейські мережі; освіта та тренування; просування конкурентоспроможності в повністю інтегрованому єдиному ринку; соціальна політика тощо);
- збереження та управління природними ресурсами (сільськогосподарський та сільський розвиток, риболовна політика; нові фінансові інструменти для довкілля);
- громадянство, свобода, безпека та юстиція (спільна політика щодо міграції та контролю кордонів, крос-кордонні проблеми (нелегальна міграція, работоргівля, тероризм, організована злочинність), захист фундаментальних прав, юридична кооперація);

- інші видатки внутрішньої політики (культурна, молодіжна, аудіовізуальна, охорона здоров'я, захист прав споживачів тощо);
- ЄС як глобальний гравець (приєднання до ЄС; стабільність, кооперація розвитку, економічна кооперація, європейське сусідство та партнерство, гуманітарна та макрофінансова допомога) – компенсації.

Адміністративні видатки спрямовані на управління Європейським Союзом (адміністративні витрати пов'язані з діяльністю інститутів, які забезпечують функціонування ЄС).

Пріоритети видатків у єдиному бюджеті ЄС відображають зміни економічної політики Європейського Союзу, що фіксуються у фінансових документах. Фінансова перспектива визначає граничні обсяги видатків бюджету ЄС за основними категоріями (статтями) загалом (табл.2.1).

Таблиця 2.1 – Основні пріоритети видатків ЄС у багаторічній фінансовій перспективі

Період, роки	Пріоритети
1988–1992	<ul style="list-style-type: none"> • Формування внутрішнього ринку; • запобігання бюджетній кризі; • об'єднання багаторічної рамкової програми фундаментальних і прикладних досліджень
1993–1999	<ul style="list-style-type: none"> • Соціальна політика та політика зближення; • запровадження єдиної валюти (євро)
2000–2006	<ul style="list-style-type: none"> • Розширення Союзу; • реформування структурних фондів і фондів зближення; • реформування спільної сільськогосподарської політики
2007–2013	<ul style="list-style-type: none"> • Сталий розвиток; • охорона та управління природними ресурсами; • права громадянина, свобода, безпека та правосуддя; • ЄС як глобальний партнер
2014–2020	<ul style="list-style-type: none"> • Стимулювання економічного зростання; • сталий розвиток і робочі місця; • клімат і енергетика; • глобальна Європа

Чинна багаторічна фінансова перспектива на 2014–2020 рр. визначена загальним обсягом фінансування 959 988 млн євро при

досить низьких середньорічних темпах приросту – 101,4 %. На цей фінансовий період ЄС передбачає «зробити більше – за визначеними напрямами – з меншими витратами», як тому свідчення низьких темпів приросту фінансових ресурсів.

Основний обсяг фінансових ресурсів на цей період спрямовується на збереження природних ресурсів – 38,9 % та економічний, соціальний і регіональний розвиток – 33,9 %.

Із семи основних напрямів використання публічних коштів надано незначний пріоритет у частині збільшення питомої ваги витрат на підвищення конкурентоспроможності економіки і робочі місця на 3,4 %, на заходи з глобалізації ЄС – 0,4 %, адміністративні витрати – 0,6 % та економічний, соціальний і регіональний розвиток – 0,9 %, при зменшенні питомої ваги витрат на збереження природного середовища на 5,5 %. Зазначений аналіз дає підстави для висновку про досить прагматичні прогнози посткризового періоду об'єднаної Європи.

Оцінювання показників бюджету країн ЄС

Відповідно до інформаційної бази «Eurostat statistics explained» загальний обсяг витрат бюджету Європейського Союзу у відсотках до ВВП коливався у межах 48,6 % – 2011р., 49,0 % – 2012 р., 48,6 % – 2013 р., 48,2 % – 2014 р., 47,4 % у 2015 році. Динаміка загальних доходів бюджету ЄС у відсотках до ВВП за останні п'ять років мала тенденцію до збільшення: 44,1 % – 2011 р., 44,8 % – 2012 р., 45,8 % – 2013 р., 45,2 % – 2014 р., 45,1 % у 2015 році. Водночас вагомим інструментом впливу на стан бюджетних систем країн-членів у частині дотримання принципу ефективного збалансування видатків національних бюджетів щодо реальних доходів цих самих бюджетів належить інструментам і механізмам з обслуговування та управління державним боргом, які практично повністю належать до повноважень національних урядів. До основних завдань з управління державним боргом належать забезпечення ліквідності бюджету і бюджетної системи в цілому як важливого регулятора ринку цінних паперів, де держава стає його безпосереднім учасником. До речі, Герд Елерс

консультант з питань фінансів і бюджету (Німеччина), вважає, що управління державним боргом для держави є «вікном на ринок». Відповідно до умов Європейського Союзу, а саме Пакту стабільності і зростання, країни-члени зобов'язані зберегти державний дефіцит і борг нижче за певних меж: дефіцит уряду країни-члена ЄС не може перевищувати – 3 % від ВВП, тоді, як її борг не може бути більшим ніж 60% від ВВП. Динаміка дефіциту та боргу єдиного бюджету ЄС та країн-членів Європейського Союзу представлена в табл. 2.2.

Таблиця 2.2 – Обсяг дефіциту і боргу бюджету країн-членів Європейського Союзу, % до ВВП

Країна	2011		2012		2013		2014		2015	
	деф.	борг	деф.	борг	деф.	борг	деф.	борг	деф.	борг
EU-28	-4.5	81,0	-4.3	83.8	-3.3	85.5	-3.0	86.8	-2.4	85.2
Бельгія	-4.1	102.2	-4.1	104.1	-2.9	105.2	-3.1	106.5	-2.6	106.0
Болгарія	-2.0	15.3	-0.6	17.6	-0.8	18.0	-5.8	27.0	-2.1	26.7
Чехія	-2.7	39.9	-4.0	44.7	-1.3	45.2	-1.9	42.7	-0.4	41.1
Данія	-2.1	46.4	-3.6	45.6	-1.3	45.0	1.5	45.1	-2.1	40.2
Німеччина	-1.0	78.4	-0.1	79.7	-0.1	77.4	0.3	74.9	0.7	71.2
Естонія	1.2	5.9	-0.3	9.5	-0.1	9.9	0.7	10.4	0.4	9.7
Ірландія	-12.5	109.3	-8.0	120.2	-5.7	120.0	-3.9	107.5	-2.3	93.8
Греція	-10.2	172.0	-8.8	159.4	-12.4	177.0	-3.6	178.6	-7.2	176.9
Іспанія	-9.5	69.5	-10.4	85.4	-6.9	93.7	-5.9	99.3	-5.1	99.2
Франція	-5.1	85.2	-4.8	89.6	-4.1	92.3	-3.9	95.6	-3.5	95.8
Хорватія	-7.8	63.7	-5.3	69.2	-5.4	80.8	-5.6	85.1	-3.2	86.7
Італія	-3.5	116.4	-3.0	123.2	-2.9	128.8	-3.0	132.3	-2.6	132.7
Кіпр	-5.7	65.8	-5.8	79.3	-4.9	102.5	-8.9	108.2	-1.0	108.9
Латвія	-3.4	42.8	-0.8	41.4	-0.9	39.1	-1.5	40.6	-1.3	36.4
Литва	-8.9	37.2	-3.1	39.8	-2.6	38.8	-0.7	40.7	-0.2	42.7
Люксембург	0.5	19.2	0.2	22.1	0.7	23.4	1.4	23.0	1.2	21.4
Угорщина	-5.5	80.8	-2.3	78.3	-2.5	76.8	-2.5	76.2	-2.0	75.3
Мальта	-2.6	69.8	-3.6	67.6	-2.6	69.6	-2.1	68.3	-1.5	63.9
Нідерланди	-4.3	61.7	-3.9	66.4	-2.4	67.9	-2.4	68.2	-1.8	65.1
Австрія	-2.6	82.2	-2.2	81.6	-1.3	80.8	-2.7	84.2	-1.2	86.2
Польща	-4.9	54.4	-3.7	54.0	-4.0	55.9	-3.3	50.4	-2.6	51.3
Португалія	-7.4	111.4	-5.7	126.2	-4.8	129.0	-7.2	130.2	-4.4	129.0
Румунія	-5.4	34.2	-3.2	37.4	-2.2	38.0	-1.4	39.9	-0.7	38.4
Словенія	-6.6	46.4	-4.1	53.7	-15.0	70.8	-5.0	80.8	-2.9	83.2
Словакія	-4.1	43.3	-4.2	51.9	-2.6	54.6	-2.8	53.5	-3.0	52.9
Фінляндія	-1.0	48.5	-2.1	52.9	-2.5	55.6	-3.3	59.3	-2.7	63.1
Швеція	-0.1	36.9	-0.9	37.2	-1.4	39.8	-1.7	44.9	0.0	43.4
Англія	-7.7	81,8	-8.3	85,3	-5.7	86,2	-5.7	88,2	-4.4	89,2
Норвегія	13.4	27,5	13,8	29,2	10,8	29,3	9,1	26,6	5,7	31,6

В уряді ЄС-28 відношення дефіциту до ВВП коливалося від 4,5 % в 2011 р. до 2,4 % в 2015 р. У таких країнах, як Німеччина, Естонія, Австрія, Швеція, за аналізований період рівень дефіциту не перевищував 3 % ВВП. Максимальний рівень дефіциту мала Ірландія в 2011 р. – 12,5 % ВВП та Греція в 2013 р. – 12,4 % ВВП. Динаміку

профіциту бюджету мала Норвегія, який зменшився на 7,7 %ВВП за останні п'ять років.

Борг уряду ЄС-28 мав тенденцію до збільшення: з 81,0 % ВВП в 2011 р. до 85,2 % ВВП у 2015 р. Найбільший рівень боргу зафіксовано в 2014 р. – 86,8 % ВВП. У розрізі країн-членів ЄС не перевищували рівень державного боргу від рекомендованого значення Болгарія, Чехія, Данія, Естонія, Латвія, Литва, Люксембург, Польща, Румунія, Словаччина, Фінляндія, Швеція і Норвегія.

Щороку країни-члени ЄС забезпечують Європейську комісію докладною інформацією про їх економічну політику і стан державних фінансів.

Країни зони євро надають цю інформацію в контексті програм стабільності, тоді як інші країни-члени можуть зробити це у вигляді програм конвергенції. Європейська комісія визначає, чи є економічна політика і стан державних фінансів країн-членів ЄС відповідними до узгоджених економічних, соціальних та екологічних цілей.

Тому в умовах спільного ринку і високоцентралізованої грошово-валютної системи ЄС ефективність бюджетних важелів впливу на економіку країн-членів залишається малоефективною і вимагає досить істотного удосконалення щодо модернізації основ бюджетного устрою та інституційних механізмів впливу наднаціонального бюджетного регулювання національних бюджетних систем, де центральне місце належить процесу бюджетної консолідації. На міжнародному рівні бюджетна консолідація представляє собою сукупність заходів спільної бюджетної політики щодо «підтримки надійного і збалансованого зростання, створення ефективних робочих місць, а також підтримання економічної та фінансової стабільності в довгостроковій перспективі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

---

1. Березовська І. А. Правові засади сучасного бюджетного права Євросоюзу / І. А. Березовська // Українсько-грецький міжнародний науковий юридичний журнал «Порівняльно-правові дослідження». – 2009. – №2. – С. 62-67.

2. Бояр А. О. Трансформація бюджетної моделі ЄС в умовах глобальної фінансової турбулентності : / А. О. Бояр. – Луцьк : Вежа-Друк, 2014. – 256 с.
3. Герд Елерс. Управління державним боргом: завдання, цілі, учасники / Елерс Герд // Фінанси України. – 2014. – № 1. – С. 9.
4. Дудченко В. Ю. Бюджетна політика Європейського Союзу // Проблеми інноваційного розвитку економіки України : збірник наукових праць з актуальних проблем економічних наук / Наукова організація «Перспектива» : у 2 ч. / В. Ю. Дудченкою – Дніпропетровськ : Видавничий дім «Гельветика», 2014. ч.1. – С. 196-203.
5. Європейська інтеграція : навч. посіб. / М. І. Макаренко, Л. І. Хомутенко, І. І. Д'яконова та ін. ; за ред. М. І. Макаренка, Л. І. Хомутенко. – Київ : «Центр учбової літератури», 2014. – 344 с.
6. Мальська М. П. Основи європейської інтеграції : підручник / М. П. Мальська, Н. В. Антонюк – Київ: «Центр учбової літератури», 2015. – 320 с.
7. Поручник А. Процеси бюджетної консолідації в ЄС / А. Поручник // Міжнародна економічна політика. – 2015. – №1(22). –С. 2–22
8. Сидорова Е. А. Особенности бюджетной политики в Европейском Союзе : монография / Е. А. Сидорова. – Москва: ИМЭО РАН, 2012. – С. 129. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.imemo.ru/files/File/ru/publ/2012/12030>.
9. European Commission, Financial Glossary [Electronic resource]: Publications Office of the European Union. – Access mode : <http://ec.europa.eu/budget/explained/glossary>.
10. Government finance statistics [Electronic resource]. Publications Office of the Eurostat statistics explained. – Access mode: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Government_finance_statistics.

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

---

1. Розкрийте складові бюджетної системи Європейського Союзу.
2. Визначте економічну сутність єдиного бюджету ЄС.

3. На основі яких принципів функціонує бюджетна система Європейського Союзу?
4. Розкрийте складову частину принципу раціонального фінансового менеджменту.
5. Розкрийте сутність мультисистемної моделі регулювання бюджетних відносин в ЄС.
6. Розкрийте функції регуляторних інститутів бюджетної системи ЄС.
7. Охарактеризуйте основні етапи процедури прийняття єдиного бюджету ЄС.
8. Дайте характеристику повноважень основних інституцій ЄС (Єврокомісія, Рада міністрів ЄС, Європарламент) в рамках бюджетного процесу.
9. Розкрийте складові частини доходів єдиного бюджету ЄС.
10. Охарактеризуйте склад видатків єдиного бюджету ЄС.

ПРОБЛЕМНІ ТА ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ

---

1. Визначте проблеми і перспективи пріоритетних видатків бюджету ЄС у багаторічній фінансовій перспективі.
2. Обґрунтуйте інструменти впливу на стан бюджетних систем країн-членів ЄС у частині дотримання принципу ефективного збалансування видатків національних бюджетів щодо реальних доходів.
3. Визначте наслідки фінансової кризи на стан бюджетних систем країн-членів ЄС.
4. Охарактеризуйте основні проблеми бюджетів держав-членів Європейського Союзу за останні роки.
5. Обґрунтуйте перспективи бюджетної консолідації держав-членів ЄС.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

---

1. Особливості формування бюджетних відносин у країнах-членах ЄС.
2. Оцінювання пріоритетів бюджетної політики ЄС у багаторічній фінансовій перспективі.

3. Розвиток бюджетної консолідації ЄС.
4. Повноваження регуляторних інститутів ЄС як учасників бюджетного процесу.
5. Доходи та видатки бюджету ЄС.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Практичне завдання 1. Складіть календар підготовки, затвердження і виконання єдиного бюджету ЄС. Дайте характеристику основним етапам процедури прийняття бюджету. Визначте функції регуляторних інституцій ЄС, що беруть участь у бюджетному процесі.

Методичні вказівки щодо виконання завдання

Календар підготовки, затвердження і виконання єдиного бюджету ЄС необхідно укласти з погляду на контрольні дати бюджетного процесу, відповідальні органи та зміст його етапів (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Календар бюджетного процесу в ЄС

Етап бюджетного процесу	Контрольна дата виконання етапу бюджетного процесу	Відповідальний орган за реалізацію бюджетного процесу	Характеристика етапу бюджетного процесу

Практичне завдання 2. На підставі даних офіційного сайту Європейського Союзу проаналізуйте склад та структуру доходів і видатків бюджету ЄС. Визначте основні статті надходжень до бюджету та відповідно напрями видатків у бюджетному періоді. З'ясуйте, чи відповідають видатки бюджету ЄС пріоритетним цілям його функціонування. Запропонуйте механізми бюджетної консолідації країн – членів ЄС.

Методичні вказівки щодо виконання завдання

У процесі виконання цього завдання необхідно виявити тенденції змін у дохідній та видатковій частинах бюджету ЄС за декілька років.

Практичне завдання 3. Розрахуйте коефіцієнт загального рівня

боргового навантаження у країнах ЄС за обсягами державного боргу та відповідно податковими й неподатковими надходженнями країн-членів ЄС у бюджетному періоді. Зробіть висновки.

Методичні вказівки щодо виконання завдання

На основі даних офіційного сайту Європейського Союзу потрібно заповнити табл. 2.4 та розрахувати коефіцієнт загального рівня боргового навантаження у країнах ЄС за формулою

$$K_{T.D.} = \frac{GD}{T + NT}, \quad (2.1)$$

де GD – обсяг державного боргу в аналізованому бюджетному періоді країни-члена ЄС;

T – податкові надходження до бюджету країни-члена ЄС в аналізованому бюджетному періоді країни-члена ЄС;

NT – загальний обсяг неподаткових надходжень до бюджету країни-члена ЄС аналізованому бюджетному періоді країни-члена ЄС.

Важливим також є доповнення аналізу ранжуванням країн ЄС за загальним рівнем боргового навантаження.

Таблиця 2.4 – Оцінка загального рівня боргового навантаження країн – членів ЄС

Країна	Показники			
	Обсяг боргу, млн. євро	Податкові надходження, млн. євро	Неподаткові надходження, млн. євро	Коефіцієнт боргового навантаження

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

Виберіть один із варіантів, що якнайкраще доповнює твердження або відповідає на запитання.

1. Економічна сутність бюджету ЄС полягає у такому:
  - а) забезпеченні матеріального достатку населення;

- б) розподілі та перерозподілі національного доходу країн–членів ЄС;
  - в) установленні економічних відносин Європейського Союзу і країн-членів ЄС із забезпечення завдань і функцій наднаціональних інституцій;
  - г) формуванні та використанні централізованого фонду фінансових ресурсів, що створюється у кожній країні-члена Європейського Союзу.
2. Який із основоположних принципів бюджетної системи ЄС передбачає, що кожна сума асигнувань повинна мати конкретне призначення та обґрунтування:
- а) єдності та бюджетної точності;
  - б) рівноваги;
  - в) специфікації витрат;
  - г) прозорості.
3. Основою бюджетної самостійності країн-членів Європейського Союзу є:
- а) бюджетна децентралізація;
  - б) бюджетна консолідація;
  - в) бюджетна автономія;
  - г) бюджетна централізація.
4. Єдиний бюджет ЄС затверджує:
- а) Європейська Рада;
  - б) Президент ЄС;
  - в) Європейський парламент та Рада ЄС;
  - г) Європейська комісія.
5. На який період затверджується єдиний бюджет ЄС:
- а) 1 рік;
  - б) 7 років;
  - в) 5 років;
  - г) усі відповіді правильні.

6. Щорічна процедура складання, розгляду та затвердження єдиного бюджету ЄС відбувається відповідно до:
  - а) Європейського Економічного Співтовариства;
  - б) Договору про функціонування Європейського Союзу;
  - в) Єдиного європейського акта;
  - г) Маастрихтського договору.

7. Які доходи бюджету являють собою частину відрахувань від річної суми податку на додану вартість країнами-членами Європейського Союзу:
  - а) традиційні власні ресурси;
  - б) власні ресурси податку на додану вартість;
  - в) власні ресурси валового національного доходу;
  - г) інші доходи.

8. Видатки, спрямовані на управління Європейським Союзом, це:
  - а) компенсації;
  - б) адміністративні видатки;
  - в) сприяння стійкому зростанню;
  - г) зміцнення позицій ЄС у світі.

9. Домінуючим пріоритетом видатків Європейського Союзу у багаторічній фінансовій перспективі є:
  - а) клімат і енергетика;
  - б) глобальна Європа;
  - в) сталий розвиток;
  - г) соціальна політика.

10. Сукупність заходів спільної бюджетної політики щодо «підтримки надійного і збалансованого зростання, створення ефективних робочих місць, а також підтримка економічної та фінансової стабільності в довгостроковій перспективі – це:
  - а) бюджетна децентралізація;
  - б) бюджетна консолідація;
  - в) бюджетна автономія;
  - г) бюджетна централізація.

ТЕМА 3

ПОДАТКОВА СИСТЕМА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

СТИСЛИЙ ОГЛЯД ТЕМИ

Встановлення податків і побудова системи оподаткування загалом відіграє вирішальне значення для кожної країни в аспекті формування її бюджету і забезпечення фінансової основи для виконання повноважень і функцій, покладених на державу. На відміну від країн-учасниць бюджет Європейського Союзу не залежить від податкових надходжень, адже формується насамперед із прямих внесків кожної країни, а також містить митні збори та невелику частку відрахувань від надходжень податку на додану вартість.

Зважаючи на це, законодавче регулювання питань оподаткування, встановлення податків та рівня податкових ставок є прерогативою органів влади кожної країни ЄС відповідно до національних пріоритетів. Водночас, кожна країна повинна дотримуватися загальних фундаментальних принципів, які виключають можливість податкової дискримінації та обмеження вільного переміщення товарів на внутрішньоєвропейському ринку. Роль регулюючих органів ЄС полягає в контролі за встановленням країнами-учасницями норм податкового законодавства та їх узгодженості з політикою ЄС щодо:

- сприяння економічному зростанню та зайнятості населення;
- забезпечення вільного переміщення товарів, робіт, послуг і капіталу в межах єдиного ринку;
- уникнення створення несправедливих переваг для бізнесу в одній країні, порівняно з іншими;
- забезпечення відсутності податкової дискримінації споживачів, працівників і підприємств з інших країн ЄС.

Так, на Європейську комісію покладено обов'язок перевіряти надання різноманітних податкових пільг (зниження податкових ставок, звільнення від оподаткування тощо) окремим підприємствам, секторам економіки чи громадянам в країнах ЄС із метою

недопущення надання несправедливих конкурентних переваг порівняно з конкурентами. Якщо наявність таких пільг виявлена, Єврокомісія може вимагати їх скасування і погашення отриманих вигод.

Хоча податкове законодавство встановлюється самостійно кожною країною на національному рівні, Європейська комісія може виходити з пропозиціями щодо податкового регулювання, якщо це стосується функціонування загальноєвропейського ринку, а пропоновані норми потребують упровадження в усіх країнах ЄС (наприклад, оподаткування транскордонних операцій). Також Європейська комісія уповноважена надавати рекомендації та розробляти пропозиції для конкретних напрямків податкового регулювання. Для того, щоб запропоновані ініціативи Європейської комісії щодо податкового законодавства набули чинності, необхідна одностайна ухвала всіх країн-учасниць. Такий підхід гарантує врахування інтересів кожної країни ЄС.

Для вирішення спірних питань у податковому законодавстві Єврокомісія та національні суди кожної країни можуть звернутися до Суду ЄС. Метою звернення країн-учасниць до Суду ЄС є одержання «попереднього рішення», тобто визначення відповідності та сумісності національного законодавства із законодавством ЄС. Звернення Єврокомісії до Суду ЄС із податкових питань відбувається лише у разі порушення певною країною правил ЄС та невиконання нею рекомендацій Єврокомісії щодо внесення поправок до податкового законодавства.

У наднаціональному регулюванні встановлення прямих і непрямих податків у ЄС наявні деякі відмінності. Прямими податками оподатковують майно, доходи і прибутки, а їх платниками є фізичні та юридичні особи, які безпосередньо є власниками зазначених активів. Законодавче регулювання ЄС у сфері прямого оподаткування обмежене виключно приведенням податкових законів у різних країнах у певну відповідність один до одного («зближення законів»).

Застосування заходів податкового регулювання у цьому напрямі є необхідним та відповідно здійснюється лише такою мірою, щоб забезпечити поліпшення функціонування внутрішнього

європейського ринку та вирішити загальні транскордонні проблеми, такі як ухилення від оподаткування.

Непрямі податки визначають розміром споживання, що не залежать від доходу чи майна платника, у вигляді надбавки до ціни товару чи послуги та платником яких є кінцевий споживач цього товару чи послуги. До непрямих податків належать податок на додану вартість, акцизний податок і мито. Законодавство у сфері непрямого оподаткування у ЄС спрямоване на гармонізацію національних законів, оскільки значні відмінності у стягненні непрямих податків можуть спотворювати конкуренцію між підприємствами та призводити до додаткових труднощів у придбанні та реалізації товарів і послуг за межами країни.

Крім зазначених основних відмінностей, у встановленні та стягненні прямих і непрямих податків доцільно розглянути особливості оподаткування у країнах ЄС у розрізі основних видів податків і зборів.

Податок на додану вартість є основним непрямим податком, яким оподатковується додана вартість, створена на всіх стадіях виробництва і руху товарів від виробника до кінцевого споживача. ПДВ вноситься у вигляді надбавки до ціни товарів і послуг. Платниками податку є виключно кінцеві споживачі. Підприємства, які є учасниками ланцюга поставок, розраховують і сплачують суму податку на додану вартість під час реалізації товарів і послуг кожному наступному наступному споживачу. До того ж вони зменшують суму податкового зобов'язання з ПДВ на суму сплаченого ними податку в ціні використаних сировини, матеріалів та інших товарів і послуг.

Формування єдиних засад і законодавчих норм щодо оподаткування споживання товарів і послуг та гармонізації податкових ставок із ПДВ у європейських країнах було розпочато у 1977 році. Дотепер у кожній країні існували свої податкові правила і норми оподаткування доданої вартості, що значно обмежувало можливості зовнішньоекономічної діяльності підприємств та створювало диспропорції у ціноутворенні.

Натепер різниця в основних ставках ПДВ між різними країнами-учасницями ЄС є невеликою (рис. 3.1). Середня ставка ПДВ у ЄС

становить 21,5 %, у країнах Євросони – 20,8%. Найвищий рівень непрямого оподаткування характерний для скандинавських країн (25 % у Данії та Швеції, 24 % у Фінляндії), а також для Угорщини, Хорватії, Греції (27,25 та 24 % відповідно). Найнижчий рівень оподаткування ПДВ у Люксембурзі (17 %), на Мальті (18 %), в Німеччині та на Кіпрі (19 %).

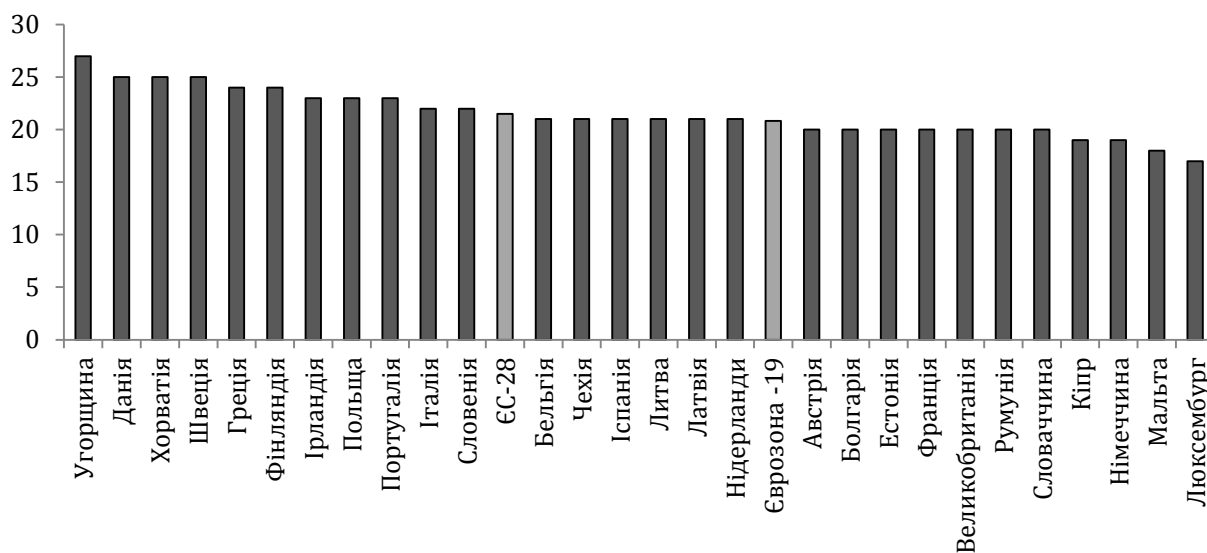

Рисунок 3.1 – Базові ставки ПДВ в країнах ЄС у 2016 р.

Окрім базової ставки ПДВ, до певних груп товарів і послуг застосовують пільгові знижені ставки (див. табл. А.1). Допустимий перелік таких товарів і послуг в країнах ЄС закріплюється статтею 98 Директиви ЄС із ПДВ (Directive 2006/112/EC) і містить: продовольчі товари (разом із напоями, окрім алкогольних) для споживання людиною і тваринами; живі тварини, насіння, рослини та інгредієнти, призначені для використання під час приготування харчових продуктів; замітники харчових продуктів; послуги з постачання води; фармацевтичні товари; медичне обладнання, засоби та інші прилади для інвалідів, зокрема на ремонт таких товарів, а також постачання дитячих автомобільних сидінь; перевезення пасажирів та їх багажу; книги (зокрема, брошури, листівки та аналогічні друковані матеріали, дитячі альбоми для малювання, карти тощо), газети і журнали, за винятком присвячених рекламним матеріалам; вхідні квитки на відвідування шоу, театрів, цирків, виставок, парків розваг, концертів, музеїв, зоопарків, кінотеатрів, виставок та інших подібних культурних

заходів і споруд; приймання радіо- і телевізійних послуг; послуг письменників, композиторів і артистів або роялті в зв'язку з ними; забезпечення, будівництво, ремонт і зміна житла як частина соціальної політики; постачання товарів і послуг, призначених для використання в сільськогосподарському виробництві, але виключаючи капітальні товари, такі як машини або будівлі; розміщення у готелях та інших аналогічних установах, зокрема здавання в оренду місць для кемпінгу; допуск на спортивні заходи; використання спортивних споруд; постачання товарів та послуг організацій із забезпечення соціального благополуччя та добробуту в країнах ЄС; ритуальні послуги; надання медичної та стоматологічної допомоги; послуги з прибирання вулиць, збирання сміття та перероблення відходів.

У практиці деяких країн ЄС, зокрема, у Бельгії, Данії, Ірландії, Італії, Фінляндії, Швеції, Великобританії та на Мальті застосовують нульові ставки ПДВ, що дозволяють постачальникам відповідних товарів і послуг істотно зменшувати свої податкові зобов'язання і навіть отримувати відшкодування суми ПДВ із бюджету. Можливість застосовування цієї норми зазначеними країнами передбачена положеннями Директиви ЄС із ПДВ. Найбільший перелік випадків, для яких застосовують нульові ставки ПДВ, установлений у Великобританії та Ірландії. У цих країнах за нульовою ставкою оподатковується постачання книг, деяких продуктів харчування, дитячого одягу і взуття, лікарських засобів та медичного обладнання для людей із обмеженими можливостями. У Великобританії до цього переліку віднесені також постачання води (крім дистильованої, мінеральної та виробничого призначення), живих тварин, послуг із перевезення пасажирів, каналізаційних послуг тощо; в Ірландії – постачання деяких добрив, насіння, рослин і дерев, корму для тварин, звичайних воскових свічок. В інших країнах також можуть застосовуватися пільгові нульові ставки ПДВ, але лише до обмеженого переліку товарів і послуг, визначених у Директиві з ПДВ.

Окремо Директивою ЄС із ПДВ визначено перелік товарів і послуг, які можуть бути звільнені від оподаткування ПДВ, тобто для них не нараховуються ні податкові зобов'язання, ні податковий

кредит. До таких товарів і послуг віднесено надання медичної допомоги; постачання людських органів, крові і молока; послуги зубних техніків і постачання зубних протезів; послуги, пов'язані із соціальним захистом та соціальним забезпеченням, захистом дітей і підлітків; освітні послуги та ін.

Податок на додану вартість є основним джерелом наповнення національних бюджетів, тому наявність загальної системи оподаткування товарів і послуг є вирішальним для функціонування внутрішніх ринків. Унаслідок відкритості кордонів щодо постачання товарів і послуг у країнах ЄС існуючі правила визначення місця оподаткування ПДВ є досить складними. Європейська комісія і країни ЄС працюють над розробкою і впровадженням правил оподаткування, які б гарантували надходження податку на додану вартість до бюджету тієї країни, в якій перебуває споживач.

Важливе місце в податковій системі ЄС серед непрямих податків займають **акцизні платежі**. Вони встановлюються на визначені групи товарів у вигляді надбавки до ціни з метою обмеження виробництва, продажу та споживання небажаних, монопольних або високорентабельних товарів. Зокрема, підакцизними товарами в європейських країнах є алкогольні напої, тютюнові вироби, енергетичні продукти (нафтопродукти, газ, електрична енергія, кокс, вугілля). Для гармонізації податкового законодавства стосовно встановлення та стягнення акцизних податків у країнах ЄС були узгоджені такі законодавчі положення: мінімальні ставки акцизів; перелік можливих винятків при оподаткуванні; загальні правила виробництва, зберігання та переміщення підакцизних товарів на території ЄС.

У багатьох країнах ЄС легкові автомобілі також відносять до підакцизних товарів, проте в регулювання їх оподаткування та порядку реєстрації допускаються істотні відмінності. Рекомендації Єврокомісії з цього питання містять положення щодо недискримінаційного стягнення акцизів на автомобілі, спрощення умов для їх міжкордонного прокату та уникнення подвійного оподаткування під час перетинання кордону.

До **прямих податків** належать насамперед особисті податки та податки з корпорацій, до яких застосовують інший підхід. Кожна країна уповноважена самостійно вирішувати, які податки встановлювати та за якими умовами здійснювати оподаткування доходів, прибутків і майна. Водночас загальними принципами є уникнення дискримінації, подвійного оподаткування та сприяння мобільності населення.

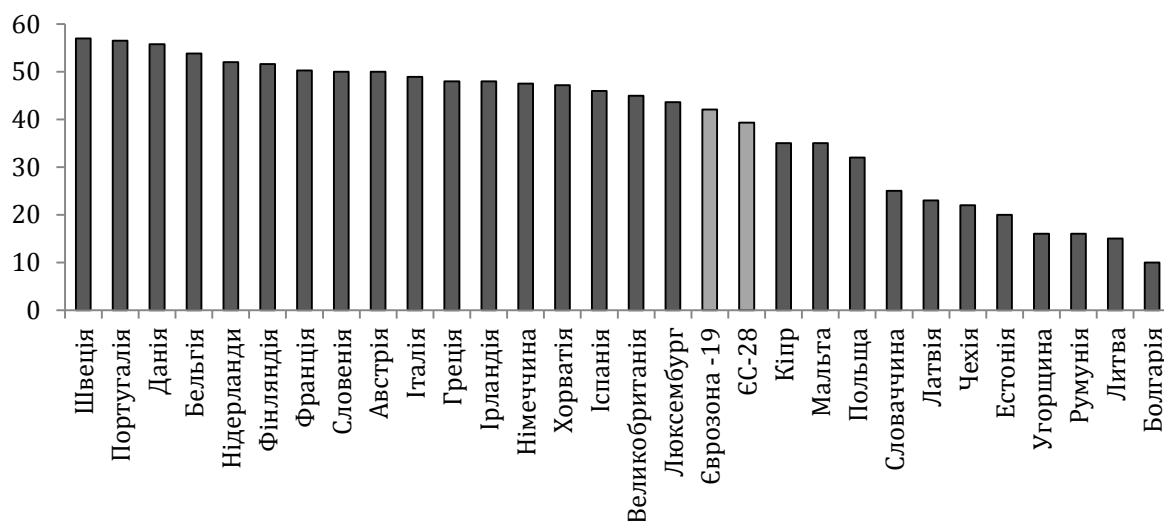
Загалом при переїзді до іншої країни, здійсненні інвестицій, створенні дочірніх підприємств або успадкуванні майна з іншої країни у фізичних осіб та підприємств можуть виникати проблеми складного механізму адміністрування податків або їх стягнення у декількох країнах. Щоб звести до мінімуму подібні випадки, між багатьма країнами ЄС укладені двосторонні угоди щодо уникнення подвійного оподаткування. Звичайно, такі угоди не можуть охопити всі варіанти ситуацій, що виникають при транскордонному оподаткуванні, і тоді необхідне втручання Єврокомісії та розроблення пропозицій щодо узгодження ситуації урядами задіяних країн або передавання справи на судовий розгляд у разі виявлення податкової дискримінації чи порушення законодавства ЄС.

Для більшості країн ЄС є характерним установлення прогресивної шкали оподаткування доходів громадян, тобто для більшого розміру доходів застосовуються вищі ставки податків. Пропорційна шкала, за якої розмір ставки не залежить від величини бази оподаткування, діє лише у деяких східноєвропейських країнах (Болгарії, Чехії, Естонії, Латвії, Литві, Угорщині та Румунії). У Чехії, окрім основного податку в 15 %, встановлено додатковий податок у розмірі 7 % на доходи, що в 4 рази перевищують розмір середньої заробітної плати.

Аналізуючи загальний рівень ставок особистого оподаткування у країнах ЄС, доходимо висновку щодо істотних відмінностей між ними. Так, якщо у Швеції максимальна ставка ПДФО становить 57 %, то у Болгарії – лише 10 %. Загалом найвищі ставки особистого оподаткування характерні для скандинавських країн, а також Португалії, Бельгії, Нідерландів, найнижчі – для східноєвропейських країн, які мають пропорційну шкалу оподаткування. Усереднена у

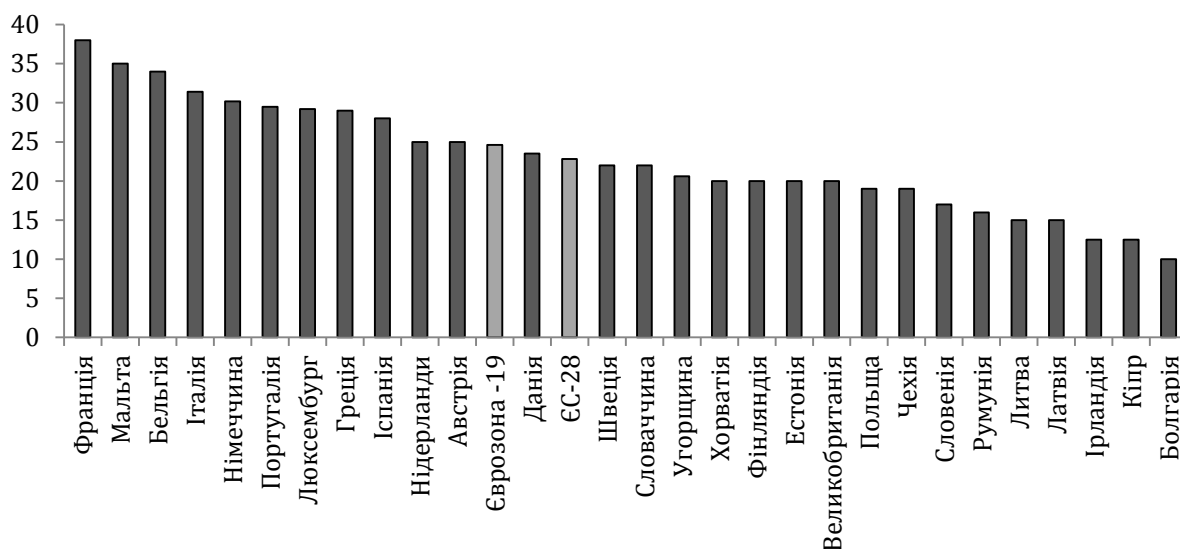
країнах ЄС ставка податку на доходи фізичних осіб станом на початок 2016 р. становить 39,3 % (рис. 3.2).

Рисунок 3.2 – Максимальні ставки оподаткування доходів фізичних осіб у країнах ЄС у 2016 р.

Окрім рівня податкових ставок, відмінності в оподаткуванні доходів фізичних осіб у ЄС виявляються в особливостях оподаткування майна, капіталу, зокрема доходів від здавання в оренду активів, отримання дивідендів, відсотків, а також у встановленні податкових пільг зі сплати цього податку. Порівняльний аналіз за даними параметрами деяких європейських країн наведено в табл. А.2.

Аналогічно для оподаткування доходів громадян, у встановленні законодавчих вимог до прямого оподаткування прибутків і доходів юридичних осіб національні уряди наділені достатньою свободою дій і самостійністю вибору податкової політики за умови дотримання принципів уникнення податкової дискримінації і забезпечення вільного руху товарів і послуг. Розбіжності у встановленні максимальних граничних ставок податків у країнах ЄС є достатньо великими. Так, у Франції, на Мальті та в Бельгії вони найвищі і досягають відповідно 38 %, 35 % та 34 %. Найбільш ліберальними в оподаткуванні прибутків підприємств вважають Болгарію, Кіпр, Ірландію, в яких максимальні ставки цього податку становлять 10 % у Болгарії та 12,5 % в Ірландії та на Кіпрі (рис. 3.3).

Рисунок 3.3 – Максимальні ставки оподаткування прибутку юридичних осіб у країнах ЄС у 2016 р.

Для підприємств малого та середнього бізнесу у деяких країнах ЄС діють спрощені системи оподаткування та встановлені знижені ставки податку на прибуток, зокрема: в Іспанії (25 % замість основної ставки 28 %), Бельгії (24,98 %, 31,93% та 35,54 % залежно від розміру доходу), Франції (15 % замість 38 %), Угорщині (16 % замість 20,6 %), Латвії (9 % замість 15 %), Литві (5 % замість 15 %), Португалії (17 % замість 29,5 %).

Незважаючи на суттєву автономію урядів в оподаткуванні бізнесу, у цій сфері існує ряд питань, вирішення яких винесене на спільний розгляд Єврокомісії та країн ЄС. Передусім вони стосуються проблем ухилення від оподаткування та подвійного оподаткування.

На ринках, де забезпечується вільний рух капіталу, технологій та робочої сили, операції, що потенційно можуть підлягати подвійному оподаткуванню, виникають досить часто. Для усунення проблеми в ряді директив ЄС закріплені відповідні регуляторні положення, зокрема:

- *Директива про відсотки та роялті (Interest and Royalties Directive, 2003/49/ЄС)* спрямована на усунення стягнення податків із транскордонних відсотків та роялті між дочірніми компаніями, які є резидентами двох різних країн ЄС.

- *Положення Директиви про материнські та дочірні компанії* (Parent Subsidiary Directive, 2011/96/EU) спрямовані на уникнення подвійного оподаткування материнських компаній при отриманні ними доходів від дочірніх підприємств, розміщених в інших країнах ЄС.

- *Директива про злиття компаній* (Merger Directive, 2013/13/EU) спрощує оподаткування діяльності компаній, що перебувають у процесі реструктуризації і розміщуються у двох чи більше країнах ЄС.

- В *Арбітражній конвенції ЄС* (The EU Arbitration Convention) закріплено процедуру вирішення спорів, які виникають щодо подвійного оподаткування підприємств – резидентів різних країн ЄС.

Перспективний напрям роботи Європейської комісії на сучасному етапі вбачається у формуванні загальної консолідованої бази корпоративного податку (common consolidated corporate tax base – CCCTB), яка дозволяє підприємствам, що працюють на території ЄС, керуватися єдиними правилами при розрахунку суми оподаткованого прибутку. З одного боку, це забезпечує істотне спрощення фінансової роботи економічних суб'єктів, що функціонують у декількох країнах ЄС. З іншого – може стати дієвим інструментом протидії уникненню та ухиленню від оподаткування.

Окрема увага в оподаткуванні бізнесу в ЄС приділяється оподаткуванню доходів у сфері надання фінансових послуг та використання електронних технологій. Зважаючи на динамічний розвиток Інтернет торгівлі товарами та послугами, розширення ролі ІТ-сектору у підприємницькій діяльності, у країнах ЄС, як і у світі в цілому, виникла необхідність адаптації податкового регулювання з урахуванням специфіки проведення операцій, формування доходів і витрат у цій сфері. Встановлення податків для ІТ-сектору покликане забезпечити сприятливі умови для розвитку бізнесу і залучення інвестицій у цю сферу, але поряд із тим – гарантувати надходження рівноцінної частки їх доходів до бюджету у вигляді податків.

Особливе ставлення до оподаткування фінансового сектору в ЄС сформувалося після фінансової кризи, коли значна частина бюджетних коштів була спрямована на стабілізацію фінансового стану

банківських установ. Для гарантування компенсації, отриманої фінансовим сектором підтримки за рахунок коштів європейських платників податків, з'явилися ініціативи щодо впровадження податку на фінансові операції. На сучасному етапі ця ініціатива підтримується 11 країнами ЄС, які спільно з Європейською комісією працюють над розробленням та впровадженням податку з фінансових операцій.

Центральними проблемами в оподаткуванні є податкове шахрайство й ухилення від сплати податків. Додаткові ризики виникнення зазначених проблем у ЄС пов'язані із наявністю відмінностей у податковому законодавстві країн-учасниць, що створює потенційні можливості для «агресивного податкового планування» суб'єктів господарювання з метою мінімізації податкових платежів. Ураховуючи транскордонний характер уникнення й ухилення від оподаткування, вирішенню цих проблем приділяється значна увага не лише на національному, й на загальноєвропейському та світовому рівнях.

Європейське законодавство та двосторонні угоди між країнами ЄС сформовані з урахуванням потреби широкого співробітництва та інформаційного обміну в цілях оподаткування. Подальша робота щодо боротьби з податковим шахрайством у ЄС реалізується в декількох напрямках, що передбачають:

- формування платформи для реалізації «добросовісного управління» у податковій сфері, ураховуючи обмеження діяльності офшорних зон та боротьбу з агресивним податковим плануванням;
- систему автоматичного надання інформації про виникнення доходів та стан банківських рахунків фізичних осіб, які є резидентами інших країн ЄС;
- взаємодопомогу та співпрацю країн ЄС у стягненні заборгованості за податками, митними та іншими платежами і зборами, зокрема податками на доходи, капітал і страхові премії;
- співпрацю у виявленні та запобіганні податковому шахрайству з ПДВ шляхом використання системи інформаційного обміну та попередження інших країн ЄС про шахрайську діяльність;
- застосування механізмів швидкого реагування для боротьби з шахрайством із ПДВ.

На міжнародному рівні боротьба з уникнення сплати податків та ухилення від оподаткування спрямована на впровадження системи автоматичного обміну інформацією про фінансові рахунки, а також перегляд міжнародних правил обчислення податку на прибуток корпорацій для виключення можливостей уникнення оподаткування.

Країни ЄС є активними учасниками процесу міжнародного співробітництва для боротьби з ухиленням від оподаткування: укладені угоди з п'ятьма сусідніми країнами, що не входять до складу ЄС (Андоррою, Ліхтенштейном, Монако, Сан-Марино, Швейцарією), а також із залежними та пов'язаними територіями Великобританії та Нідерландів за межами ЄС стосовно обміну інформацією для цілей оподаткування. Крім того, до міжнародних договорів ЄС з іншими країнами внесені положення щодо дотримання стандартів «добросовісного управління» з питань оподаткування, що загалом передбачає згоду на обмін податковою інформацією та ліквідацію дискримінаційних і шкідливих податкових законів.

Таким чином, податкова система у країнах ЄС сформована зі збереженням відносної автономії національних урядів щодо формування власної податкової політики та забезпечення завдань економічного розвитку країни шляхом формування достатньої податкової бази для наповнення її бюджету. Водночас європейські країни повинні дотримуватися встановлених вимог у податковій сфері, покликаних забезпечити ефективне функціонування загальноєвропейського ринку та вільний рух товарів і послуг, капіталу, робочої сили і технологій на ньому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

---

1. Андрущенко В. Л. Податкові системи зарубіжних країн : навчальний посібник / В. Л. Андрущенко, О. Д. Данілов – Київ: Комп'ютер-прес, 2004. – 300 с.
2. Гармонізація податкового законодавства: українські реалії : монографія / Г. М. Білецька, М. В. Кармаліта, М. О. Куц та ін. – Київ : Алерта, 2012. – 222 с.

3. Гега П. Т. Основи податкового права : навч. посіб. / П. Т. Гега, Л. М. Доля. – 3-тє вид., випр. і допов. – Київ : Т-во «Знання», КОО, 2003. – 302 с.
4. Податкова система : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І. О. Лютий, Л. М. Демиденко, М. В. Романюк та ін.; за ред. І. О. Лютого. – Київ : «Центр учбової літератури», 2009. – 456 с.
5. Joumard I. Tax systems in European Union countries [Electronic resource] / Isabelle Joumard // OECD Economic Studies. – No 34. – 2002. – P. 91–151. – Access mode : <http://www.oecd.org/tax/public-finance/2968128.pdf>.
6. Panayi Ch. HJI European Union Corporate Tax Law / Christiana HJI Panayi. – Cambridge Tax Law Series, 2013. – 414 p.
7. Personal income tax in the European Union [Electronic resource] // PWC. – 2012. – 24 p. – Access mode : https://www.pwc.pl/pl/publikacje/assets/pit_in_the_eu_eng.pdf.
8. Tax Administration 2015: Comparative Information on OECD and Other Advanced and Emerging Economies [Electronic resource] // OECD. – Paris : OECD Publishing, 2015. – Access mode : http://www.oecd-ilibrary.org/taxation/tax-administration-2015_tax_admin-2015-en.
9. Taxation trends in the European Union – Data for the EU Member States, Iceland and Norway [Electronic resource] // Eurostat statistical books; European Union. – Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2015. – 154 p. – Access mode: http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_structures/2015/report.pdf.
10. The European Union explained: Taxation [Electronic resource] // European Commission. – Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2015. – 12 p. – Access mode: http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/gen_info/tax_policy/taxation_internal_market_en.pdf.

ПРОБЛЕМНІ ТА ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ

---

1. Охарактеризуйте типи та моделі податкових систем країн ЄС.
2. Охарактеризуйте відмінності в організаційних питаннях побудови податкових систем України та країн ЄС.
3. Як здійснюється контроль за сплатою податків у країнах ЄС? Які існують види відповідальності за податкові правопорушення?
4. Які особливості побудови прямого оподаткування у країнах ЄС?
5. Охарактеризуйте систему непрямого оподаткування країн ЄС.
6. Окресліть характерні риси міжнародного подвійного оподаткування. Назвіть шляхи врегулювання проблеми міжнародного подвійного оподаткування.
7. Проведіть порівняльну характеристику вітчизняної практики та практики країн ЄС в оподаткуванні доходів фізичних осіб.
8. Проведіть порівняльну характеристику вітчизняної практики та практики країн ЄС щодо оподаткування юридичних осіб.
9. Охарактеризуйте особливості стягнення податку на прибуток корпорацій у країнах ЄС.
10. Порівняйте практику впровадження податків на розкіш в Україні та країнах ЄС.
11. Охарактеризуйте напрями та особливості гармонізації податкових систем країн ЄС.
12. Визначте основні проблеми гармонізації оподаткування в Україні відповідно до умов у ЄС.
13. Визначте особливості оцінювання та аналізу рівня податкового навантаження в європейських країнах та у вітчизняній практиці.
14. Охарактеризуйте, чи готова Україна до впровадження податкових стандартів ЄС. Обґрунтуйте власну позицію.
15. Дайте характеристику офшорних зон. Назвіть причини та наслідки їх існування у країнах ЄС.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

---

1. Податкова відкритість: досвід країн ЄС.
2. Боротьба з офшорними зонами з боку світового співтовариства.

3. Податок на прибуток корпорацій у країнах ЄС.
4. Митний Союз ЄС та етапи його створення.
5. Особливості стягнення акцизів та мита у країнах ЄС.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Практичне завдання 1. Оцініть податкові системи країн ЄС за показником «податкове навантаження» (податковий тягар). Визначте рівень податкового навантаження в Україні та країнах ЄС, порівняйте їх. Зробіть висновки.

Методичні вказівки щодо виконання завдання

Податкове навантаження – це комплексна характеристика, складником якої є: кількість податків та інших обов'язкових платежів; структура податків; механізм стягнення податків; показник податкового навантаження на платника податку. На макроекономічному рівні податковий тягар є узагальненим показником, що характеризує роль податків у житті суспільства, та визначається як відношення загальної суми податкових зборів до валового національного продукту. Податковий тягар відображає ту частину виробленого суспільством продукту, яка перерозподіляється за допомогою бюджетних механізмів із метою фінансування функцій і завдань держави.

Виконуючи завдання, важливо зібрати та проаналізувати актуальну податкову статистику, звернувшись до офіційних порталів Європейської комісії (<http://ec.europa.eu/>) та Організації економічного співробітництва та розвитку (<http://www.oecd.org/statistics/>).

Результати розрахунків податкового навантаження та податкового тягара в Україні та країнах ЄС проаналізуйте за допомогою табличного і графічного методів.

Практичне завдання 2. Охарактеризуйте податкові системи країн ЄС за критерієм співвідношення прямих і непрямих податків. Розгляньте особливості моделей податкових систем, які розрізняють за цим критерієм, наведіть приклади. Порівняйте досвід країн ЄС із

вітчизняною практикою формування і підтримання співвідношення між прямим і непрямим оподаткуванням.

Методичні вказівки щодо виконання завдання

Досвід країн ЄС щодо справляння прямих і непрямих податків подайте у табл. 3.1. Зазначте прямі і непрямі податки, що входять до системи податків і зборів країн ЄС.

Необхідно зібрати та проаналізувати актуальну податкову статистику, подану на офіційних порталах Європейської комісії (<http://ec.europa.eu/>) та Організації економічного співробітництва та розвитку (<http://www.oecd.org/statistics/>). Доцільно здійснити порівняння вітчизняної практики і досвіду країн ЄС побудови податкової системи за критерієм співвідношення прямих і непрямих податків.

Таблиця 3.1 – Особливості прямого і непрямих оподаткування у країнах ЄС

Номер пор.	Країна	Пряме оподаткування	Непряме оподаткування

Важливо систематизувати переваги і недоліки прямого і непрямих оподаткування.

Практичне завдання 3. Розкрийте специфіку справляння податку на додану вартість у країнах ЄС. Зробіть висновки.

Методичні вказівки щодо виконання завдання

Зазначимо, що європейське співтовариство все ще залишається розрізненим у контексті справляння одного з найважливіших непрямих податків – ПДВ. Необхідно скласти зведену таблицю із характеристикою елементів ПДВ у різних країнах ЄС (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Особливості справляння ПДВ у країнах ЄС

Номер пор.	Країна	Елементи ПДВ						
		платники	об'єкт/база	ставки	строки	пільги	період	звітність

По-перше, існують різні ставки податку, а по-друге, процедура обчислення і сплати ПДВ під час торгівлі усередині країни істотно

відрізняється від аналогічної процедури при торгівлі між різними країнами ЄС. У перспективі в рамках ЄС передбачається перехід на уніфіковану систему справляння ПДВ у міжнародній торгівлі, за якою податок буде стягуватися за місцем походження товару, а не за місцем призначення. При виконанні завдання необхідно розглянути положення директив ЄС щодо уніфікації податку на додану вартість. Доцільно звернути увагу на те, як здійснюється оподаткування операцій із реалізації товарів, робіт або послуг під час торгівлі між країнами ЄС. Також необхідно розглянути порядок стягнення ПДВ з операцій, пов'язаних із імпортом з ЄС та експортом до ЄС товарів, робіт, послуг.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

Виберіть один із варіантів, що якнайкраще доповнює твердження або відповідає на запитання.

1. Податкова політика у країнах ЄС повинна ґрунтуватися на таких принципах:
  - а) захист внутрішнього ринку і створення податкових переваг для пріоритетних галузей економіки;
  - б) забезпечення достатнього рівня доходів бюджету ЄС;
  - в) уникнення податкової дискримінації та сприяння вільному руху товарів і капіталу в межах єдиного ринку;
  - г) створення податкової конкуренції та розвиток офшорного бізнесу;
  - д) забезпечення економічного розвитку та мінімізація податкового навантаження.

2. Законодавство у сфері прямого оподаткування в ЄС спрямоване на таке:
  - а) гармонізацію національних законів;
  - б) зближення національних законів;
  - в) приведення національних законів у повну відповідність до загальноєвропейських стандартів;
  - г) повну автономію національних урядів.

3. Формування законодавства з непрямого оподаткування в ЄС передбачає:
  - а) гармонізацію національних законів;
  - б) зближення національних законів;
  - в) повну автономію національних урядів у прийнятті рішень;
  - г) приведення національних законів у певну відповідність один з одним.

4. Знижені ставки ПДВ відповідно до Директиви ЄС можуть застосовуватися до таких товарів і послуг:
  - а) медичних товарів для інвалідів;
  - б) алкогольних виробів;
  - в) фінансових послуг;
  - г) автомобілів.

5. Звільненню від оподаткування ПДВ у ЄС не підлягають:
  - а) освітні послуги;
  - б) послуги молочних кухонь;
  - в) перукарські послуги;
  - г) медична допомога.

6. Підакцизними товарами в європейських країнах є:
  - а) нафтопродукти, газ, електрична енергія;
  - б) алкогольні та тютюнові вироби;
  - в) ювелірні вироби та предмети мистецтва;
  - г) всі відповіді правильні;
  - д) правильні відповіді а), б).

7. Прогресивна шкала оподаткування доходів фізичних осіб встановлена в таких країнах ЄС як:
  - а) Естонія, Латвія, Литва;
  - б) Чехія, Ірландія, Румунія;
  - в) Німеччина, Франція, Австрія;
  - г) Угорщина, Болгарія, Словаччина.

8. Усунення подвійного оподаткування доходів у ЄС закріплюється в положеннях таких директив:

- а) Директива про відсотки та роялті, Директива про материнські та дочірні компанії, Директива з ПДВ;
  - б) Директива з прямого оподаткування, Директива про злиття компаній;
  - в) Директива про відсотки та роялті; Директива про непрямі податки;
  - г) Директива про материнські та дочірні компанії, Директива про злиття компаній, Директива про відсотки та роялті.
9. Для боротьби з податковим шахрайством у ЄС здійснюють такі заходи:
- а) надано інформацію про доходи та стан банківських рахунків фізичних осіб, які є резидентами інших країн ЄС;
  - б) борються з агресивним податковим плануванням;
  - в) обмежують діяльність офшорних зон;
  - г) усі відповіді правильні.
10. Ініціатива щодо впровадження податку на фінансові операції у ЄС пов'язана з таким:
- а) надвисокою рентабельністю діяльності на фінансовому ринку;
  - б) необхідністю обмеження розвитку фінансового сектору;
  - в) бажанням компенсувати урядові витрати на стабілізацію фінансової системи під час кризи;
  - г) дефіцитом бюджету ЄС та пошуком шляхів його наповнення.

ТЕМА 4

РИНОК ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

СТИСЛИЙ ОГЛЯД ТЕМИ

Спільний ринок фінансових послуг Європейського Союзу є невід'ємною складовою єдиного внутрішнього ринку продукції, капіталу та робочої сили. Його основою є свобода руху капіталів, платежів та послуг, визначених у п. 1 ст. 3 договору «Про заснування Європейського Співтовариства»: «діяльність Співтовариства повинна вмещувати внутрішній ринок, що характеризується відміною перешкод вільному переміщенню товарів, осіб, послуг та капіталів між державами-членами».

Незважаючи на стратегічне значення створення єдиного ринку фінансових послуг ЄС для процесу подальшої інтеграції, процес його формування зайняв багато часу і продовжується дотепер у зв'язку з необхідністю розроблення спільного нормативного забезпечення цієї діяльності. Так, свобода переміщення капіталів є лише початковою свободою здійснення широкого кола фінансових операцій, пов'язаних з інвестуванням як у межах країни походження капіталу, так і в інших країнах-членах ЄС. Водночас свобода руху капіталу тісно пов'язана зі свободою руху платежів, що є основою правового регулювання політики у сфері фінансових послуг. Прикладами законодавчих актів ЄС у галузі поточних платежів є «Регламент про транскордонні платежі в євро», що визначає три категорії платежів (транскордонні кредитні перекази, транскордонні електронні платежі, транскордонні чеки), та «Директива про транскордонні кредитні перекази». Згідно зі ст. 49 Договору «Про заснування Європейського співтовариства» невід'ємною складовою єдиного ринку також є свобода руху послуг. У межах ЄС не повинно бути обмежень підприємницької діяльності у сфері надання послуг.

Розбудова спільного ринку фінансових послуг ЄС здійснюється завдяки функціонуванню системи наглядових інституцій:

- *Європейській раді з системних ризиків;*
- *Європейському органу з цінних паперів та ринків;*
- *Європейському банківському органу;*
- *Європейському органу із страхування та пенсійних фондів.*

Водночас реалізація програм та проектів Європейського Союзу неможлива без функціонування органів, що забезпечують кругообіг та забезпечення фінансовими ресурсами суб'єктів економічної діяльності як у межах об'єднання, так і в країнах Європейської співпраці. До таких об'єднань можемо віднести: *Європейський центральний банк, Європейський інвестиційний банк, Європейський банк реконструкції та розвитку.*

Інституції ЄС у сфері грошового обігу, фінансів та інвестицій

Європейський центральний банк (ЄЦБ) – це незалежна фінансова інституція ЄС, що разом із національними центральними банками складає європейську економічну і грошову систему (Eurosystem) та здійснює обіг фінансів і грошових коштів в межах об'єднання. Основним завданням ЄЦБ є підтримка цінової стабільності та збереження вартості євро. Також ЄЦБ визначає засади реалізації грошово-кредитної політики в зоні євро, проведення операцій з іноземною валютою, управління офіційними валютними резервами країн зони євро, сприяння безперебійній роботі платіжних систем. Повноваження ЄЦБ здійснюються з урахуванням принципів політичної незалежності, прозорості та підзвітності.

Європейський центральний банк здійснює пруденційний нагляд за діяльністю кредитних організацій, розміщених у зоні євро, а також поза її межами в рамках єдиного контрольного механізму, що також вміщує національні компетентні органи. Тим самим він сприяє безпеці та надійності банківської системи і стабільності фінансової системи як ЄС загалом, так і кожної держави-члена ЄС окремо.

Головний офіс ЄЦБ розміщений у Франкфурті-на-Майні. У своєму складі ЄЦБ має такі органи управління:

- *Рада керуючих.* Головний орган прийняття рішень у ЄЦБ. Складається з 19 керівників НЦБ країн-членів євросони ЄС.

- *Виконавча рада.* Складається із 6 осіб: президент ЄЦБ, віцепрезидент ЄЦБ, 4 члени ЄЦБ.

- *Генеральна рада.* Входять президент ЄЦБ, віцепрезидент ЄЦБ, 29 керівників НЦБ країн-членів ЄС.

Капітал ЄЦБ сформовано за рахунок внесків національних центральних банків (НЦБ) усіх країн-членів ЄС і становить 10,8 млрд. євро. Частка кожного НЦБ у капіталі ЄЦБ розраховується залежно від частки відповідної країни у загальній кількості населення і валового внутрішнього продукту ЄС. Фінансування ЄЦБ не залежить від бюджету ЄС. ЄЦБ заборонено фінансувати органи влади ЄС чи національні державні установи країн-членів ЄС.

Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) один із найбільш важливих фінансових інститутів ЄС, заснований у 1958 р. (відповідно до Римської угоди про створення Європейської Економічної Спільноти) з метою забезпечення фінансування загальноєвропейських проектів (будівництво залізниць, автодоріг, аеропортів, проектів захисту довкілля) і кредитування малого бізнесу. ЄІБ є незалежною інституцією стосовно вибору об'єктів фінансування, він не отримує грошей із бюджету ЄС.

Банк фінансується лише за рахунок акціонерів (внесків 28 країн-членів ЄС) і через запозичення на фінансових ринках. Має найвищий кредитний рейтинг (AAA) на грошових ринках, що дає йому можливість отримувати значні обсяги капіталу, який потім може бути інвестований у межах як європейських проектів співтовариства, так і в інших 150 країнах-партнерах ЄС. Традиційно, ЄІБ відповідав за інфраструктурні проекти в ЄС — транспорт, енергетику, промисловість, проте натеper поширює свої інтереси на сферу енергетичної безпеки і стимулювання розвитку приватного сектору.

У своїй діяльності ЄІБ використовує декілька фінансових механізмів, допомоги проектам залежні від категорії та регіону фінансування:

- *індивідуальні позики* (позики, які надаються під конкретні проекти у державному і приватному секторах);
- *глобальні позики* (кредитні лінії, що надаються фінансовим установам для фінансування інвестиційних проектів органів місцевої влади, малих та середніх підприємств обсягом до 25 мільйонів євро.
- *венчурне фінансування* (кредитування стартапів здійснюється в межах *Європейського інвестиційного фонду*, головними акціонерами якого виступають Єврокомісія та приватні банки).
- *структуровані кредитні лінії* (забезпечують великі позики та гарантії на підтримку проектів із високим ступенем ризику, зокрема великі інфраструктурні програми).

У 2014 році ЄІБ профінансував інвестиційні проекти на суму 80,3 млрд євро. Зокрема 31 % – на розвиток малого підприємництва; 26 % – на розвиток інфраструктури; 24 % – інвестиції в екологічні проекти; 18 % – вкладення в інноваційні проекти, наукові дослідження. Майже 8 млрд євро виділялося на кредитування проектів за межами ЄС у країнах-партнерах. Так, в Україні у 2014 році ЄІБ надав кредит у розмірі 50 млн євро ТОВ «Астарта-Київ» на підвищення ефективності використання ресурсів агропромислового комплексу та покращання рівня продовольчої безпеки підприємства. Також було профінансовано такі проекти, як «Реконструкція, капремонт і технічне переоснащення магістрального газопроводу «Уренгой – Помари – Ужгород» (кредитори ЄІБ та ЄБРР – по 150 млн євро), кредитна лінія для малого та середнього бізнесу (25 до 40 проектів) у сфері поліпшення енергоефективності (ЄІБ – 400 млн євро), «Надзвичайна кредитна програма для України» (ЄІБ – 200 млн євро).

Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) – це міжнародний фінансово-кредитний інститут, що фінансує проекти сприяння ринковим реформам та розвитку приватного підприємництва у «перехідних країнах» та країнах, що розвиваються. Ідея створення банку виникла у 1989 р. Головним його завданням було реформування країн соціалістичного табору на ринкових засадах. Свою роботу ЄБРР розпочав у 1991 р. зі штаб-квартирою в Лондоні. Акціонерами банку є 64 країни, Європейська комісія та Європейський

інвестиційний банк. Капітал банку становить понад 30 млрд євро., з яких країнам ЄС належить 55 % капіталу, США – 10 %, Японії – 8 %, країнам операцій – 12 % (у тому числі Україні – 0,8 %), іншим акціонерам – 15 %. Кожна країна-член представлена у Раді керуючих та Раді директорів Банку. В Україні ЄБРР має дипломатичний статус і статус привілейованого кредитора.

Банк бере активну участь в таких заходах, як формування банківських систем, лібералізація цін, приватизація (легалізація і діалог із питань політики) і формування належної нормативно-правової бази щодо майнових прав. ЄБРР пропонує широкий спектр фінансових інструментів і застосовує гнучкий підхід до структурування своїх фінансових продуктів. Основними формами прямого фінансування ЄБРР є кредити, інвестиції в акціонерний капітал і гарантійні операції. ЄБРР пропонує фінансові продукти, адаптовані з урахуванням потреб клієнта. ЄБРР не є роздрібним банком і не пропонує таких продуктів, як іпотечні кредити і банківські рахунки.

Кошти, що виділяються ЄБРР на фінансування проектів приватного сектору, варіюються, як правило, в діапазоні від 5 до 250 млн євро і надаються у вигляді кредитів або інвестицій в акціонерний капітал. Середній розмір інвестицій ЄБРР становить 25 млн євро. Фінансування невеликих проектів підтримки малого та середнього підприємництва здійснюється через фінансових посередників або в рамках спеціальних програм.

ЄБРР є стратегічним кредитором українського бізнесу. До кінця 2015 року ним було реалізовано 346 проектів на суму 7,4 млрд євро. Таким чином, ЄБРР зайняв 58 % інвестицій приватного сектору. Сферами кредитування є енергетика (24 % від поточного портфеля ЄБРР), фінансові установи (23 %), промисловість, торгівля та агропромисловий комплекс (27 %), інфраструктура (26 %). Приклади інвестиційних проектів ЄБРР в Україні подані в табл. 4.1.

Таблиця 4.1 – Приклади інвестиційних проектів ЄБРР в Україні

Назва проекту	Бізнес-сектор	Інвестиції ЄБРР, млн євро	Цілі проекту
Kronospan UA modernisation	Виробництво і послуги	40	Модернізація обладнання
Yuzhny Grain Terminal	Транспорт	37	Розроблення нового зернового терміналу з річною пропускною спроможністю до 5,0 млн т зерна
UCSF: Nibulon	Агробізнес	26	Потреби в оборотному капіталі пов'язані з сільськогосподарсько-сировинними торговими операціями
Unicredit Leasing Ukraine	Лізинг	19,6	Боргове фінансування для підтримки малого і середнього бізнесу, здійснення лізингу та енергетичних проектів із підвищення ефективності
Karpatskyi Wind Farm	Електроенергетика	7,6	Розроблення, будівництво та експлуатація 9.9 мВт вітроелектростанції недалеко від міста Старий Самбір у Львівській області
Chernivtsi District Heating Project	Муніципальна та екологічна інфраструктура	7	Кредит для установки індивідуальних теплових підстанцій, біопаливних котлів, модернізації котлів
Odessa IT Centre	Нерухомість і туризм	4,9	Реконструкція офісної будівлі в Одесі, що буде здаватися в оренду місцевим і міжнародним ІТ - компаніям

Відповідно до класифікації Європейського центрального банку ринок фінансових послуг ЄС представлений такими фінансовими посередниками:

- *Монетарні фінансові інститути* – фінансові установи-резиденти країн Європейського Союзу, видом діяльності яких є отримання депозитів та видача кредитів, а також інвестиції у цінні папери за власний рахунок. До них відносять центральні банки країн ЄС, банківські та інші кредитні та депозитні фінансові установи, інституції з випуску та обігу електронних грошей, грошові фонди.

- *Інвестиційні фонди* – фінансові інститути, що здійснюють інвестиції у фінансові та нефінансові активи.

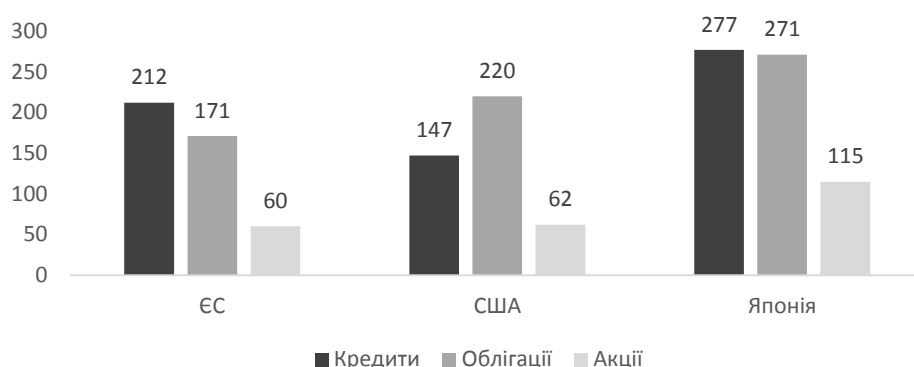
- *Фінансові компанії спеціального призначення* – компанії, що займаються сек'юритизацією фінансових активів завдяки емісії

власних цінних паперів, які викупуваються інвесторами. Їх призначення – зменшення кредитного ризику.

- *Провайдери платіжних сервісів* – компанії, що забезпечують транзакції в межах ЄС.
- *Страхові компанії та пенсійні фонди.*

Станом на червень 2017 р. у Європейському Союзі функціонує 7 467 монетарних фінансових інститутів, серед них 6 465 кредитних інституцій, 734 грошових фонди та 239 інших депозитних компаній, 55 759 інвестиційних фондів, 3 733 фінансові компанії спеціального призначення, 5 768 компаній-провайдерів платіжних сервісів, 3 307 страхових компаній.

Ринок фінансових послуг ЄС представлений широким колом посередників, які функціонують на грошовому, борговому та фондовому ринках. Водночас історично склалося, що банки виконують провідну роль на ринку фінансових послуг у країнах ЄС, а кредити, як послуга, є основним джерелом фінансових ресурсів для підприємств та домогосподарств Спільноти. Так, розмір виданих кредитів щодо ВВП країн ЄС у 2015 році становив 212 %, тоді як обсяг боргових цінних паперів – 171 % від ВВП, акцій – лише 60 % від ВВП (рис. 4.1).

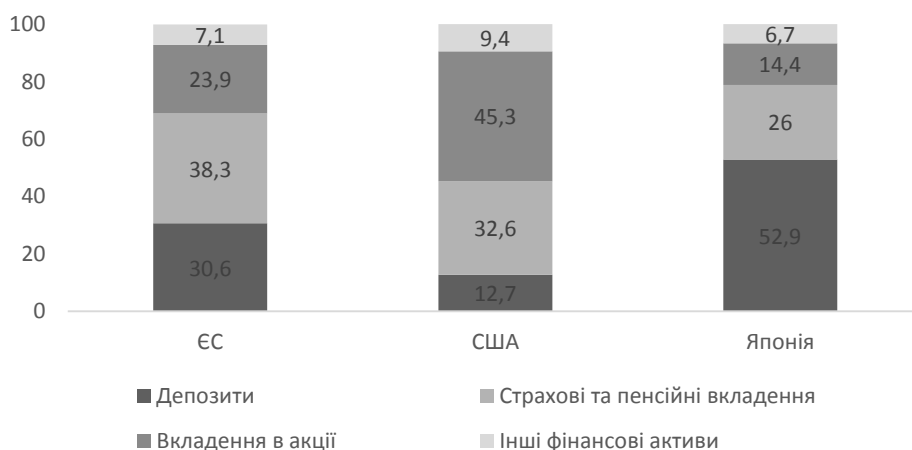

Рисунок 4.1 – Розмір різних ринків фінансових ресурсів щодо ВВП країн, %

Це суттєво відрізняє ринок фінансових послуг ЄС від США, де у той самий період кредити становлять 147 % від ВВП, акції – 115 %, облігації – 220 % від ВВП, водночас тісно поєднує з ринком Японії, де структура ринку досить подібна. Саме тому Європейський Союз часто

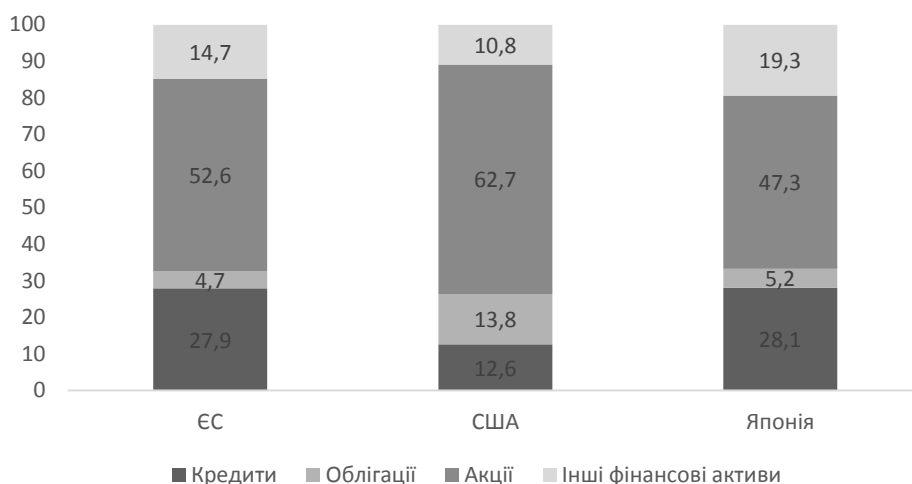
називають «кредитно-орієнтованою економікою» (loan-based economy).

Значна роль банківського фінансування пояснюється уподобаннями домогосподарств та реального бізнесу. Так, заощадження домогосподарств у ЄС переважно зберігаються на банківських депозитах, що становить 30,6 % усіх фінансових активів домогосподарств. Натомість у США їх частка є майже втричі нижчою – 12,7 %. Щодо інвестицій у цінні папери, то лише 23,9 % домогосподарств розміщують свої активи у пайових та інвестиційних фондах, що майже удвічі менше, ніж у США (45,3 %). Водночас страхові та пенсійні вкладення разом займають майже 40 % усіх активів громадян ЄС, що є значно більшим рівнем, ніж у США (32,6 %) та Японії (26 %). Причиною є як менша схильність європейців до ризикової діяльності та культурні звички у заощадженнях, так і особливості податкового законодавства у сфері інвестицій, рівень фінансового розвитку та кредитної політики банків (рис. 4.2).

Рисунок 4.2 – Структура фінансових активів домогосподарств у ЄС, %

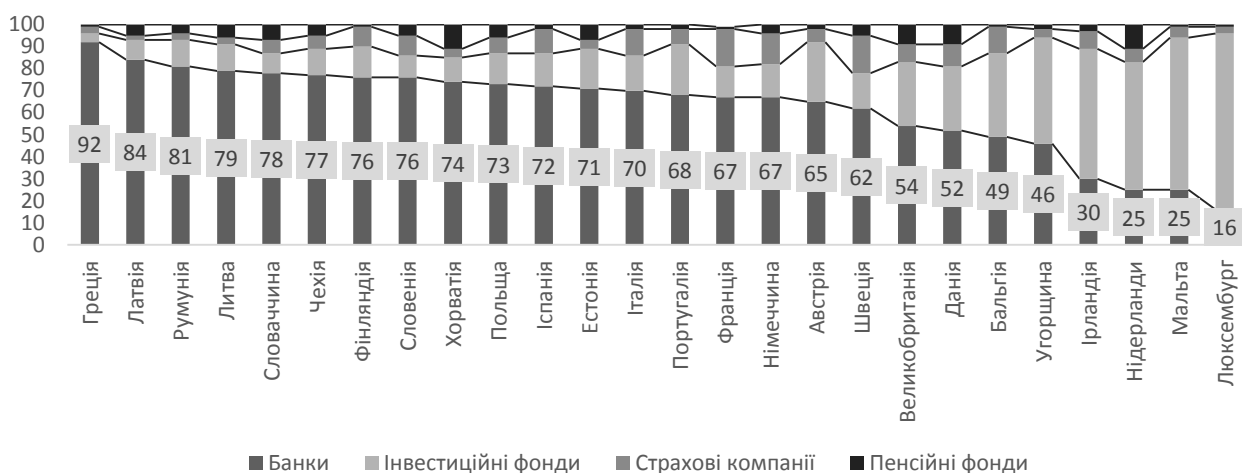
Аналогічною є структура залучення фінансових ресурсів і підприємствами реального сектора економіки. Так, частка кредитів у структурі пасивів нефінансового сектора ЄС становить 27,9 %, що є дуже подібним до ситуації у Японії (28,1 %), водночас у США частка кредитів становить лише 12,6 %. Стосовно фондового залучення фінансових ресурсів (акції та облігації) – його частка становить 57,3 %, що на 19,2 % менше від показників США (рис. 4.3).

Рисунок 4.3 – Структура пасивів нефінансового сектора ЄС, %

Підкріпленням ідеї банкоцентричності ринку фінансових послуг ЄС є склад та структура боргового ринку, де основними посередниками є банки та уряди країн ЄС. Так, у 2015 р. ринок державних облігацій досяг 10,8 трлн євро, а обсяг боргових цінних паперів, емітованих монетарними фінансовими інститутами, становив 6,9 трлн євро, або 55 % від ВВП країн ЄС. Натомість частка реального сектора економіки була незначною – 7,6 %. Таким чином, фінансові посередники, переважно банки, залучаючи фінансові ресурси на європейському фондовому ринку, фінансують один одного з метою подальшої трансформації цього ресурсу у фінансові послуги (кредити та депозити) для підприємств та домогосподарств Спільноти. Банки з часткою у 52 % активів фінансових посередників займають домінуючу роль майже в усіх країнах ЄС. У 20 країнах-членах ЄС частка банків на ринку капіталу становить понад 50 %, у 8 – понад 75 %. Винятком із тенденції є Ірландія, Нідерланди, Мальта та Люксембург, де переважна частка активів сформована інвестиційними фондами. Водночас частка страхових та пенсійних активів є незначною – у середньому 7,5 % та 4,3 % відповідно, що свідчить про низький рівень розвитку небанківських фінансових установ у країнах ЄС.

Зазначимо, що аналогічно до розподілу фінансових активів частка банківського фінансування суб'єктів реального сектора економіки також відрізняється між країнами ЄС (рис. 4.4).

Рисунок 4.4 – Розподіл фінансових активів між фінансовими посередниками у країнах ЄС, %

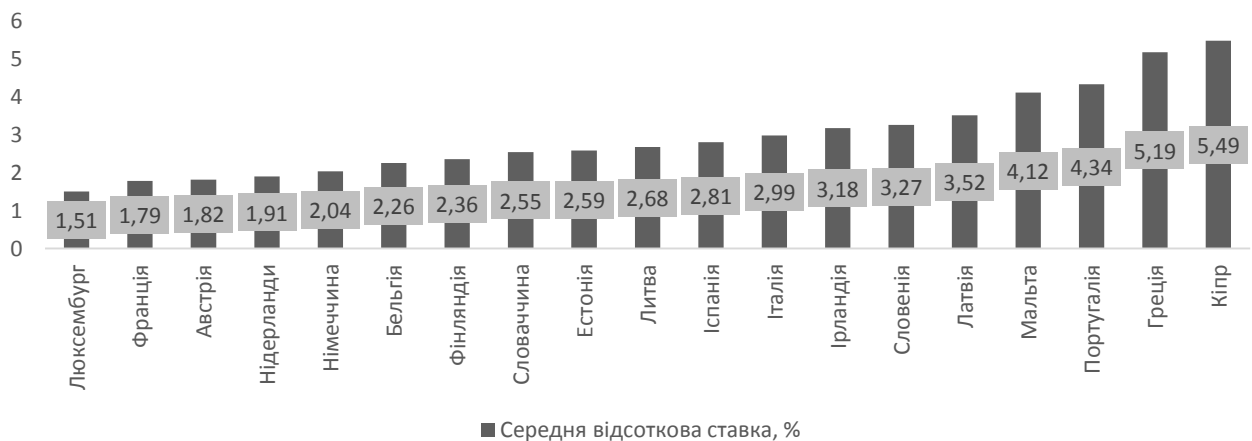
Значною мірою на кредити банків орієнтуються компанії Греції, водночас найменша залежність від банків спостерігається у Великобританії (рис. 4.5). Ця частка тісно корелює з наявністю та розвиненістю місцевого фондового ринку та можливостями компаній з виходу на нього (наприклад, у Великобританії успішно функціонує Лондонська фондова біржа з ринковою капіталізацією у понад 6 трлн євро, у Німеччині – Франкфуртська з капіталізацією у понад 2 трлн євро, у Польщі – Варшавська з капіталізацією у понад 400 млрд євро).

Рисунок 4.5 – Частка банківських кредитів у пасивах нефінансових компаній у країнах ЄС, %

Незважаючи на існування єдиного ринку, вартість банківського кредитування істотно відрізняється між країнами Європейського Союзу. Ураховуючи високий рівень орієнтації суб'єктів підприємництва,

особливо представників малого бізнесу, на отримання банківських кредитів, це створює нерівні умови для розвитку економік Співтовариства та стримує подальший процес інтеграції. Найвищі середні ставки кредитування для підприємств реального сектора економіки спостерігалися у Кіпрі та Греції (5,49 % та 5,19 % відповідно), водночас найнижчі – у Люксембурзі та Франції (1,51 % та 1,79 %) (рис. 4.6).

Рисунок 4.6 – Середня відсоткова ставка по виданим кредитам нефінансовим компаніям у країнах ЄС, %

Вартість кредитування істотно залежить від економічного розвитку країни ЄС та рівня її суверенного ризику, дефолту (Греція та Кіпр мають одні з найбільших розміри державного боргу), а також наявності інших альтернативних джерел отримання фінансування для бізнесу.

У цілому зазначимо, що понад третина суб'єктів малого бізнесу в ЄС відчувають проблеми з доступом до банківського фінансування. Причому знову ж таки спостерігається кореляція між доступом до кредитування та середнім розміром відсоткової ставки. Наприклад, у Греції понад 60 % малих підприємств відчували проблеми з доступом до фінансових ресурсів, натомість у Німеччині – лише 29 %, в Іспанії – 35 %, в Італії – 42 %. На доступ до кредитування також впливає рівень розвитку та філіальна представленість банків у країнах ЄС. Так, найбільшу мережу дочірніх банків мають банки, зареєстровані у Франції (24 банки), Нідерландах (22 банки), Німеччині (21 банк). У той час як у багатьох країнах Східної Європи (Польща, Словаччина,

Румунія та ін.) взагалі відсутні дочірні банки за кордоном. Водночас у найбільш розвинених країнах банківська концентрація (частка 3 найбільших банків), як правило, значно вища, ніж в інших країнах: у Нідерландах – 85,2 %, Німеччині – 73,8 %, Франції – 60,4 %, а в Польщі – 38,1 %, Болгарії – 44 %, Латвії – 50,7 % (табл. 4.2).

Таблиця 4.2 – Топ-20 найбільших банків та страхових компаній в ЄС за розміром активів, млрд євро

Банки			Страхові компанії		
банк	країна	активи	страхова компанія	країна	активи
BNP Paribas	Франція	3 026,6	AXA	Ірландія	720,9
Deutsche Bank AG	Німеччина	2 886,5	Allianz SE	Німеччина	611,8
HSBC Holdings Plc	Великобританія	2 782,7	AVIVA Plc	Великобританія	425,3
Barclays Plc	Великобританія	2 643,5	Generali Assicurazioni	Італія	416,7
Royal Bank of Scotland	Великобританія	2 579,5	Legal & General Group	Великобританія	376,7
Credit Agricole Group	Франція	2 621,7	Aegon NV	Нідерланди	326,7
Banco Santander SA	Іспанія	1 844,2	ING Verzekeringen NV	Нідерланди	320,0
Lloyds Banking Group	Великобританія	1 759,7	CNP Assurances	Франція	312,2
Societe Generale	Франція	1 714,8	Prudential Plc	Великобританія	304,0
BPCE Group	Франція	1 588,1	Stichting Pensioenfonds ABP	Нідерланди	274,4
ING Bank	Нідерланди	1 246,8	Münchener Rückversicherungs-Gesellschaft	Німеччина	230,9
UniCredit SpA	Італія	1 207,9	Predica	Франція	226,5
Commerzbank AG	Німеччина	1 142,5	Old Mutual Plc	Великобританія	225,5
BPCE SA	Франція	1 123,0	Standard Life plc	Великобританія	172,4
Intesa Sanpaolo	Італія	997,8	Resolution Limited	Великобританія	143,4
Rabobank Nederland-Rabobank Group	Нідерланди	988,4	ERGO Versicherungsgruppe AG	Німеччина	134,4
Nordea Bank AB	Швеція	879,8	BNP Paribas Cardiff	Франція	128,5
Dexia	Бельгія	858,5	SNS – Reaal NV	Нідерланди	127,4
Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA	Іспанія	837,2	GAN (Group)	Великобританія	137,5
Danske Bank A/S	Данія	649,0	Talanx Aktiengesellschaft	Німеччина	105,8

Отже, досить очікуваним є те, що серед топ-20 найбільших фінансових посередників у сферах банківських, страхових, пенсійних та інвестиційних послуг займають компанії, що є представниками найрозвиненіших країн ЄС (див. табл. 4.3).

Так, перше місце серед банків з розміром активів у понад 3 трлн. євро займає французький банк BNP Paribas, а серед страхових компаній – ірландська AXA з обсягом активів у 720 млрд євро. Загалом 5 серед топ-20 банків є резидентами Франції, 4 – Великобританії, по 2 – Німеччини, Нідерландів, Іспанії, по 1 – Швеції, Бельгії, Данії. Стосовно страхового ринку, то найбільша кількість компаній зі списку походять з Великобританії – 7, по 4 компанії з Нідерландів та Німеччини, 3 з Франції, по 1 з Італії та Ірландії.

Таблиця 4.3 – Топ-20 найбільших пенсійних фондів та компаній з управління активами у ЄС за розміром активів, млрд євро

Пенсійні фонди			Компанії з управління активами		
пенсійний фонд	країна	активи	куа	країна	активи
1	2	3	4	5	6
Norway Government Pension Fund Global	Норвегія	387,9	Allianz Global Investors	Німеччина	1178,4
ABP	Нідерланди	250,1	Amundi Group	Франція	669,9
Pensioenfonds Zorg en Welzijn	Нідерланди	90,5	BNP Paribas Investment Partners	Франція	530,3
Arbejdsmarkedets Tillaegspension (ATP)	Данія	77,9	Natixis Global Asset Management	Франція	505,2
Reserva de la Seguridad Social	Іспанія	60,4	AXA Investment Managers	Франція	499,0
BT group plc	Великобританія	39,2	Deutsche Asset Management	Німеччина	495,8
Alecta	Швеція	37,7	UBS Global Asset Management	Великобританія	393,3
BVV	Німеччина	36,1	Legal & General Investment Management	Великобританія	354,6
Sampensionen KP Life Insurance	Данія	35,5	ING Investment Management	Нідерланди	343,2
PFA Holdings A/S	Великобританія	34,8	HSBC Global Asset Management	Великобританія	296,5
Pensioenfonds Metal en Techniek	Нідерланди	34,0	Generali Investments	Італія	292,6
Tredje AP-fond (AP3)	Швеція	32,0	Aviva Investors	Великобританія	280,9
BVK=Bayerische Versorgungskammer	Німеччина	31,6	APG	Нідерланди	239,0

Продовження табл. 4.3

1	2	3	4	5	6
Danica Pension	Данія	31,5	M7G Investments	Великобританія	196,2
Varma Mutual Pension Insurance	Фінляндія	29,8	AEGON Asset Management	Нідерланди	193,1
Kommunal Landspensjonskasse	Норвегія	29,0	MEAG Munich Ergo Asset Management	Німеччина	192,7
AMF Pensions	Швеція	28,5	Pioneer Global Asset Management	Італія	175,8
Vital Forsikring ASA	Норвегія	28,3	Eurizon Capital	Італія	167,9
BpfBOUW	Нідерланди	26,4	Schroder Investment Management	Великобританія	167,0
Ilmarinen Pension Insurance	Фінляндія	26,0	Union Investment	Німеччина	165,7

На відміну від ринку банківських та страхових послуг ринок пенсійного забезпечення контролюється переважно компаніями з країн Північної Європи (11 компаній): Нідерланди – 4 компанії, Норвегія, Данія та Швеція – по 3 компанії, Німеччина, Великобританія, Фінляндія – по 2 компанії, Іспанія – 1 компанія (див. табл 4.3).

Стосовно послуг із управління активами, то лідером на ньому є Великобританія – 6 компаній, по 4 компанії родом з Німеччини та Франції, по 3 – з Нідерландів та Італії.

Таким чином, можемо зазначити, що динаміку розвитку ринку фінансових послуг у Європейському Союзі задають менше третини найрозвиненіших країн. Водночас якщо пенсійні послуги здебільшого зосереджені у Скандинавських країнах, то інші сфери ринку фінансових послуг контролюються Великобританією, Францією, Німеччиною та Нідерландами.

Також ознакою розвитку ринку фінансових послуг є наявність компаній, що функціонують як у банківському секторі, так і в секторі небанківських фінансових послуг. Такі компанії прийнято називати фінансовими супермаркетами чи конгломератами. Прикладом такої інтегрованої діяльності є BNP Paribas, ING, Allianz, AXA, SEB та ін.

Варто зазначити, що європейські фінансові супермаркети активно інвестують і в український ринок фінансових послуг, що є свідченням поступової інтеграції вітчизняного фінансового ринку до європейського.

Ключовими об'єктами для інвестування є страхові компанії. Водночас 4 конгломерати – BNP Paribas S.A. (Франція), ING (Нідерланди), RZB-UNIQA (Австрія) та SEB (Швеція) представлені в різних сегментах ринку фінансових послуг України (табл. 4.4).

Таблиця 4.4 – Інвестиції міжнародних фінансових конгломератів на ринку фінансових послуг України

Міжнародний фінансовий конгломерат	Країна походження	Фінансові посередники, якими володіє в Україні		
		банківський сектор	страховий сектор	інвестиційний сектор
Allianz	Німеччина	–	СК «Allianz», СК «Allianz Life»	–
AXA	Бельгія	–	СК «АХА Страхування», СК «АХА Україна»	–
BNP Paribas S.A.	Франція	Укрсиббанк	СК «Кардіф», СК «Кардіф Життя», СК «АХА Страхування», СК «АХА Україна»	ЗАТ КУА «Укрсиб Ессет Менеджмент», ТОВ «Українська лізингова компанія»
Generali	Італія	–	СК «Дженералі Гарант», СК «Дженералі Гарант Страхування Життя»	–
ING	Нідерланди	ІНГ Банк Україна	СК «ІНГ Життя Україна»	–
RZB-UNIQA	Австрія	Райффайзен Банк Аваль	СК «Уніка Життя», СК «Уніка»	ТОВ «Райффайзен Інвестмент», ТОВ КУА «Райффайзен Аваль»
SEB	Швеція	СЕБ-Банк (вийшли з ринку)	СК «СЕБ Лайф Юкрейн»	КУА «СЕБ Ессет Менеджмент Україна», ЗНКІФ «СЕБ Фонд акцій», ПІДІФ «СЕБ фонд збалансований», ПІДІФ «СЕБ фонд грошовий ринок»
Petr Kellner (PPF)	Чехія	-	«Хоум Кредит Страхування»	-
GRAWE	Австрія	-	«Граве Україна», «Граве Україна Страхування життя»	-
ERGO	Німеччина	-	СК «ЮТИКО»	-

Поряд зі страховим напрямом ці компанії активно розвивають банківський сегмент («Укрсиббанк», «ІНГ Банк Україна»,

«Райффайзен Банк Аваль») та ринок інвестиційного управління (ЗАТ КУА «Укрсиб Ессет Менеджмент», ТОВ «Українська лізингова компанія»; ТОВ «Райффайзен Інвестмент», ТОВ КУА «Райффайзен Аваль»; КУА «СЕБ Ессет Менеджмент Україна», ЗНКІФ «СЕБ Фонд акцій», ПІДІФ «СЕБ фонд збалансований», ПІДІФ «СЕБ фонд грошовий ринок»). Це засвідчує наявність ознак фінансової конвергенції як форми інтеграції вітчизняного ринку фінансових послуг в європейський фінансовий простір.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

---

1. Горюнова Є. О. Євроінтеграція : навч. посіб. / Є. О. Горюнова. – Київ : Академвидав, 2013. – 224 с. – (Серія «Альма-матер»).
2. Європейська інтеграція : навч. посіб. / М. І. Макаренко, Л. І. Хомутенко, І. І. Д'яконова та ін. ; за ред. М. І. Макаренка, Л. І. Хомутенко. – Київ : Центр учбової літератури, 2014. – 344 с.
3. Копійка В. В. Європейський Союз: історія і засади функціонування : навч. посіб. / В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко ; за ред. Л. В. Губерського. – 2-ге вид., випр. і допов. – Київ : Знання, 2012. – 759 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
4. Мальська М. П. Основи європейської інтеграції [текст] : підручник / М. П. Мальська, Н. В. Антонюк. – Київ : Центр учбової літератури, 2015. – 320 с.
5. Некрасов А. И. Основы правового регулирования политики Европейского Союза в области финансовых услуг / А. И. Некрасов // Международное право и международные организации. – 2013. – № 2. – С. 210–219.
6. Реформування ринків фінансових послуг в умовах інтеграції до європейського фінансового простору : монографія / наук. ред. канд. екон. наук Р. Пукала і д-ра екон. наук, проф. Н. М. Внукова. – Харків : ТО Ексклюзив, 2016. – 166 с. (укр. мова, передмова – польська мова).
7. Building a Capital Markets Union – Eurosystem contribution to the European Commission's Green Paper [Electronic resource] / European Central Bank (ECB), 2015. – Access mode :

- https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/150521_eurosystem_contribution_to_green_paper_-_building_acmuen.pdf.
8. Capital Markets Union: Integration of Capital Markets in the European Union [Electronic resource]. PWC Analytical report. – Access mode : <https://www.pwc.com/gx/en/banking-capital-markets/pdf/cmu-report-sept-2015.pdf>.
  9. Report on financial structures [Electronic resource] / European Central Bank, 2016. – Access mode : https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/reportonfinancial_structures201610.en.pdf.
  10. Moving Mainstream [Electronic resource] / Wardrop R. et al. // The European Alternative Finance Benchmarking Report, 2015.– Access mode : https://www.jbs.cam.ac.uk/fileadmin/user_upload/research/centres/alternative-finance/downloads/2015-uk-alternative-finance-benchmarking-report.pdf.

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

---

1. У чому полягають особливості функціонування ринку фінансових послуг країн ЄС?
2. Охарактеризуйте Європейський центральний банк.
3. Розкрийте функції, склад, принципи формування та завдання Європейського інвестиційного банку та Європейського банку реконструкції та розвитку.
4. Охарактеризуйте банківський сектор країн ЄС. Визначіть, які існують відмінності серед країн ЄС.
5. Визначте місце небанківських фінансових установ на фінансових ринках країн ЄС. Які із них переважають і чому?
6. Розкрийте механізм функціонування системи центральних банків та її роль у забезпеченні стабільності єдиної валюти ЄС.
7. Наведіть основні «критерії конвергенції» та їх значення в забезпеченні фінансової стабільності в ЄС.
8. Які причини та характерні особливості фінансової кризи в ЄС? Охарактеризуйте наслідки для ринку фінансових послуг країн ЄС.
9. Охарактеризуйте механізм фінансової стабілізації країн ЄС.

Визначте принцип використання коштів Європейського фонду фінансової стабілізації.

10. Які найбільші фінансові посередники функціонують у країнах ЄС? Охарактеризуйте їх місце та роль у трансформації світових фінансових ресурсів.

ПРОБЛЕМНІ ТА ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ

---

1. Можливі наслідки виходу країни ЄС із «зони євро» для стабільності ринку фінансових послуг ЄС.
2. Уведення в обіг облігацій ЄС: можливі наслідки та перспективи.
3. Роль найбільших фінансових посередників країн ЄС (Німеччини, Франції, Великобританії) у світовому ринку капіталу.
4. Наслідки Brexit для єдиного ринку країн ЄС.
5. Інтеграційні процеси на українському та Європейському ринках фінансових послуг.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

---

1. Вільне переміщення капіталів як фактор функціонування єдиного ринку фінансових послуг ЄС.
2. Засади створення, мета та функції діяльності Європейського центрального банку.
3. Критерії «конвергенції» як система забезпечення стабільності єдиного економіко-монетарного простору в рамках ЄС.
4. Переваги та недоліки кредитно-орієнтованого ринку фінансових послуг в країнах ЄС.
5. Система недержавного пенсійного забезпечення в країнах ЄС.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Практичне завдання 1. Країна «А» характеризується такими макроекономічними показниками за 2011 р.: ВВП – 746,5 млрд гр. од.; дефіцит бюджету – 22,3 млрд гр. од.; загальний борг держави – 398,55 млрд гр. од.; рівень цін минулого року – 345 пунктів, рівень цін

поточного року – 398 пунктів; відсоткова ставка центрального банку – 5 %; курс валют коливався у межах 2%.

Визначте, чи має право ця країна увести євро в обіг. Наведіть розвернену відповідь. Визначте напрями фінансової політики держави відповідно до умов Маастрихтського договору.

Методичні вказівки щодо виконання завдання

Під час виконання цього завдання важливо звернутися до вимог щодо фінансово-економічних показників країн, які бажають користуватися євро та які були ухвалені у 1992 р. у м. Маастрихті.

Практичне завдання 2. Охарактеризуйте відповідність боргової та економічної політики країн ЄС до критеріїв конвергенції. Визначте можливі наслідки для стабільності фінансових ринків країн ЄС. Свою позицію аргументуйте, підкріпивши їх фінансово-економічними показниками. Порівняйте показники країн ЄС із Україною. Зробіть висновки.

Методичні вказівки щодо виконання завдання

Відповідність боргової та економічної політики країн ЄС до критеріїв конвергенції пропонується проаналізувати в табл. 4.5.

Таблиця 4.5 – Приклад розрахунку відповідності показників боргової та економічної політики країн ЄС критеріям конвергенції

Країна	Показник	Відхилення від нормативу «+», «-»			
		1995- 2000	2000- 2005	2005 -2010	2011- 2012
Німеччина	Дефіцит державного бюджету щодо ВВП, %	1,5 (-1,5)	2,5 (-0,5)	4,5 (+1,5)	3,5 (+0,5)
	Частка державного боргу щодо ВВП, %	32 (-28)	58 (-2)	64 (+4)	75 (+15)
	Середньорічний рівень інфляції, %	...	...	..	...
...	...	...	...	...	...

Для об'єктивного оцінювання фінансової ситуації у країнах ЄС необхідним є розгляд даних показників у динаміці за період 1995-

2012 рр. із розбивкою на чотири етапи за середніми значеннями. Аналіз відхилень в межах умовних етапів дозволить визначити країни, що сприяють стабільності фінансового ринку ЄС, а також заважають його розвитку, підвищуючи ризики нестабільності.

Практичне завдання 3. Проаналізуйте стан розвитку фінансового ринку країн ЄС, використовуючи показники фінансової структури та активності фінансових установ. Зробіть висновки.

Методичні вказівки щодо виконання завдання

Під час виконання цього завдання важливо розрахувати такі показники: частку активів фінансових установ до ВВП; обсяг торгів на фондовому ринку щодо ВВП; співвідношення активів банків та небанківських фінансових установ; співвідношення активів банків та ринкової капіталізації.

Результати розрахунків необхідно навести у табл. 4.6

Таблиця 4.6 – **Основні показники розвитку фінансового ринку країн ЄС**

Країна	Показник							
	частка активів фінансових установ до ВВП %		обсяг торгів на фондовому ринку щодо ВВП, %		співвідношення активів банків та небанківських фінансових установ		співвідношення активів банків та ринкової капіталізації	
	2000	2011	2000	2011	2000	2011	2000	2011

Визначення частки активів фінансових установ до ВВП країни дає можливість встановити рівень розвитку фінансового сектора окремих країн та порівняти їх із середнім по ЄС. Зіставивши ці показники із часткою обсягу торгів на фондовому ринку (відсоток до ВВП), можна ідентифікувати модель фінансового ринку країни ЄС як банкоцентричну чи ринкоорієнтовану. Натомість порівняння обсягу активів банків та небанківських фінансових установ надасть можливість виявити головних фінансових посередників на фінансовому ринку країн ЄС.

За результатами розрахунків, обчислень і визначення співвідношень доцільно обґрунтувати напрями удосконалення

фінансового розвитку в країнах ЄС.

Практичне завдання 4. Визначте, які європейські фондові біржі користуються найбільшим попитом серед вітчизняних компаній при залученні фінансових ресурсів. Охарактеризуйте обсяги публічних розміщень (ІРО) та сектори, в яких працюють ці компанії.

Методичні вказівки щодо виконання завдання

Під час виконання завдання доцільно звернутися до статистичних даних Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) і проаналізувати загальний обсяг і динаміку ІРО вітчизняних компаній. Також необхідно визначити переваги і недоліки європейських фондових бірж з погляду на проведення ІРО вітчизняними компаніями.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

Оберіть один із варіантів, що найкраще доповнює твердження або відповідає на запитання.

1. Що є основою єдиного внутрішнього ринку продукції, капіталу та робочої сили ЄС?
  - а) спільна валюта, цінності та політика;
  - б) свобода руху капіталів, платежів та послуг;
  - в) спільна територія, закони та система управління;
  - г) спільний ринок фінансових послуг
2. До системи наглядових інституцій ринку фінансових послуг ЄС не входить:
  - а) Європейська рада;
  - б) Європейська рада із системних ризиків;
  - в) Європейський банківський орган;
  - г) Європейський орган зі страхування та пенсійних фондів
3. Основним завданням Європейського центрального банку є:
  - а) Підтримка цінової стабільності та збереження вартості євро;

- б) Сприяння товарообігу між країнами ЄС;
  - в) Зниження державного боргу країн ЄС;
  - г) Друк європейської валюти
4. Європейський інвестиційний банк не надає таких фінансових послуг:
- а) індивідуальних послуг під конкретні проекти;
  - б) венчурного фінансування;
  - в) структурованих кредитних ліній;
  - г) споживчого кредитування
5. Міжнародний фінансово-кредитний інститут, який фінансує проекти сприяння ринковим реформам у країнах, що розвиваються – це:
- а) Європейський банк реконструкції та розвитку;
  - б) Європейський інвестиційний банк»;
  - в) Європейський валютний фонд;
  - г) Європейський центральний банк
6. Які компанії Європейський центральний банк відносить до фінансових компаній спеціального призначення:
- а) ті, що забезпечують трансакції в межах ЄС;
  - б) ті, що здійснюють інвестиції у фінансові та нефінансові активи;
  - в) ті, що займаються сек'юритизацією фінансових активів;
  - г) ті, що отримують депозити та видають кредити
7. На фінансовому ринку ЄС переважна частка фінансових активів зосереджена у таких фінансових інструментах:
- а) облігаціях;
  - б) акціях;
  - в) банківський кредитах;
  - г) похідних цінних паперах
8. В яких країнах переважна частка фінансових активів зосереджена в інвестиційних фондах:
- а) Нідерланди, Франція, Ірландія;
  - б) Мальта, Люксембург, Данія;
  - в) Нідерланди, Угорщина, Люксембург;

г) Німеччина, Греція, Іспанія

9. У якій країні ЄС одна з найвищих середніх відсоткових ставок за кредитами для нефінансових компаній і одночасно найбільша кількість кредитів у пасивах цих компаній:

а) Великобританії;

б) Румунії;

в) Литві;

г) Греції

10. Який із вищеназваних фінансових посередників одночасно працює у банківському, страховому, пенсійному та інвестиційному секторах ЄС:

а) Barclays PLC;

б) Dexia;

в) BNP Paribas;

г) Banco Santander

ТЕМА 5

ФОНДОВИЙ РИНОК ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

СТИСЛИЙ ОГЛЯД ТЕМИ

Європейський фондовий ринок – найстаріший у світі. Він надає інвесторам із різних країн практично необмежених можливостей.

Перша фондова біржа в Європі, а також у світі виникла у 1602 р. в Амстердамі завдяки діяльності Ост-Індської торгової компанії. Її учасники вирішили торгувати не лише товаром (газ, нафта, золото, бавовна, бензин, цукор, срібло, кава, пшениця та інші товари), а й цінними паперами. У 1903 р. відкрилося спеціально спроектована будівля нової біржі, яка функціонує донині.

Окремі фондові ринки Європи створювалися з метою ремісії власного капіталу, але не виходили на світовий рівень. Тобто робота на фондових біржах у цих країнах високих доходів не принесе, зате практично були відсутніми ризики під час укладання угод.

На сьогодні у Західній Європі функціонує 58 різних фондових бірж у 17 країнах. У провідних капіталістичних країнах фондовий ринок має велике, хоча далеко не однакове значення.

Назвемо найбільш важливі європейські біржі. По-перше, це Euronext, яка географічно розміщена у Парижі. Вона виникла внаслідок об'єднання Паризької, Брюссельської, Амстердамської біржі LIFFE. Являє собою другий за обсягом ринок торгівлі цінними паперами, а разом із NYSE Group є першою глобальною біржею. По-друге, це NASDAQ OMX, яка об'єднує 8 європейських бірж і належить американській групі NASDAQ, штаб-квартира якої розміщена відповідно у Нью-Йорку.

Європейські фондові біржі поділяють на кілька підкласів: східноєвропейські, західноєвропейські, північноєвропейські і південноєвропейські фондові біржі. За структурою вони ідентичні з невеликим розходженням, а щодо принципів роботи фондових бірж, то існують деякі відмінності. Необхідно зазначити, що фондові біржі включають в себе значну кількість бірж, які працюють в загальній

системі. Цим і пояснюється велика міць європейських бірж. Зазвичай під час відкриття фондові біржі Європи привертають велику кількість учасників, оскільки під час торгів проводяться великі суми грошей. Також під час роботи фондових бірж Європи існує велика ймовірність отримати прибуток від попередньо укладених угод і укласти нові. Якщо порівняти європейські біржі навіть з американськими фондовими біржами, то їх обсяг буде значно вищим.

Усі європейські біржі характеризуються різними системами управління. Наприклад, Французька біржа управляється державою, а Швейцарська має головного керуючого, який обирається маклерами на біржі (приклад автономного управління). Якщо керуванням фондового ринку в руках держави, то велика частка акцій належить саме державі, викупити їх неможливо. У разі з автономним управлінням акції можуть бути викуплені будь-якою приватною особою або брокером, при цьому держава в роботу фондової біржі не втручається жодним способом.

Загальну нормативно-правову базу з питань регулювання європейського фондового ринку складають 8 законодавчих актів (директив), а саме:

1. Директива 98/26/ЄС про закінченість розрахунків.
2. Директива 2002/47/ЄС про фінансове забезпечення.
3. Директива 2003/6/ЄС про інсайдерську торгівлю та ринкові маніпуляції.
4. Директива 2003/71/ЄС про проспекти емісії цінних паперів.
5. Директива 2004/25/ЄС про пропозиції щодо поглинання.
6. Директива 2004/39/ЄС про ринки фінансових інструментів.
7. Директива 2004/109/ЄС про узгодження вимог щодо прозорості інформації про емітентів, чиї цінні папери допускаються до продажу на регульованому ринку.
8. Директива 2006/49/ЄС про вимоги стосовно достатності капіталу інвестиційних компаній та кредитних установ.

Усі зазначені нормативно-правові акти визначають перелік вимог щодо організації діяльності та операцій, що відбуваються на фондовому ринку ЄС, а також презентують положення щодо прозорості здійснюваних операцій. Проте варто зазначити, що вимоги

стосовно прозорості здійснюваних операцій не стосуються ринків облігацій.

Також у директивах прописані вимоги щодо необхідності повного розкриття інформації про ліквідні акції до укладання угоди (тобто приблизно 500 акцій або 90 % капіталізації ринку на єдиному ринку ЄС). Ці вимоги стосуються опублікування системними учасниками фондового ринку цін, пропозицій, а також лімітних вимог клієнтів. Також встановлюються вимоги щодо повного розкриття інформації про усі зареєстровані акції та деривативи після укладання угоди. Вимоги поширюються на звітність про операції у реальному часі або не пізніше 3 хвилин, угоди між сторонами про відповідальність за опублікування інформації, можливості затримки опублікування інформації у випадках великих операцій та опублікування операцій, які здійснюються без посередника та у неробочий час.

Найбільший європейський фондовий ринок – англійський. Він набагато менший від американського, але одночасно набагато більший за інші західноєвропейські ринки – швейцарський, німецький і французький. Щодо значення ринку акцій і відтворення капіталу, то провідну поряд із США роль відіграють ринки акцій Великобританії та Швейцарії, але тут важливо враховувати велику частку іноземних акцій. Набагато меншу роль відіграє голландський ринок акцій, ще меншу – французький, бельгійський та німецький. З облігаційних ринків найбільший розміщений у Німеччині, другий за обсягом у Великобританії, причому відставання їх від США є менш значним. Найбільше значення ринок облігацій має в економіці Великобританії, Бельгії та Німеччини.

Лондонська фондова біржа (London Stock Exchange, LSE) – це одна з найстаріших і найбільших бірж Європи, а також один із найвідоміших ринків цінних паперів у світі. Офіційною датою заснування вважається 1801 р., а фактично історія біржі розпочалася в 1570 р. – із рішення королівського радника і фінансового агента Томаса Грешема створити Королівську біржу на власні кошти. Лондонська біржа є акціонерним товариством, на ринку обертаються його акції.

Розвиток біржової капіталізації Великобританії відбувається після реприватизації державного сектора країни у 1967 р. Лондонська фондова біржа являє собою акціонерне товариство і не контролюється безпосередньо державою. На чолі біржі 45 її членів, які вирішують питання внутрішнього розпорядку та цінні папери яких компаній братимуть участь у торгах. Акції та облігації в основному іменні. Угоди на біржі практично завжди термінові. Якщо наявні цінні папери, що не котируються на біржі, то торгівля ними дозволена за рішенням ради біржі. Роль цієї біржі велика як міжнародного фінансового центру з видачі позик єврооблігацій. Біржа бере безпосередню участь у всіх світових фінансових реформах. На частку Лондонської біржі припадає понад 40 % міжнародної торгівлі акціями, понад 350 компаній мають лістинг із 60 різних країн світу, обсяг торгівлі понад 2 300 млрд дол. США.

Ринок акцій на Лондонській фондовій біржі поділяється так:

- альтернативний, призначений для молодих компаній, здебільшого інноваційних;
- основний, що забезпечує відкритий допуск для компаній, які відповідають вимогам Управління з фінансового регулювання і нагляду Великобританії.

Характерною особливістю регулювання емісії цінних паперів у Великобританії є пріоритетний випуск іменних облігацій і акцій, а також результативний обіг значної кількості іноземних цінних паперів, водночас має місце успішна біржова торгівля фінансовими інструментами і похідними ланцюговими паперами (деривативами).

На Лондонській фондовій біржі діє електронна автоматизована система здійснення операцій із цінними паперами, включаючи комп'ютерну систему TradePoint зі статутом фондової біржі. LSI: є єдиним уповноваженим органом з лістингу на британському ринку цінних паперів, визначає його правила і відповідні положення для компаній і фірм.

Також на цей час прискореними темпами розвивається британський ринок облігацій. Облігації класифікуються за термінами обігу: короткострокові (менше ніж 5 років до погашення);

середньострокові (від 5 до 15 років); довгострокові (понад 15 років до погашення), сюди також відносять безстрокові державні облігації.

Особливість випуску облігацій з урахуванням фактора часу полягає, зокрема, в активному обігу на британському ринку конвертованих облігацій як короткострокових цінних паперів, що мають право конверсії в довгостроковій перспективі з урахуванням терміну, що залишився до їх погашення. За цільовою ознакою виділяють такі державні цінні папери:

- казначейські;
- конверсійні;
- консолідовані;
- фінансові та багато інших.

За всіма основними видами облігацій, за винятком безстрокових, виплачуються відсотки кожні шість місяців у розмірі річної відсоткової ставки до закінчення терміну їх дії. За безстроковими облігаціями відсотки виплачують чотири рази на рік. Британським урядом випускаються також казначейські векселі – короткострокові ринкові цінні папери, призначені для фізичних і юридичних осіб. За казначейськими векселями відсотки не виплачуються, вони продаються з дисконтом, і при настанні терміну погашення інвестору виплачується їх номінальна вартість.

Британський ринок акцій займає одне з провідних місць у світі за обсягом їх торгівлі. За видами обігу акцій виділяють: звичайні, привілейовані, похідні від акцій цінні папери, а також інструменти колективного інвестування. Звичайні акції в основному є іменними цінними паперами, обов'язково номінуються і надають власнику права голосу на зборах акціонерів.

На фондовому ринку Великобританії звертаються такі основні види привілейованих акцій:

- викупні (відкличні);
- конвертовані;
- кумулятивні;
- некумулятивні;
- акції з участю.

Викупні (відкличні) акції купуються емітентом за номінальною вартістю з виплатою премії в заздалегідь обумовлені терміни. Конвертовані акції можуть бути трансформовані у звичайні акції, але за певною ціною і в установлені терміни. Некумулятивні акції дозволяють їх власникам отримувати у переважному порядку стійкі дивіденди лише за умови отримання компанією або фірмою чистого прибутку. Акції з участю дають право власникам цих цінних паперів отримувати додатковий прибуток. У Великобританії випускаються також варанти – середньострокові цінні папери та цінні папери, призначені для колективного інвестування. Варанти надають право їх власникам купувати в установлені строки та за визначеною ціною акції компаній і фірм. Цінні папери, призначені для колективного інвестування, формують основу управління портфелями різноманітних видів цінних паперів у сфері розподілу отриманих доходів між вкладниками. Водночас у країні функціонує Альтернативний інвестиційний ринок як ринок другого рівня обігу акцій, що не відповідають встановленим вимогам щодо лістингу на Лондонській фондовій біржі.

Варто зазначити, що у зв'язку з динамічними подіями, пов'язаними з ідеєю щодо виходу Великобританії з Європейського Союзу (ця подія у ЗМІ висвітлюється як BREXIT), фондовий ринок цієї країни також зазнав істотних коливань. Так, одразу після оголошення результатів референдуму (за яким більшість британців проголосувала «за вихід із ЄС»), британський фунт стерлінгів зменшився на 9 % щодо долара США і досяг тридцятирічного мінімуму 1,36459 долари США за фунт стерлінга, а індекс Лондонської фондової біржі знизився на 7,4 %. Звичайно що мова не йде про обвал британського фондового ринку, проте більшість аналітиків зазначають 3 потенційні сценарії:

1-ий сценарій – швидкий перехід та зростання економіки Великобританії;

2-ий сценарій – складний період переходу (орієнтовно до 2020 р.);

3-ий сценарій – глибока економічна криза (орієнтовно до 2030 р.)

Віденська фондова біржа – це одна з найстаріших бірж у Центральній і Південно-Східній Європі – була заснована у 1771 р. у

часи правління імператриці Марії Терези Австрійської. Австрії, яка брала участь в низці воєн, весь час були потрібні кошти, які залучалися за допомогою державних облігацій та оберталися на біржі. На цей час Віденська біржа хоча і поступається своїм колегам за обсягами і проведенням IPO (наприклад, Варшавській біржі), вона є надійним і стабільним майданчиком, на якому представлені не лише австрійські компанії, а й емітенти з інших держав Центральної Європи.

Віденська біржа активно взаємодіє з іншими майданчиками в цьому регіоні разом із Будапештською, Люблінською і Празькою біржами, утворюючи холдинг CEE Stock Exchange Group (CEESEG), що є найбільшим об'єднанням бірж у Центральній і Східній Європі. Сьогодні на Віденській біржі котируються акції Strabag, Raiffeisen Bank International, Telekom Austria, Erste Group, Schlumberger AG та інших відомих у всьому світу емітентів. Після заснування Віденської біржі завдяки політичній та економічній значущості Габсбурзької монархії майданчик швидко завоював міжнародне визнання. Однак після розпаду Австро-Угорщини її вплив як фінансового ринку значно зменшився, але важливість для Південно-Східної Європи все ж збереглася. Цінні папери ряду держав-наступників імперії, таких як Угорщина і Чехія, як і раніше обертуються у Відні. Сьогодні біржа відіграє ключову роль на австрійському ринку капіталу. Це його рушійна сила, яка робить істотний внесок в його розвиток. Віденська біржа забезпечує сучасну інфраструктуру для забезпечення безперебійного та ефективного виконання біржових угод і полегшення взаємодії між усіма учасниками ринку.

The Austrian Traded Index (ATX) – це найважливіший біржовий індикатор на Віденській фондовій біржі, має акції 20 найбільших емітентів. Склад індексу переглядається щорічно в березні і вересні. Головні критерії для внесення до індексу – капіталізація, вільний обіг і торгівлі обсяги. ATX обчислюється з 2 січня 1991 року, базове значення – 1 000 пунктів. Серед компаній, акції яких беруть участь в розрахунку індексу, – відомий Raiffeisen Bank International, представник паперової промисловості Mayr-Melnhof Karton AG, телекомунікаційна компанія Telekom Austria.

Незважаючи на корекцію австрійського ринку в літні місяці, у АТХ зберігається тренд на зростання, хоча докризових максимумів індекс поки що не досяг. Крім основного індексу АТХ, як і на будь-якій іншій біржі, на Віденській фондовій біржі є додаткові галузеві індекси, в яких компанії розподілені за відповідними секторами.

Варшавська фондова біржа є другою після Віденської біржі (за ступенем значущості) в Центральній Європі. У 2009 р. за рівнем капіталізації та обсягу торгів Варшавська біржа випередила Віденську. Згідно з оцінкою журналу Euromoney Варшавська фондова біржа була названа кращим торговим майданчиком у Центральній і Східній Європі, випередивши «колег» у Відні, Празі, Будапешті і т. д. За даними самої біржі, вона генерує 54,2 % обсягу торгівлі акціями в Центральній та Східній Європі. Капіталізація акцій емітентів, що торгуються в Варшаві, становить 47,2 % від усього ринку регіону. Крім того, на частку Варшавської біржі припадає 77,4 % торгівлі ф'ючерсами на окремі акції та індексними ф'ючерсами, а також опціонами. Тобто за останні кілька років Варшавській біржі вдалося перетворитися в один із найбільш потужних майданчиків у регіоні.

На цей час Варшавська фондова біржа розраховує і публікує 22 індекси. Найбільш великого охоплення має такий фондовий індикатор Варшавської біржі, як індекс Warsaw Stock Exchange Index (WIG), що розраховується з моменту заснування майданчика в 1991 році. WIG – індекс повної дохідності, тобто відображає як зміни котирувань, так і дивідендну прибутковість внесених до нього акцій. У складі індексу WIG – акції всіх емітентів, що є у вільному обігу і за вартістю більші, ніж 1 млн євро, а також задовольняють мінімальні вимоги по ліквідності.

Індекс WIG20 – це головний індекс блакитних фішок, який розраховується з квітня 1994 р. і містить 20 найбільш ліквідних і найвище капіталізованих компаній на ринку. На відміну від основного WIG, WIG20 не враховує дивідендну прибутковість. Індекс представлений такими емітентами, як найбільший Польський національний банк PKOBankPolski, енергетичні концерни PKNOrlen і PGNiG.

Що стосується біржової торгівлі в Швейцарії – найбільшому світовому банківському центрі – то вона почала розвиватися набагато пізніше, ніж в інших країнах. Хоча брокерські асоціації в Цюриху з'явилися ще в XVII ст., біржовим центром це місто стає лише два століття по тому: біржа виникає тут у 1873 р. Спочатку торги проводяться по п'ятницях, у зв'язку з чим біржа одержує назву «Freitagsbourse», або «П'ятничної» біржі. Для того щоб заявити про себе на світовому ринку, знадобилося ще сторіччя. І, нарешті, у 90-их рр. XX століття, завдяки використанню нових інформаційних технологій, Цюрих стає найбільшим центром в Європі з торгівлі варантами. Швейцарська фондова біржа закриває торговий зал і першою у світі переходить до використання повністю автоматичних систем трейдингу і клірингу. Біржа не приховує амбітних цілей подібних нововведень – активний розвиток як міжнародного торгового майданчика.

У той самий час, біржі Швейцарії характеризуються їх традиційністю. Завдяки фондовому ринку там фінансується виробництво, а також розвивається кредитно-фінансова система, що для Швейцарії є дуже важливим фактором її розвитку. Налічується 7 фондових бірж, найважливіші з яких, – Женевська, Цюрихська і Базельська. Найбільші банки займають монопольне становище на ринку, тому на біржах представники банків здійснюють всі великі угоди. Також поряд із банками на біржовому ринку перебуває близько 120 маклерських фірм, багато з яких належать іноземцям. Також має певне політичне значення позабіржовий ринок. На біржах встановлюється єдиний курс, держава у ці процеси практично не втручається. Швейцарія відіграє значну роль на міжнародному фондовому ринку. Також відзначимо важливий вплив фондового ринку на економіку країни.

Фондовий ринок Нідерландів значною мірою спрямований на міжнародний фондовий ринок. Головна Амстердамська фондова біржа називається Euronext Amsterdam, нею розпоряджається «Союз із фондової торгівлі», до нього також входять маклерські фірми і банки. Укладають строкові угоди на біржі 255 представників. Іноземні цінні папери (підприємств і організацій із США, Канади, а також з

Азії, країн Африки, Кавказького регіону, країн Балтики, держав колишнього СРСР становлять понад 50 % капіталізації біржі.

Оснoву регулювання ринку цінних паперів Франції визначає законодавча база, яка багато в чому відображає нормативно-правові регулювання фондового ринку оснoви країн Європейського Союзу. Так, з 2003 р. діє закон про фінансову безпеку, що підсилює вимоги до фондових бірж відповідно до директив ЄС.

Фондовий ринок у Франції відіграє важливу роль як інструмент державно-монополістичного регулювання.

Найважливішу позицію на французькому ринку цінних паперів займає Паризька біржа (Euronext Paris), що обслуговує біржовий і позабіржовий ринки капіталів.

На цей час ринки цінних паперів Франції класифікують на два оснoвних регульованих структурних компоненти: головний сегмент ринку (Eurolist), який визначає обіг цінних паперів, – «блакитних фішок», що перебувають у відкритому біржовому обігу; альтернативний сегмент ринку (Altemext) з менш жорсткими процедурами допуску до торгів цінних паперів компаній середнього і малого бізнесу.

Лідерами обігу «блакитних фішок» є найбільші французькі корпорації металургійної, нафтогазової, харчової, фармацевтичної, хімічної, електроенергетичної галузей промисловості.

Операції з цінними паперами компаній і фірм проводяться на Паризькій біржі в електронній торговій системі, зокрема в режимі безперервного аукціону для найбільш ліквідних фінансових інвестицій з використанням автоматизованої системи, а також у режимі фіксингу, коли котирування цінних паперів встановлюються на певний момент часу.

Регулювання у сфері обігу цінних паперів у Франції здійснює Комісія з фінансових ринків, що діє як незалежна державна установа, а також Комітет з кредитних організацій та інвестиційних компаній.

Пріоритетне значення має Комісія з фінансових ринків, яка розробляє оснoвні правила і нормативні акти з проведення операцій з цінними паперами, ліцензує керуючі компанії фондів колективного інвестування. При цьому особлива увага приділяється дотриманню

учасниками торгів необхідних вимог до розкриття відповідної інформації під час випуску цінних паперів.

Комітет із кредитних організацій та інвестиційних компаній здійснює ліцензування всіх інших професійних учасників ринку цінних паперів, включаючи організаторів торгівлі цінними паперами і депозитаріїв.

Нерезиденти мають право купувати цінні папери французьких емітентів, за винятком компаній, що діють у сфері банківських послуг, оборонної промисловості, енергетики та у ряді інших.

Ринок цінних паперів Німеччини займає провідну позицію у країнах Європейського Союзу. Характерні особливості регулювання цього ринку проявляються насамперед у тому, що потенційним пріоритетним значенням мають цінні папери кредитних установ (50 % ринку), велика частка яких стосується облігацій комерційних банків, державних цінних паперів (насамперед держоблігації – близько 40 % ринку), облігації іноземних емітентів (близько 10 %).

У правовому відношенні німецький ринок цінних паперів поділяють на такі основні регульовані сегменти:

- офіційний біржовий ринок, що охоплює більше 90 % всього біржового обігу цінних паперів, які реалізуються з урахуванням офіційних котирувань;

- регульований ринок цінних паперів (близько 5 % біржового обігу), де діють менш суворі умови звернення фінансових інвестицій при оцінюванні досягнення результатів біржових курсів вільними спеціалізованими маклерами;

- вільний ринок фінансових інвестицій – позабіржовий обіг, на якому здійснюється купівля-продаж цінних паперів, недопущених на основні ринки. Фондові біржі в Німеччині є публічними установами і підпорядковуються землям (муніципалітетам). Найбільші Франкфуртська, Штутгартська і Дюссельдорфська; усього в країні 7 бірж. Головна особливість цього ринку – значний вплив монопольних банків.

Так, у постійному лістингу Франкфуртської фондової біржі перебуває близько тисячі компаній, і ця цифра тривалий час залишається стабільною. У цілому ж на біржі представлені акції понад

360 тис. різних емітентів – не лише німецьких і європейських компаній, а й азіатських і американських. На частку Франкфуртської фондової біржі припадає близько 75 % операцій із цінними паперами. Вражаючи обсяги на тлі того, що в Німеччині функціонують усього вісім регіональних фондових бірж. При цьому біржа відкрита для будь-яких компаній: як для великих із багаторічною історією, так і для новачків.

Фондовий ринок Бельгії має важливе значення для фінансування і відтворення національного капіталу. Головною є Брюссельська фондова біржа, яка після злиття одержала назву Euronext Brussels і перебуває під керівництвом міністерства фінансів. Монопольне право на операції з цінними паперами на біржі мають маклери.

Найвідоміший з індексів, який розраховується на основі даних біржі Брюсселя, – BEL 20. Цей індекс відображає зміну ціни 20 найбільш капіталізованих бельгійських акцій, що котируються на NYSE Euronext Brussels, виконуючи роль індексу «блакитних фішок» фондового ринку Бельгії. Цінні папери «зважуються» відповідно до їх ринкової капіталізації та коректуються з урахуванням «вільного плавання». Серед представлених в індексі компаній можна назвати фінансову групу Delta Lloyd і найбільшу організацію харчового сектора AB InBev, відому такими брендами, як Budweiser, Stella Artois, Beck's, а також виробництвом ліцензованих напоїв Pepsi, 7UP, Lipton Ice Tea.

Італійський фондовий ринок недостатньо розвинений, незважаючи на загальний високий рівень економічного розвитку країни. Ринок переважно внутрішній, національний, спрямований на фінансування державного боргу. Головна біржа – Міланська, хоча крім неї функціонує ще 7 бірж. Італійська фондова біржа Borsa Italiana, була заснована 16 січня 1808 р. у Мілані має назву Міланська біржа комерції (Milan's Borsa di Commercio). У 1998 р. біржа була приватизована і реорганізована в акціонерне товариство Borsa Italiana S.p.A. Італійська біржа є частиною Групи Лондонської фондової біржі, яка володіє контрольним пакетом акцій Borsa Italiana S.p.A. у розмірі 99,96 %. Після злиття з Групою Лондонської фондової біржі ринки акцій були переведені на єдину торговельну платформу TradElect. Borsa Italiana включає ринок акцій – Mercato Telematico Azionario

(МТА) і позабіржовий ринок Alternative Investment Market Italia (AIM Italia). На МТА здійснюється торгівля акціями найбільших за капіталізацією компаній Італії. Акції середніх і дрібних компаній обслуговуються в сегменті ринку МТА STAR, а також у системі AIM Italia.

Таким чином, у багатьох країнах Європи фондовий ринок належить до так званих ринків, що розвиваються навіть при високому рівні розвитку економіки окремої країни. Ще однією особливістю є те, що вплив фондових бірж на економіку країни дуже незначний, оскільки розвиток цих двох категорій відбувається паралельно. Тобто європейські фондові біржі мають масу ідентичних якостей у принципах роботи, а щодо структури і значення фондової біржі в економіці окремої країни, то їх спільним елементом залишаються загальноєвропейська нормативно-правова база та вимоги щодо укладання угод. А загалом фондові біржі Європи – абсолютно самостійні фінансові системи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

---

1. What Can the U.K. Stock Market Tell You About Brexit? [Electronic resource] / Isobel Finkel // Bloomberg markets. – 2016. – Access mode : <http://www.bloomberg.com/news/articles/2016-07-13/what-can-the-u-k-stock-market-tell-you-about-brex-it>.
2. Биржи Европы [Электронный ресурс] //Биржевой лидер. Энциклопедия. – Режим доступа : <http://www.profi-forex.org/wiki/birzhi-evropy.html>.
3. Горбик О. В. Удосконалення інституційних засад державного управління у сфері формування фондового ринку Європейського Союзу / О. В. Горбик // Теорія та практика державного управління. – 2013. – Вип. 3. – С. 357–365. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpu_2013_3_50.
4. Европейские торговые площадки [Электронный ресурс] // Forexaw. – Режим доступа : http://forexaw.com/TERMs/Exchange_Economy/Financial_instruments/Stock_indexes/1.

5. Европейский фондовый рынок [Электронный ресурс] // Forex-investor. – Режим доступа : <http://forex-investor.net/evropejskij-fondovuj-rynok.html>.
6. Зінченко Ф. А. Система європейських фондових бірж: перспективи консолідації та універсалізації/ Ф. А. Зінченко //Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 11. – С.49–53
7. Законодавство Європейського Союзу щодо ринків цінних паперів [Електронний ресурс] // Інформаційно-аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку. – Режим доступу : http://www.ufin.com.ua/analit_mat/drn/o36.htm.
8. Павленко І. І. Міжнародна торгівля та інвестиції : навч. посіб. / І. І. Павленко, О. В. Варяниченко, Н. А. Навроцька. – Київ : Центр навч. л-ри, 2012. – 256 с.
9. Правове регулювання ринку цінних паперів та інвестиційних фондів в Європейському Союзі та в Україні. – Київ : Центр навч. л-ри, 2007. – 194 с.
10. Фондовые биржи в Западной Европе [Электронный ресурс] // Мировая экономика финансы и инвестиции. – Режим доступа : <http://www.globfin.ru/articles/shares/eu.htm>.
11. Штанько О. Д. Сучасні тенденції функціонування світових фондових ринків [Електронний ресурс] / О. Д. Штанько // Академічний огляд. – 2013. – № 2. – С. 170-176. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ao_2013_2_24.

ПРОБЛЕМНІ ТА ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ

---

1. Проведіть загальний огляд стану адаптації законодавства України до ЄС у сфері правового регулювання фондового ринку.
2. Охарактеризуйте відмінності в організаційних питаннях побудови фондового ринку України та країн ЄС.
3. Яким чином здійснюється контроль за діяльністю учасників фондового ринку у країнах ЄС? Які існують види відповідальності за правопорушення на фондовому ринку?
4. Які особливості побудови фондового ринку в країнах ЄС?
5. Охарактеризуйте органи регулювання на фондовому ринку в

- країнах ЄС.
6. Окресліть характерні риси міжнародного регулювання у сфері запобігання зловживанням на фондовому ринку. Назвіть шляхи врегулювання зловживанням на фондовому ринку.
  7. Визначте основні проблеми функціонування фондового ринку України.
  8. Охарактеризуйте стан фондового ринку в країнах ЄС.
  9. Охарактеризуйте тенденції та перспективи розвитку права ЄС у сфері ринків цінних паперів.
  10. Визначте обсяг компетенції ЄС у правовому регулюванні фондового ринку.
  11. Визначте основні правові механізми захисту інтересів інвесторів як споживачів інвестиційних послуг у європейських країнах.
  12. Охарактеризуйте, чи готова Україна до впровадження стандартів, що застосовуються до учасників фондового ринку ЄС. Обґрунтуйте власну позицію.
-

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

---

1. Адаптація законодавства України у сфері регулювання фондового ринку до європейських вимог.
  2. Правове регулювання запобігання зловживанням на фондовому ринку в країнах ЄС.
  3. Ринок єврооблігацій ЄС.
  4. Вимоги щодо прозорості компаній на європейському фондовому ринку.
  5. Правові механізми захисту прав інвесторів на фондовому ринку ЄС.
-

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Практичне завдання 1. Охарактеризуйте основні тенденції удосконалення інституційних засад державного управління у сфері формування фондового ринку Європейського Союзу. Зробіть висновки.

Методичні вказівки щодо виконання завдання

Для дослідження системи державного управління у сфері формування фондового ринку країн ЄС існує відповідна джерельна база. Це систематизований масив відповідного законодавства Європейського Союзу. Передусім – Договір про заснування Європейського Співтовариства та Договір про Європейський Союз, наступні – Регламент (ЄС) № 1095/2010 Європейського парламенту і Ради 24 листопада 2010 р. про створення Європейського нагляду, Директива 2004/39/ЄС Європейського парламенту і Ради від 21 квітня 2004 р. про ринки фінансових інструментів внесення змін до Директиви Ради 85/611/ЄЕС, Резолюція Європейського парламенту від 9 жовтня 2008 р. із рекомендаціями Комісії з Ламфалуссі: майбутня структура нагляду (2008/2148 (INI)) тощо.

Практичне завдання 2. Порівняйте досвід країн ЄС із вітчизняною практикою формування і регулювання фондового ринку. Оцініть можливість практичної реалізації заходів, зазначених у програмі розвитку фондового ринку України.

Методичні вказівки щодо виконання завдання

Проведіть ретроспективний аналіз тенденцій та закономірностей розвитку національного фондового ринку. Ознайомтеся із проектом Програми розвитку фондового ринку України на 2015–2017 р «Європейський вибір – нові можливості для прогресу та зростання» та Комплексною програмою розвитку фінансового сектора України до 2020 року.

Складіть зведену таблицю із характеристикою основних завдань ефективного розвитку національного фондового ринку у відповідності до міжнародного досвіду (табл. 5.1).

Таблиця 5.1 – Напрями та завдання ефективного розвитку національного фондового ринку

Ном. пор.	Напрямок	Завдання
1	Покращення системи розкриття інформації	
2	Удосконалення діяльності з визначення рейтингових оцінок	
3	Удосконалення саморегулювання на фондовому ринку	

	...	
--	-----	--

Практичне завдання 3. Розкрийте сутність та проведіть порівняльний аналіз американської та європейської моделей ринку цінних паперів. Визначте спільні та відмінні риси моделі ринку цінних паперів України із американською та європейською. Обґрунтуйте, до якої саме моделі здебільшого тяжіє ринок цінних паперів.

Методичні вказівки щодо виконання завдання

Порівняння американської та європейської моделей доцільно проводити за такими ознаками: можливості поєднання професійної діяльності на ринку цінних паперів, роль банків на ринку цінних паперів, тип системи обліку прав на цінні папери, наявність і роль реєстраторів, ступінь державного регулювання, роль номінальних утримувачів, орган державного регулювання (табл. 5.2). Органи державного регулювання необхідно охарактеризувати за назвою, статусом, підпорядкованістю та наявністю регіональної мережі.

Таблиця 5.2 – Порівняльний аналіз американської, європейської та української моделей ринку цінних паперів

Ознака порівняння	Американська модель (США)	Європейська модель (Німеччина)	Україна
Можливості поєднання професійної діяльності на ринку цінних паперів			
Роль банків на ринку цінних паперів			
Тип системи обліку прав на цінні папери			
Наявність і роль реєстраторів			
Ступінь державного регулювання			
Роль номінальних утримувачів			
Орган державного регулювання			

Практичне завдання 4. Проведіть оцінювання конкурентоспроможності вітчизняного ринку цінних паперів серед країн Центральної, Східної Європи, а також країн ЄС. Визначте, чи змінилася роль ринку цінних паперів України у перерозподілі фінансових ресурсів, порівняйте із показниками інших країн. Зробіть висновки.

Методичні вказівки щодо виконання завдання

Необхідно враховувати, що питання конкурентоспроможності

національного ринку цінних паперів та його можливості, роль у перерозподілі фінансових ресурсів на цілі інвестування перед Україною стоять досить гостро. Під час вивчення проблеми конкурентоспроможності національного ринку цінних паперів доцільно охарактеризувати розвиток країни за такими ознаками: капіталізації ринку, обсягу торгівлі акціями, кількості національних компаній, що пройшли лістинг, капіталізації фондового ринку/ВВП (табл. 5.3).

Таблиця 5.3 – Ринки акцій країн ЄС та України

Країна	Капіталізація ринку, млн. дол.			Обсяг торгівлі акціями, млн. дол.			Кількість національних компаній що пройшли лістинг			Капіталізація фондового ринку/ВВП, %		
	2000	2005	...	2000	2005	...	2000	2005	...	2000	2005	...

Зважемо на те, що показник насиченості господарського обігу цінними паперами та роль ринку цінних паперів у перерозподілі грошових ресурсів на цілі інвестування можна оцінити за допомогою співвідношення між капіталізацією ринку акцій та ВВП. Так, капіталізація переважної більшості розвинених ринків становить 40-60 %. Дані для дослідження можна знайти, скориставшись базою даних Світової федерації бірж (www.fibv.com) та Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України (www.nssmc.gov.ua).

Практичне завдання 5. Розкрийте сутність фінансових спекуляцій та їх наслідки для економіки країни на прикладі країн ЄС. Охарактеризуйте стан розвитку вітчизняного ринку цінних паперів на основі індексу «мильної бульбашки» та визначте, чи спостерігалось в Україні з 2005 року таке явище на вторинному ринку цінних паперів, як перегрів ринку і, як наслідок, утворення бульбашок.

Методичні вказівки щодо виконання завдання

Із розвитком інформаційних технологій, фінансових інструментів та зростанням прагнення отримати надприбутки на вкладений капітал особливо гостро постає питання фінансових спекуляцій й утворення «мильних бульбашок» на вторинному ринку

цінних паперів, яке призводить до загострення кризових явищ. Аналіз досвіду країн із розвинутою економікою, зокрема країн ЄС, дозволяє припускати, що зростання ринку цінних паперів відбувається за умов досягнення значення «індексу мильної бульбашки» рівня 15-25 %. У свою чергу, індекс «мильної бульбашки» вимірюється у відсотках та розраховується як різниця між капіталізацією та грошовою масою, що перебуває в обігу.

У процесі виконання завдання важливо систематизувати як позитивні, так і негативні наслідки фінансових спекуляцій для економіки країни.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

Виберіть один із варіантів, що якнайкраще доповнює твердження або відповідає на запитання.

1. Перша фондова біржа в Європі виникла:
  - а) у 1602 році в Амстердамі;
  - б) у 1702 році в Лондоні;
  - в) у 1802 році у Відні;
  - г) у 1902 році в Амстердамі
2. Європейські фондові біржі поділяють на такі:
  - а) східноєвропейські, західноєвропейські, північноєвропейські і південноєвропейські;
  - б) східноєвропейські та західноєвропейські;
  - в) північноєвропейські та південноєвропейські;
  - г) урядові та неурядові
3. Найбільший європейський фондовий ринок:
  - а) англійський;
  - б) швейцарський;
  - в) німецький;
  - г) французький
4. Головним індексом блакитних фішок є:
  - а) London Stock Exchange Index;

- б) Warsaw Stock Exchange Index;
  - в) Austrian Traded Index;
  - г) Brussels Stock Exchange Index
5. Італійський фондовий ринок спрямований на таке:
- а) фінансування державних програм;
  - б) фінансування державного боргу;
  - в) фінансування соціального захисту населення;
  - г) фінансування закладів освіти
6. На частку Франкфуртської фондової біржі припадає:
- а) 25 % операцій із цінними паперами Німеччини;
  - б) 50 % операцій із цінними паперами Німеччини;
  - в) 75 % операцій із цінними паперами Німеччини;
  - г) 100 % операцій із цінними паперами Німеччини
7. Монопольне право на операції з цінними паперами на біржі Бельгії мають:
- а) маклери;
  - б) дилери;
  - в) брокери;
  - г) сюрвеєри
8. Усунення подвійного оподаткування доходів у ЄС закріплюється в положеннях таких Директив:
- а) Директиви про відсотки та роялті, Директиви про материнські та дочірні компанії, Директиви з ПДВ;
  - б) Директиви з прямого оподаткування, Директиви про злиття компаній;
  - в) Директиви про відсотки та роялті; Директиви про непрямі податки;
  - г) Директиви про материнські та дочірні компанії, Директиви про злиття компаній, Директиви про відсотки та роялті
9. У правовому відношенні німецький ринок цінних паперів поділяють на такий:
- а) офіційний біржовий ринок;

- б) регульований ринок цінних паперів;
- в) вільний ринок фінансових інвестицій;
- г) усі відповіді правильні

10. Фондовий ринок Франції поділяють на такий:

- а) головний сегмент ринку;
- б) альтернативний сегмент ринку;
- в) державний сегмент ринку;
- г) монопольний сегмент ринку

ТЕМА 6

РИНОК СТРАХУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

СТИСЛИЙ ОГЛЯД ТЕМИ

В умовах існування єдиного економічного простору на території ЄС страховий ринок є не лише частиною фінансового ринку, а й істотним чинником конвергенції економічного розвитку країн. Досвід зарубіжних країн свідчить, що розвинений ринок страхових послуг сприяє розвитку підприємництва та вирішенню багатьох соціальних проблем населення.

Європейські країни характеризуються розвинутою страховою системою, яка пропонує клієнтам широкий асортимент видів страхування. Багаті страхові традиції кожної з країн Європи, а також процеси економічної інтеграції створили передумови для об'єднання національних страхових систем у єдиний європейський страховий ринок, що характеризується високим рівнем розвитку страхування.

Мета створення єдиного страхового ринку ЄС – забезпечення свободи просування страхових послуг, капіталу та страхових брокерів, що сприяє розвитку конкуренції та зростанню ефективності роботи страхових компаній.

Базовими умовами побудови єдиного європейського страхового ринку стали:

- забезпечення свободи діяльності страховиків у всіх країнах ЄС, що передбачає вільну можливість створення філій усередині країн ЄС для будь-якої з країн-членів. Крім того, європейські страхові компанії можуть незалежно надавати страхові послуги в межах ЄС без обов'язкового створення філії;
- гармонізація страхового законодавства у країнах, що входять до Європейського Союзу, вироблення єдиних норм, зокрема фінансово-правових, що регулюють відносини у сфері страхування і функції державного регулювання страхової діяльності;
- чесна конкуренція на рівних умовах та неможливість використання заборонених елементів конкуренції, наприклад,

самостійного вибору права контракту та режиму оподаткування, що може створювати нерівні умови конкуренції на території ЄС.

У країнах, які входять до Європейського Союзу, вироблено **єдині норми, що регулюють відносини у сфері страхування:**

- процедуру ліцензування страхової діяльності, включаючи контроль за фінансовим станом, умовами страхування й обґрунтованістю страхових тарифів;
  - єдиний порядок формування страхових резервних фондів;
  - правила розміщення коштів страхових резервних фондів;
  - норматив співвідношення між активами й зобов'язаннями страхової організації (маржа платоспроможності);
- форми і терміни надання бухгалтерської та статистичної звітності;
  - порядок реєстрації страхових брокерів;
  - реєстр страхових організацій;
  - порядок призупинення й відкликання ліцензій на право здійснення страхової діяльності.

Функціонування єдиного ринку страхових послуг, що сприятиме підвищенню економічної ефективності та ринкової інтеграції, ґрунтується на спільній правовій базі, яка дозволяє страховикам вільно здійснювати операції в усіх країнах ЄС, створювати філії та надавати послуги. З цією метою Європейський Союз прийняв ряд директив, що визначають умови ведення страхового бізнесу на внутрішньому ринку. Це дозволило створити спільну пруденційну базу, яка базується на трьох поколіннях директив про страхування життя і види страхування та інших, ніж страхування життя.

Органи страхового нагляду ЄС. Глобальна економічна криза кинула виклик економічній та грошово-кредитній політиці Європейського Союзу і викрила слабкі елементи механізмів поточної міждержавної координації. У зв'язку з кризою у 2009 р. Єврокомісія опрацювала пропозиції до проекту нової структури фінансового нагляду в ЄС. Проект передбачав створення Європейської ради з системних ризиків (European Systemic Risk Board (ESRB)), Європейської системи фінансових наглядачів (European System of

Financial Supervisors (ESFS)) та Європейського органу з регулювання страхової діяльності та діяльності щодо професійного пенсійного забезпечення (European Insurance and Occupational Pensions Authority (EIOPA)). Регулятори почали працювати 1 січня 2011 року.

Європейська рада з системних ризиків є новим незалежним органом, який відповідає за збереження фінансової стабільності, забезпечуючи «макропруденційний» нагляд на рівні ЄС.

Для реалізації запланованого ESRB здійснює такі основні функції: збирає та аналізує всю важливу інформацію для моніторингу та оцінювання потенційних загроз фінансовій стабільності, що є результатом макроекономічного розвитку та розвитку фінансової системи загалом; ідентифікує та визначає найбільш пріоритетні ризики; попереджає про проблемні ризики, які є істотними; за необхідності надає рекомендації щодо заходів, яких необхідно буде вжити як реакції на ідентифіковані ризики; продовжує моніторинг певних попереджень та рекомендацій; співпрацює з Міжнародним валютним фондом (International Monetary Fund), Радою фінансової стабільності (Financial Stability Board) та третіми країнами.

Європейська система фінансових наглядачів складається з національних наглядових органів та агентств щодо нагляду за банківськими установами, ринком цінних паперів, страхових компаній та пенсійних організацій, які мають реалізовувати такі функції: встановлення єдиних гармонізованих правил щодо ліцензування та нагляду за фінансовими інститутами; забезпечення цілісності застосовування європейських правил, включаючи питання: посередництва та врегулювання можливих розбіжностей між національними органами нагляду; гарантування нагляду національних органів за виконанням спільного законодавства; встановлення спільної культури нагляду та цілісної наглядової практики; безпосереднього нагляду за окремими надєвропейськими інститутами, які регулюються на рівні ЄС (наприклад, Агентство кредитних рейтингів); гарантування скоординованих дій у кризовій ситуації з можливістю прийняття рішення надзвичайного характеру, а також акумулювання «мікропруденційної» інформації.

Метою Європейської організації зі страхування та професійного пенсійного забезпечення є підтримка стабільності фінансової системи, прозорості ринків небанківських фінансових послуг, а також захист прав споживачів страхових послуг. Ця мета досягається завдяки виконанню таких завдань: поліпшення захисту споживачів фінансових послуг, відновлення довіри до фінансової системи; запровадження надійної й ефективної системи регулювання та нагляду з урахуванням різних інтересів усіх держав-членів та різного характеру фінансових інститутів; сприяння підвищенню гармонізації та узгодженості у застосуванні правил для фінансових установ та ринків у Європейському Союзі; посилення контролю за діяльністю транскордонних груп.

ЕІОРА уповноважена для здійснення моніторингу і виявлення тенденцій, потенційних ризиків і уразливості, що впливають з мікропруденційного рівня, через кордони і в усіх секторах, а також сприяння координації наглядової діяльності в межах Європейського Союзу. ЕІОРА є незалежним консультативним органом Європейського парламенту, Ради Європейського Союзу та Європейської комісії.

Для врахування конкретних умов на національних ринках і характеру фінансових інститутів Європейська система фінансового нагляду є інтегрованою мережею національних і європейських наглядових органів, що забезпечує необхідний зв'язок між макро- та мікропруденційними рівнями, залишаючи повсякденний нагляд національним органам.

На європейському рівні **міждержавна система регулювання** страхування поєднує саморегулювання і державне регулювання. **Саморегулювання** здійснюється міжнародними об'єднаннями страховиків. Головна з яких в Європі – **Європейський комітет зі страхування** – ЄКС (Comite Europeen des Assurances, CEА), створений у 1953 р; за 5 років до утворення Європейського співтовариства як консультаційного і координаційного центру, мета якого – сприяти розвитку страхування в Європі і представляти інтереси європейського страхового ринку в міжнародному масштабі.

Основне завдання ЄКС – представляти інтереси страховиків країн-членів ЄКР у міжнародних організаціях, передусім у ЄС.

Напрями роботи ЄКС – це сприяння формуванню страхової культури в суспільстві, організація конференцій, видавнича діяльність в галузі страхування, розвиток інформаційного забезпечення страховиків, участь у розробленні міжнародних норм права, захист економічних інтересів учасників національних ринків у взаєминах з їх урядом та інше.

Державне регулювання страхування на рівні ЄС ґрунтується на прийнятті та виконанні Директив ЄС, що видаються окремо зі страхування життя і «загального» страхування (тобто з інших видів). *Директиви* – це нормативні акти Європейського Союзу обов'язкового характеру, адресовані державам-членам ЄС, які переважно встановлюють загальні вимоги, обов'язкові для держав-членів, встановлюють терміни, що є обов'язковими для виконання всіма суб'єктами ЄС.

Європейський Союз прийняв ряд директив, які визначають умови ведення страхового бізнесу. Це дозволило створити спільну пруденційну базу, що базується на трьох поколіннях директив.

Особлива увага в Директивах ЄС приділяється організації страхового нагляду. Кожна країна має свою нормативно-правову основу страхової діяльності, систему страхового нагляду, які, незважаючи на спільні риси, мають національну специфіку.

Однак право ЄС має пріоритет над правом країн-членів ЄС і пряму дію незалежно від імплементації його норм у національне законодавство. Обов'язковою є інкорпорація норм права Європейського Союзу в національні системи права держав-членів ЄС. Захист права Європейського Союзу здійснюється судами ЄС, практика яких заповнює правовий вакуум під час урегулювання колізій.

До мінімальних вимог національних органів нагляду за страховою діяльністю належать:

- здійснення нагляду за фінансовою діяльністю страхових компаній і насамперед нагляд за платоспроможністю та розміщенням активів страхових компаній;

- розробка надійних адміністративних та облікових процедур контролю діяльності страхових організацій, а також механізмів внутрішнього контролю залежно від характеристик страхової компанії (розміру, видів послуг тощо).

Важливим кроком для створення єдиного європейського страхового ринку стало упровадження **правил єдиної ліцензії** на здійснення страхової діяльності. Директиви ЄС визначають такі вимоги до видачі єдиної ліцензії:

- використання єдиних організаційно-правових норм для створення страхових компаній;

- обмеження на вид діяльності. Страхові компанії повинні займатися лише страховою діяльністю;

- обов'язковість надання схеми страхових операцій (бізнес-план, прогноз результатів) на найближчий період діяльності страхової компанії;

- наявність гарантійного фонду, що забезпечує зобов'язання страховика перед страхувальником. Розмір гарантійного фонду залежить від організаційно-правової форми страхової компанії, розрізняється за видами страхування та залежить від обсягу операцій страхової компанії;

- наявність надійного та кваліфікованого управління страховою компанією. Встановлені вимоги до керівництва страховою компанією, яке повинно діяти насамперед з урахуванням інтересів страхувальників;

- чесність та порядність власників (для акціонерних товариств) та членів (для взаємних товариств). Вони не повинні мати кримінального минулого, перебувати під слідством тощо. Ця вимога здебільшого стосується власників, які мають частки не менше 10 %.

Початком процесу формування єдиного страхового простору на території Європи і спільного страхового законодавства є укладання в **березні 1957 р. Римського договору**, який закріпив принципи вільного руху капіталів та послуг, свободи організацій, вільного руху працівників, вільного руху товарів.

Від початку 70-х років XX ст. основною метою законодавства щодо

ринку послуг, яке розроблялося на рівні Європейського Союзу, було формування єдиного ринку відповідно до Угоди про створення ЄС. Така політика підтверджувалася підписанням значної кількості директив щодо різних аспектів функціонування ринків послуг.

На думку європейських фахівців, **міждержавна система регулювання страхової діяльності**, яка базується на трьох поколіннях Директив ЄС, формувалася у **три етапи**:

1-й етап (1973–1987 рр.) – зняття обмежень на діяльність філій і дочірніх організацій страховиків з країн ЄС.

У цей період прийнято Директиви Першого покоління. Перша Директива ЄС зі страхування 73/239 / ЄЕС (24 липня 1973 р.) належить до регулювання видів страхування інших, ніж страхування життя. Відповідно до цієї Директиви страхові організації країн-членів ЄС мали можливість укладати договори страхування за видами іншими, ніж страхування життя в усіх інших країнах Союзу, в яких вони мають дочірні організації, філії або відділення. Директива значно спрощувала порядок ліцензування цих організацій і філій. Для вітчизняних страховиків і компаній інших країн-членів Союзу зрівнювалися умови функціонування.

5 березня 1979 р. була затверджена аналогічна Директива зі страхування життя, однак у ній режим роботи за межами своєї країни був більш жорстким, ніж за загальним страхуванням.

Загалом Директивами Першого покоління було затверджено:

- єдину понятійну термінологію, застосовувану в законодавстві, що регулює страхову діяльність у країнах Європейського Союзу;
- єдину класифікацію видів страхування як зі страхування життя, так і зі страхування іншого, ніж страхування життя, з метою ліцензування діяльності страхових організацій;
- принцип поділу страхових організацій на організації, що здійснюють страхування життя й страхування інше, ніж страхування життя;
- однакові вимоги до формування і складу страхових резервних фондів страхових організацій;
- однакові вимоги до розміщення активів, що покривають страхові резервні фонди;

– єдиний розмір нормативу платоспроможності й гарантійного фонду страхової організації.

2-й етап (1987–1992 рр.) – перехід до уніфікованого регулювання. На цьому етапі були прийняті Директиви другого покоління.

У 1987 р. був підписаний Договір (Угода) про єдину Європу, відповідно до якого Європейським Союзом почали вживати заходи для створення (до 1992 р.) єдиного європейського ринку за широким переліком товарів (послуг), що підлягають уніфікованому регулюванню. У зв'язку із цим набрала чинності ще одна Директива, процес розроблення якої почався в 1975 р. і тривав 12 років – до моменту остаточного оформлення в червні 1987 р. Директива дозволила проведення операцій із загального страхування компаніями країн-членів Союзу на території будь-якої країни ЄС без одержання відповідного дозволу в місцевих органах нагляду. Прийняття цієї Директиви фактично означало взаємне визнання всіма країнами Союзу систем ліцензування страхової діяльності. Крім того, Директива містила вимогу інформувати органи страхового нагляду про діяльність дочірніх організацій і філій у країнах, що не входять до ЄС (частина щодо обмежень на діяльність за межами ЄС згодом була знята).

Процес інтеграції ринку страхування життя відбувався повільніше, аніж за іншими видами страхування. У страхуванні «не життя» інтеграція відбувалася випереджувальними темпами тому, що в ній були зацікавлені насамперед найбільші європейські страховики, що спеціалізуються на майнових та інших ризикових видах страхування, яким був необхідний доступ за прямим страхуванням на сусідні з національним ринки.

Інші Директиви ЄС зі страхування торкаються конкретних питань діяльності страхової організації (стандартів обліку та звітності, інвестиційної діяльності, організації страхового аудиту тощо). Директиви другого покоління регламентували у страховому законодавстві Європейського Союзу:

– єдині принципи оцінювання фінансового стану страхових організацій;

- класифікацію ризиків у страхуванні іншого, ніж страхування життя;
- класифікацію ризиків у страхуванні;
- застосування правил страхового нагляду залежно від виду ризику.

Велика частина цієї групи директив мала не примусовий, а рекомендаційний характер, і органи влади кожної країни самі визначали порядок їх застосування у внутрішньонаціональній системі регулювання. Крім того, кожна країна мала право відкласти на певний термін уведення будь-якої норми. Проте вже існувала загальна тенденція до уніфікації всього страхового законодавства, включаючи регулювання приватних питань функціонування страхового ринку.

3-й етап – з 1992 р. – функціонування єдиного європейського страхового ринку з уніфікованим регулюванням. Директиви Третього покоління завершили процес створення основ правового регулювання єдиного страхового простору. У Директивах Третього покоління регламентовано:

- систему «Європейський паспорт» (або принцип home country control), що ґрунтується на концепції «єдиної ліцензії» для страхових організацій держав ЄС;
- взаємне визнання систем правового регулювання страхової діяльності держав ЄС;
- здійснення нагляду за діяльністю страхових організацій, включаючи їх фінансово-правове регулювання органами держави, де страхова організація була спочатку заснована, незалежно від диференціації страхових ризиків, введеної Директивами Другого покоління;
- лібералізацію інвестування коштів страхових резервних і гарантійних фондів страхових організацій. Інвестиційна діяльність страхової компанії регулюється фінансово-правовими нормами законодавства держави, на території якої вона заснована, а не нормами держав, де страхова компанія фактично здійснює страхову діяльність.

Відповідно до Директив Третього покоління страховим організаціям держав ЄС, створеним на території однієї з держав і

підконтрольним органам страхового нагляду цієї країни, надається право здійснення страхової діяльності на території будь-якої іншої країни Європейського Союзу без попереднього схвалення цієї діяльності органами страхового нагляду іншої країни.

Директиви Третього покоління практично повністю скасували необхідність попереднього затвердження договірних умов страхування, страхових полісів і шкали страхових тарифів із наглядовими органами держав ЄС. Також визначено, що фінансовий нагляд за діяльністю страхового товариства, включаючи його представництва і філії, повинен здійснюватися виключно органами держави, на території якої воно засноване. Це положення є другою необхідною й достатньою умовою поряд із ліцензією, яка діє на території всіх держав ЄС, для забезпечення свободи надання страхових послуг на фінансовому ринку ЄС.

За останні десятиріччя прийнято понад 40 директив, що регулюють страхування в рамках ЄС. Це, крім основних директив «трьох поколінь», також і директиви щодо регулювання перестраховання, рівня платоспроможності, діяльності страхових посередників, директиви, які стосуються окремих видів страхової діяльності (наприклад, автостраховання), електронної торгівлі, тощо. Основні Директиви, застосовувані при регулюванні страхової діяльності наведені в таблиці Б.1.

Класифікація страхування. У країнах ЄС у страховому законодавстві застосовується єдина класифікація страхування. Вона передбачає виокремлення певних класів страхування. Так, згідно із директивами ЄС, з 1 січня 1978 року країни-члени цієї організації використовують класифікацію, яка встановлює 7 класів довгострокового страхування (життя і пенсій) і 18 класів загального страхування. Перша група має назву «Life insurance» — «страхування життя», друга об'єднується поняттям «Non-life» — «не-життя», або «General insurance» — «загальне страхування».

Перша група об'єднує ті договори страхування, які не лише задовольняють потреби страхувальників у страховому захисті, а й здатні забезпечити їх інвестиційні інтереси, тобто уможлиблюють

нагромадження і капіталізацію страхових внесків. Це довгострокові договори страхування, які укладаються на 5, 10, 20, 30 і більше років.

Друга група договорів — це ті договори, які обслуговують потреби виключно у страховому захисті, без урахування інвестиційних інтересів страхувальників. Прикладом подібних договорів є договори страхування нерухомого майна, засобів транспорту, фінансово-кредитних ризиків тощо.

Страхування життя:

Клас I. Страхування життя і щорічної ренти (ануїтетів).

Клас II. Страхування до шлюбу і народження дитини.

Клас III. Пов'язане довготермінове страхування життя.

Клас IV. Безперервне страхування здоров'я.

Клас V. Тонтіни.

Клас VI. Страхування виплати капіталу.

Клас VII. Страхування пенсій.

Загальні види страхування:

Клас 1. Страхування від нещасних випадків.

Клас 2. Страхування на випадок хвороби.

Клас 3. Страхування наземних транспортних засобів.

Клас 4. Страхування залізничного транспорту.

Клас 5. Страхування авіаційної техніки.

Клас 6. Страхування суден.

Клас 7. Страхування вантажів (товарів у дорозі).

Клас 8. Страхування від пожеж і стихійного лиха.

Клас 9. Страхування власності.

Клас 10. Страхування відповідальності власників моторизованих транспортних засобів.

Клас 11. Страхування відповідальності власників авіаційної техніки.

Клас 12. Страхування відповідальності власників суден.

Клас 13. Страхування загальної відповідальності.

Клас 14. Страхування кредитів.

Клас 15. Страхування поручительств (застави).

Клас 16. Страхування фінансових втрат.

Клас 17. Страхування судових витрат.

Клас 18. Страхування фінансової допомоги

Нагляд за фінансовим станом страхових організацій передбачає контроль за відповідністю рівня її платоспроможності, розміром страхових резервних фондів, розміщенням коштів страхових резервних фондів зі страхування життя та інших видів страхування, розміром коштів фондів, утворених відповідно до зобов'язань за кожним видом страхування.

Забезпечення фінансової стабільності та платоспроможності страхових організацій є пріоритетним напрямом у регулюючій діяльності органів страхового нагляду європейських країн. Рівень платоспроможності страхових організацій визначається як перевищення його активів над зобов'язаннями за укладеними договорами. Для забезпечення фінансової надійності страхових організацій використовуються резерв платоспроможності та страхові резервні фонди.

Платоспроможність страховика – це можливість виконання страховиком в майбутньому своїх зобов'язань завдяки тим активам, що є в його розпорядженні та є ліквідними.

Рівень платоспроможності страхової компанії повинен бути достатнім для забезпечення виконання компанією своїх зобов'язань перед страхувальниками та іншими сторонами. Важливим є те, що в ЄС до страхових компаній висуваються однакові вимоги щодо запасу платоспроможності. Завдяки цьому забезпечується однаковий захист інтересів страхувальників усіх страхових компаній і створюються рівні умови для всіх страховиків.

Маржу платоспроможності складають активи страхової компанії, вільні від будь-яких передбачуваних зобов'язань з відрахуванням будь-яких нематеріальних активів. Одна третина запасу платоспроможності складає гарантійний фонд. Якщо маржа платоспроможності опускається нижче, ніж рівень гарантійного фонду, наглядовий орган вимагає від страхової компанії подати короткострокову фінансову схему для затвердження. Наглядовий орган може також заборонити або обмежити вільне вибуття активів страхової компанії.

Перші правила щодо платоспроможності були запроваджені у 1973 році в секторі страхування, не пов'язаного зі страхуванням життя, та у 1979 році у секторі страхування життя. Режим забезпечення платоспроможності, створений у 70-ті роки ХХ ст., було змінено і модернізовано в рамках пакету «Платоспроможність 1» (**Solvency I**).

Дві директиви (так званий пакет «Платоспроможність 1» – директива 2002/12/ЄС та директива 2002/13/ЄС) спрямовані на вдосконалення діючих правил розрахунку вимог щодо маржі платоспроможності. Загалом, вони враховують лише один аспект фінансового положення страхової компанії. Однак загальне фінансове положення страхової компанії залежить також і від інших факторів. До них відносять правила технічного розрахунку пасивів та оцінювання активів, призначених для їх покриття. При визначенні загального фінансового положення потрібно також урахувати балансування активів і пасивів, кількість і характер угод про перестраховання, а також наслідки застосовуваних принципів обліку та актуарних розрахунків. У зв'язку із цим постав цілий ряд складних питань, які потребували глибокого вивчення.

Саме тому Європейським Союзом у 2009 р. приймається нова Директива про врегулювання та ведення бізнесу на ринку страхування та перестраховання – проект «Платоспроможність 2» (**Solvency II**).

У 2013 р Європейською радою була прийнята Директива, що відкладає вступ в дію Solvency II на 2016 р., оскільки страховим компаніям був потрібен додатковий час для приведення своєї діяльності відповідно до нових вимог.

Проект «Платоспроможність 2» передбачає фундаментальний перегляд чинного режиму за багатьма аспектами у світлі змін, що відбуваються зараз у страхуванні, в управлінні ризиками, фінансових методах, системі фінансової звітності і т. д. Однією з основних цілей проекту є створення такої системи забезпечення платоспроможності, яка б краще відповідала дійсним ризикам страхової компанії.

Solvency II складається з трьох компонентів:

Компонент I. Наявність достатніх фінансових ресурсів: застосовується до всіх компаній та складається з основних кількісних вимог до власних коштів, технічних резервів, розрахунку вимог до

капіталу відповідно до Solvency II (фактична маржа платоспроможності (SCR) та нормативна маржа платоспроможності (MCR).

Фактична маржа платоспроможності (SCR) – це ключова вимога до платоспроможності, вона ґрунтується на оцінці ризиків. Solvency II встановлює два методи для оцінювання нормативної маржі платоспроможності: стандартна європейська формула та внутрішня модель, самостійно розроблена компанією. Фактична маржа платоспроможності буде охоплювати всі типи ризиків страховика або перестраховика та методики зниження ризиків.

Нормативна маржа платоспроможності – це мінімальний рівень платоспроможності. Якщо у компанії маржа платоспроможності стає нижчою за нормативний рівень, це обумовлює відкликання ліцензії.

Компонент II. Наявність адекватної системи управління: передбачає ефективну систему ризик-менеджменту та перспективне виявлення ризиків за допомогою власного оцінювання ризиків та платоспроможності. Перегляд процесу нагляду: загальна діяльність компетентного органу щодо здійснення нагляду за страховими та перестраховими компаніями щодо дотримання вимог Директиви ЄС та виявлення тих організаційних або фінансових слабких місць, які несуть збільшення рівня ризику для страхувальників.

Компонент III. Вимоги до звітності та системи розкриття інформації. Компанії повинні збільшити доступність інформації споживачам. Це допоможе підтримувати дисципліну на ринку та забезпечувати стабільність страховиків та перестраховиків. Крім того, компанії повинні вносити більше інформації до звіту, який надається наглядовому органу.

Встановлення більш жорстких вимог достатності капіталу та ризик-менеджменту сприятиме зменшенню ризиків неплатоспроможності страховика, збитків споживача та дестабілізації ринка.

Формування страхових резервних фондів. Кожна держава-член ЄС в особі органів страхового нагляду – повинна встановити для всіх страхових організацій фінансово-правові норми щодо формування страхових резервних фондів і розміщення фондів тільки у

встановлених нормами активах. Перелік можливих напрямів інвестицій дуже великий і відповідає потребам не лише страхових компаній держав - членів ЄС, а й страхових компаній держав, що не входять до ЄС. Активи, що покривають страхові резервні фонди, можуть бути розміщені в будь-якій країні ЄС. У Директивах ЄС Третього покоління регламентують перелік «дозволених» активів та відносні мінімальний і максимальний рівні вкладання у певні активи коштів страхових резервних фондів.

У сфері **оподаткування страхової діяльності** законодавцям Європейського Союзу не вдалося досягти уніфікації та гармонізації фінансового законодавства. Оподаткування у сфері страхування регулюється насамперед нормами національних законодавств держав-членів ЄС.

Особливості правового режиму оподаткування діяльності страхових організацій в ЄС:

- не уніфіковано об'єкти оподаткування та ставки податків;
- не оподатковуються перестрахові премії та страхові премії за договорами обов'язкового соціального страхування, а також майже у всіх країнах страхові премії зі страхування міжнародних перевезень вантажів;
- не оподатковуються страхові премії зі страхування життя, якщо договір страхування укладається на досить тривалий термін.

Загальним правилом ЄС є визнання страхових премій суспільно необхідними витратами та внесення їх до складу витрат страхувальників-юридичних осіб. Кожна держава-член ЄС має власний бюджет і тому логічно, що сплата податків як основного джерела формування бюджету регулюється національним фінансовим законодавством. Держави-члени Європейського Союзу самостійно визначають правовий режим оподаткування у сфері страхування.

Необхідно зазначити, що фінансово-правове регулювання діяльності у сфері страхування в державах, що входять до Європейського Союзу, має й національні особливості, які сформувалися під впливом історичної спадщини. Усунення суперечностей між міжнародним характером діяльності страхових організацій і національними особливостями правового регулювання

діяльності у сфері страхування є головним напрямом у гармонізації та уніфікації європейського страхового законодавства.

Договірне право в галузі страхування. У ЄС договірне право в галузі страхування ще не повністю гармонізовано. Узгоджені обов'язкові правила стосуються захисту прав споживачів та права на одержання інформації, припинення дії договору та вилучення коштів на користь страхувальника. Ці правила також визначають вибір права, що застосовується до певного договору страхування та до несправедливих умов у стандартних формах.

Страхові посередники. Концепція єдиного ринку страхових послуг передбачає, що страхові посередники повинні мати можливість здійснювати свою діяльність на всій території ЄС та надавати послуги вільно у відповідності до принципів, закладених у Договорі. Страхові посередники є необхідною ланкою у процесі реалізації страхових продуктів у Європейському Союзі. Вони також відіграють головну роль у захисті інтересів споживачів страхових послуг загалом шляхом надання їм консультацій та допомоги, а також аналізу індивідуальних потреб клієнта.

В Європейському Союзі проводиться політика, спрямована на створення внутрішнього ринку послуг страхових посередників. Директиву 2002/92/ЄС було запроваджено для створення правових засад, які забезпечують високий рівень професіоналізму та компетенції страхових посередників і водночас гарантують високий рівень захисту інтересів споживача. У директиві передбачено, що всі фізичні або юридичні особи, які займаються посередницькою діяльністю в галузі страхування чи перестраховування (ї агенти, і брокери), повинні бути зареєстрованими у країні-члені походження з виконанням зазначених нижче мінімальних вимог:

- наявності відповідних знань і кваліфікації, визначених у нормативних документах відповідної країни-члена;
- наявності страхового покриття професійної відповідальності або будь-якої іншої подібної гарантії відповідальності, що може виникнути у зв'язку із професійною недбалістю (принаймні 1 мільйон євро в розрахунку на одну вимогу та 1,5 мільйона євро для всіх вимог на рік);

- фінансової спроможності, достатньої для того, щоб захистити клієнта від невиконання посередником своїх обов'язків із передавання сплачених клієнтом страхових премій страховій компанії або страхових виплат, здійснених страховою компанією за страховими полісами клієнтів.

Виконання цих мінімальних вимог гарантує високий рівень професіоналізму та компетенції. Країни-члени ЄС можуть запроваджувати більш жорсткі вимоги, але лише щодо посередників, зареєстрованих на території цих країн. Страхові та перестрахові посередники можуть працювати в інших країнах-членах на базі реєстрації в країні-члені походження.

Аналітичний огляд страхового ринку Європейського Союзу. На сьогодні будь-який економічний процес, будь-яку економічну модель розвитку країни не можливо розглянути, не проаналізувавши їх з погляду страхування. Є певна залежність між рівнем розвитку страхування та економічним зростанням країни. Якщо розглядати структуру страхового ринку світу за обсягом страхових премій, то, очевидно, що на Європу припадає 35–40 % глобального ринку страхування (таблиця 6.1.). Європейська страхова індустрія найбільша у світі. На другому місці знаходиться страховий ринок Північної Америки (29–32 %), на третьому – страховий ринок Азії (6–8 %), страхові ринки інших континентів займають менше, ніж 6 % світового ринку.

Таким чином, можемо зробити висновок, що страховий ринок Європи є найбільш розвиненим у світі, тому варто розглянути його детальніше.

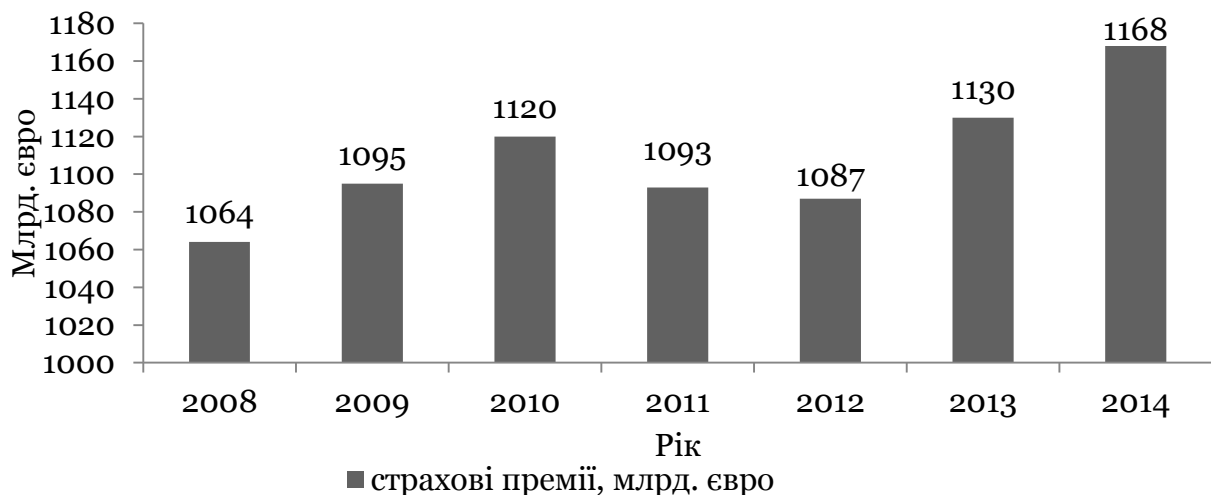
Характеризуючи страховий ринок Європи, проаналізуємо страховий ринок Європейського Союзу, як одного з найбільш потужних та впливових об'єднань світу.

Таблиця 6.1 – Частка європейського страхового ринку у загальній структурі світового страхового ринку

Частина світу	Роки														
	2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014		
	млрд дол.	%	млрд дол.	%	млрд дол.	%	млрд дол.	%	млрд дол.	%	млрд дол.	%	млрд дол.	%	

	США		США		США		США		США		США		США	
Європа	1 704	40	1 614	39	1 615	37	1 651	36	1 535	33	1 632	35	1 546	35
Азія	935	22	1 014	25	1 172	27	1 298	28	1 346	29	1 279	28	1 236	28
Північна Америка	1 344	32	1 249	30	1 276	29	1 326	29	1 393	30	1 385	30	1 281	29
Інші континенти	238	6	232	6	272	6	322	7	338	7	346	7	353	8
Світ загалом	4 220	100	4 110	100	4 336	100	4 597	100	4 613	100	4 237	100	4 416	100

Саме у 28 країнах-членах ЄС зосереджено валову частку страхових компаній Європи, які акумулюють значний обсяг фінансових ресурсів (рис. 6.1).

Рисунок 6.1 – Динаміка страхових премій СК Європейського Союзу за 2008–2014 рр.

Натепер економічне середовище, в якому функціонують європейські страховики, залишається складним. Страхування значною мірою залежить саме від економічної ситуації у країні, яка на цей момент характеризується значною нестабільністю. Так, нестабільність економіки негативно вплинула на страховий ринок ЄС у 2011-2012 рр., значно знизивши обсяг зібраних страхових премій порівняно з 2010 роком. Проте за весь аналізований період упродовж 2008–2014 рр. загальний обсяг страхових премій ЄС зріс майже на 10 % і у 2014 році становив понад 1 168 млрд євро, що на 38 млрд євро більше, ніж у 2013 році.

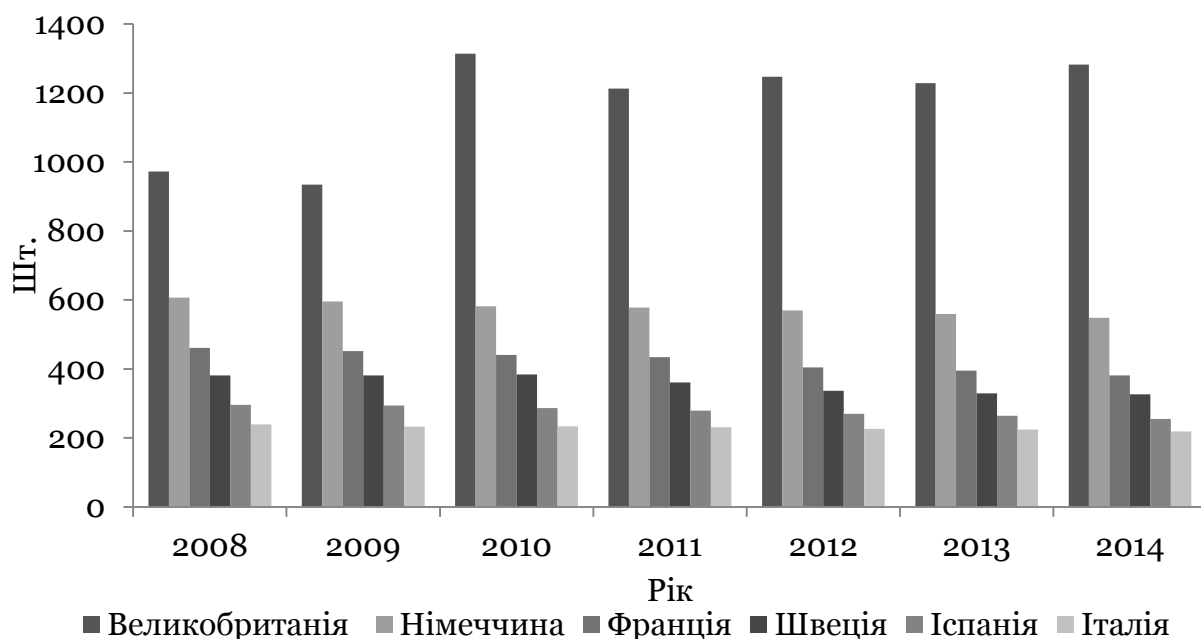
У 2003 році в країнах Європейського Союзу функціонувало понад 5 тисяч страхових компаній. Переважну більшість з них було створено у формі акціонерних або спільних товариств, але трапляються інші форми – громадські установи або кооперативи (табл. 6.2).

Таблиця 6.2 – Кількість страхових компаній в країнах ЄС у 2008-2014 рр., шт.

Країна	Рік						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Великобританія	972	934	1 314	1 213	1 247	1 229	1282
Німеччина	607	596	582	578	570	560	548
Болгарія	284	325	367	417	468	498	499
Франція	461	452	441	434	405	395	381
Швеція	381	381	384	361	337	329	327
Іспанія	296	294	287	279	270	264	255
Ірландія	236	227	227	227	227	227	227
Італія	239	233	234	231	226	225	219
Нідерланди	301	287	263	227	210	189	170
Бельгія	152	148	147	149	146	146	140
Данія	211	195	182	171	156	138	129
Люксембург	96	97	96	93	93	95	95
Португалія	85	87	83	79	79	77	78
Фінляндія	63	63	63	64	68	74	71
Австрія	71	72	72	72	70	69	68
Мальта	44	53	56	62	65	67	67
Греція	85	82	73	69	69	66	65
Польща	66	66	63	61	59	58	57
Чехія	53	53	53	54	52	51	53
Румунія	43	45	43	43	41	38	37
Кіпр	34	34	34	34	34	34	33
Угорщина	30	30	30	30	32	30	32
Хорватія	25	27	26	26	27	26	25
Словенія	16	18	19	19	25	24	18
Словаччина	20	20	22	22	22	21	21
Латвія	23	25	25	22	22	20	20
Естонія	20	19	19	18	18	18	18

Варто також зазначити, що великим плюсом страхового сектору в Європі є те, що він є великим роботодавцем як з точки зору прямої, так і непрямої зайнятості.

Лідерами за кількістю страхових компаній є розвинені країни світу. Так, у 2014 р. у Великобританії, Німеччині, Франції, Швеції, Іспанії, Італії їх кількість сягала понад 255 шт. (рис. 6.2).

Рисунок 6.2 – Динаміка кількості страхових компаній у країнах-лідерах ЄС за 2008–2014 рр.

До лідерів за кількістю СК належить і Болгарія, де у 2014 р. функціонувало 499 страхових компаній. Проте цей факт не можна назвати показником розвиненості її страхового ринку, адже активи цих компаній є дуже незначними порівняно з країнами Західної Європи і така роздробленість сукупного страхового капіталу в Болгарії є швидше показником його нерозвиненості та недосконалості.

Щодо інших країн Східної Європи, то їх кількість була на значно нижчому рівні, ніж у країнах Західної Європи та в Болгарії, і в 2014 р. не перевищувала 59 шт. Тобто кількість страхових компаній у країнах-членах ЄС певним чином відповідає рівню розвитку економіки цих країн.

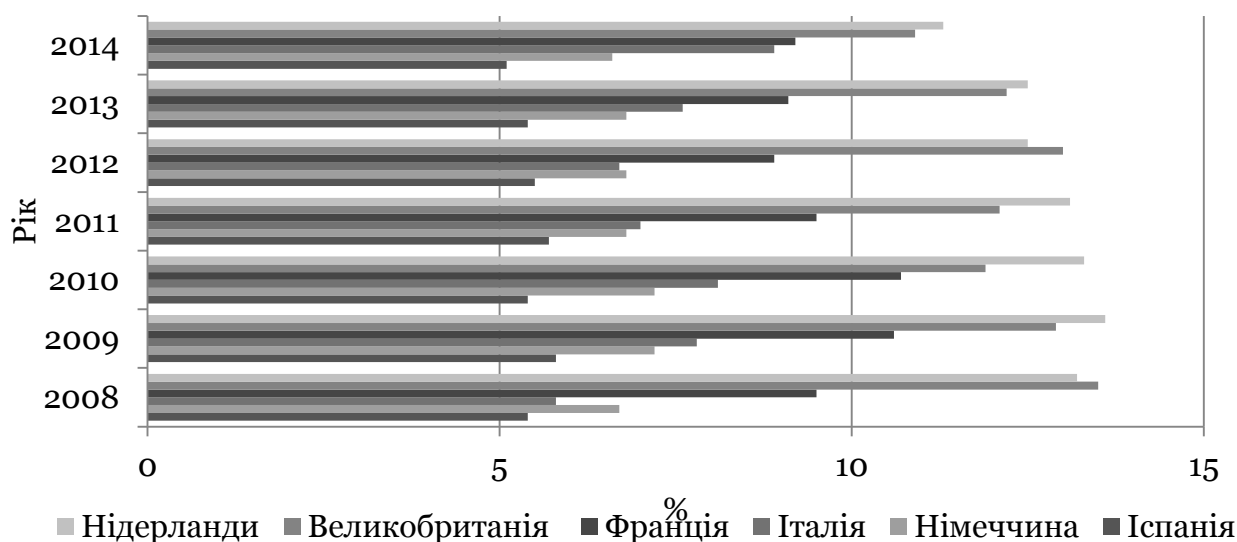
Важливим загальновизнаним показником страхової діяльності є рівень проникнення страхування, що відображає, який відсоток ВВП припадає на зібрані страховими компаніями премії (табл. 6.3).

Таблиця 6.3 – Частка страхових премій у ВВП країн-членів ЄС, %

Країна	Рік						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Нідерланди	13,2	13,6	13,3	13,1	12,5	12,5	11,3

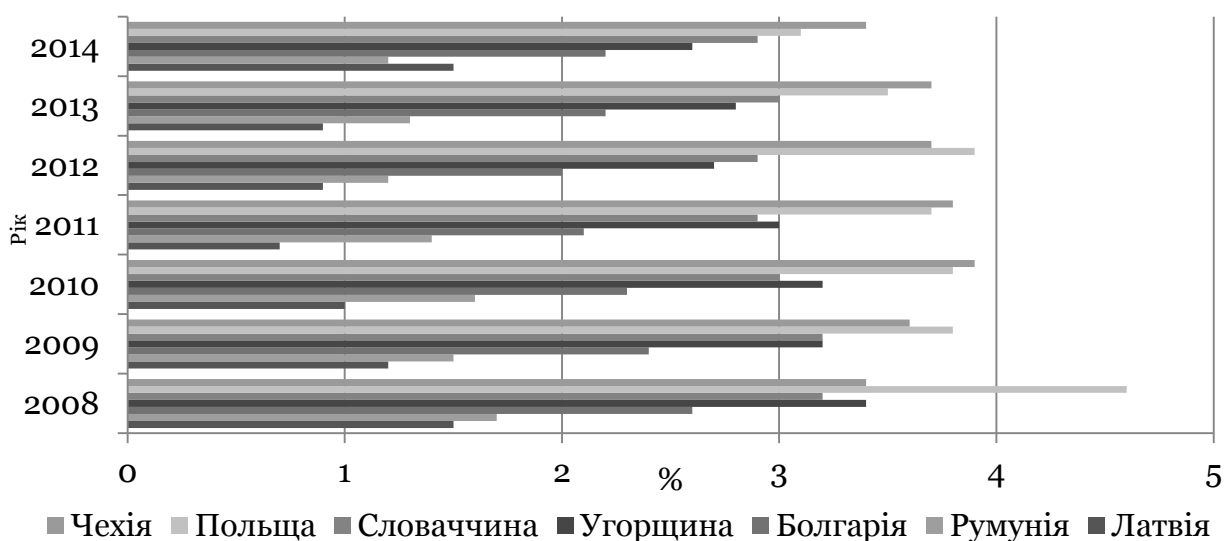
Великобританія	13,5	12,9	11,9	12,1	13,0	12,2	10,9
Фінляндія	8,5	9,4	10,4	9,6	10,3	11,3	11,3
Данія	8,7	9,1	8,9	9,3	8,6	9,5	10,3
Франція	9,5	10,6	10,7	9,5	8,9	9,1	9,2
Португалія	8,9	8,6	9,5	6,8	6,6	7,9	8,3
Італія	5,8	7,8	8,1	7,0	6,7	7,6	8,9
Бельгія	8,5	8,3	8,3	7,9	8,6	7,3	4,8
Швеція	7,5	8,0	8,1	7,7	6,4	6,9	7,3
Ірландія	7,5	7,7	8,0	7,0	6,6	6,9	6,8
Німеччина	6,7	7,2	7,2	6,8	6,8	6,8	6,6
Словенія	5,4	5,8	5,9	5,6	5,7	5,5	5,1
Іспанія	5,4	5,8	5,4	5,7	5,5	5,4	5,1
Австрія	5,7	5,9	5,9	5,5	5,3	5,3	5,2
Кіпр	4,5	4,8	4,9	4,8	4,7	4,7	3,1
Люксембург	4,6	4,6	5,3	3,9	4,3	4,6	5,8
Мальта	4,6	4,8	5,0	4,6	3,9	4,1	4,5
Чехія	3,4	3,6	3,9	3,8	3,7	3,7	3,4
Польща	4,6	3,8	3,8	3,7	3,9	3,5	3,1
Словаччина	3,2	3,2	3,0	2,9	2,9	3,0	2,9
Угорщина	3,4	3,2	3,2	3,0	2,7	2,8	2,6
Хорватія	2,8	2,9	2,9	2,8	2,8	2,8	2,6
Болгарія	2,6	2,4	2,3	2,1	2,0	2,2	2,2
Греція	2,2	2,3	2,4	2,3	2,2	2,1	2,1
Естонія	2,0	2,2	2,0	1,7	1,7	1,7	1,7
Румунія	1,7	1,5	1,6	1,4	1,2	1,3	1,2
Латвія	1,5	1,2	1,0	0,7	0,9	0,9	1,5

Значні відмінності спостерігаються між країнами ЄС, якщо мова йдеться про проникнення страхування. Лідерами за часткою страхових премій у ВВП є західноєвропейські країни, зокрема, такі як Нідерланди, Фінляндія, Великобританія, де цей показник був на рівні не менше ніж 10 % (рис. 6.3). Дещо нижчий рівень проникнення страхування спостерігається в Німеччині, Франції, Австрії, Люксембурзі, Ірландії, Бельгії, тощо і становить не менше за 5 %.

Рисунок 6.3 – Частка страхових премій у ВВП країн-лідерів ЄС, %

У країнах Східної Європи цей показник значно нижчий та коливається від 1 до 4 % (рис. 6.4).

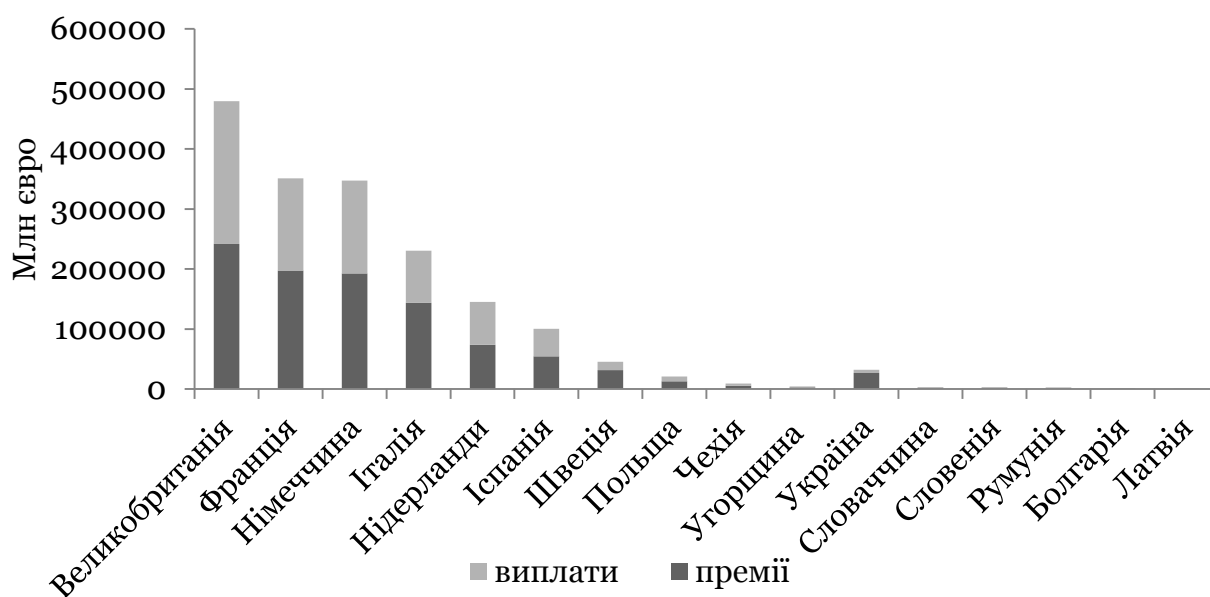
Рисунок 6.4 – Частка страхових премій у ВВП країн-лідерів Східної Європи, %

Тобто у ВВП країн Східної Європи частка страхових премій значно менша, ніж у розвинених країнах ЄС, і були на рівні не вище ніж 3,4 %. Словенія має найвищий рівень проникнення в країнах Центральної та Східної Європи (5,1 %) і займає вищу сходинку порівняно із Іспанією та Австрією.

За обсягом зібраних страхових премій лідерами є також західноєвропейські розвинені країни Європи: Великобританія – 241 млрд євро, Франція – 188 млрд євро, Німеччина – 197 млрд євро, Італія – 143 млрд євро, Нідерланди – 74 млрд євро, Іспанія – 54 млрд євро, Швеція – 31 млрд євро. Подібна тенденція спостерігається і в страхових виплатах, які в цих країнах були на рівні вище ніж 15 млрд євро (табл. В.1).

Щодо країн Східної Європи, то обсяг і страхових премій, і страхових виплат значно нижчий, ніж у країнах-лідерах (рис. 6.5).

Так, серед країн Східної Європи найбільше зібраних страхових премій у 2014 р. припадає на Польщу – 13 млрд євро, Чехію – 5 млрд євро, Угорщину – 3 млрд євро. У той час як країнами-аутсайдерами є Естонія – 0,3 млрд євро, Латвія – 0,4 млрд євро, Мальта – 0,4 млрд євро. Аналогічна ситуація спостерігається і в обсягах страхових виплат.

Рисунок 6.5 – Обсяг страхових платежів та виплат у країнах Західної та Східної Європи у 2014 р., млн євро

Відносним і достатньо інформативним показником розвиненості страхового ринку є рівень страхових виплат (табл. 6.4).

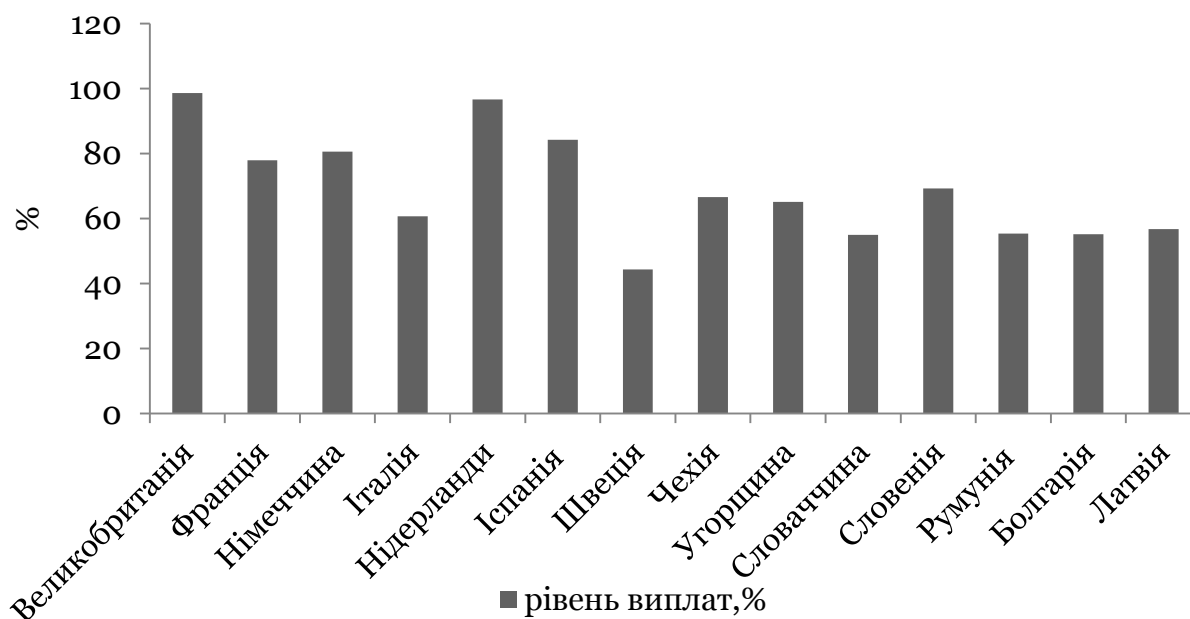
Таблиця 6.4 – Рівень страхових виплат у країнах-членах ЄС у 2008-2014 рр., %

Країна	Рік						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Великобританія	107,00	102,00	109,00	102,00	99,00	104,00	98,67
Франція	70,00	63,00	63,00	82,00	92,00	83,00	77,98
Німеччина	81,00	78,00	77,00	85,00	79,00	82,00	80,58
Італія	103,00	73,00	74,00	92,00	95,00	76,00	60,71
Нідерланди	82,00	85,00	90,00	91,00	92,00	98,00	96,63
Іспанія	82,00	79,00	83,00	74,00	86,00	81,00	84,22
Швеція	42,00	47,00	42,00	43,00	52,00	52,00	44,32
Бельгія	72,00	68,00	63,00	75,00	75,00	88,00	90,14
Данія	62,00	70,00	74,00	74,00	82,00	84,00	88,72
Фінляндія	92,00	91,00	90,00	96,00	94,00	90,00	87,61
Австрія	71,00	74,00	71,00	77,00	79,00	78,00	82,10
Польща	50,00	78,00	68,00	70,00	64,00	63,00	62,36
Португалія	21,00	22,00	88,00	155,00	125,00	96,00	90,76
Ірландія	82,00	91,00	84,00	93,00	97,00	92,00	81,96
Чехія	50,00	52,00	53,00	46,00	57,00	64,00	66,62
Греція	50,00	54,00	55,00	62,00	71,00	70,00	60,28
Угорщина	52,00	64,00	72,00	68,00	73,00	68,00	65,12
Словаччина	47,00	51,00	57,00	58,00	58,00	56,00	55,02
Люксембург	-	-	-	-	74,00	63,00	35,81
Словенія	60,00	60,00	59,00	63,00	68,00	70,00	69,25
Румунія	-	50,00	59,00	54,00	62,00	56,00	55,35
Хорватія	47,00	51,00	48,00	50,00	51,00	52,00	51,57
Болгарія	38,00	46,00	54,00	46,00	50,00	49,00	55,13
Кіпр	71,00	53,00	53,00	55,00	66,00	751,00	71,27
Естонія	71,00	67,00	60,00	62,00	83,00	77,00	55,72
Латвія	55,00	69,00	59,00	58,00	55,00	59,00	56,76
Мальта	31,00	-	-	52,00	71,00	64,00	58,47

За показником рівня страхових виплат аналогічно до попередніх показників, лідерами є розвинені країни ЄС і, зокрема, країни Західної Європи. На особливу увагу заслуговує Великобританія, де рівень виплат знаходиться на рівні 100 %, за винятком 2012 та 2014 рр.

Найменший рівень виплат страхових компаній спостерігається у країнах Східної Європи, що обумовлено загальним рівнем економічного розвитку країн та рівнем розвиненості страхових компаній (рис. 6.6).

**Рисунок 6.6 – Рівень страхових виплат
у країнах Західної та Східної Європи в 2014 році, %**

Еволюція портфелів активів страховиків тісно пов'язана з економічним розвитком загалом, який впливає на потік премій у секторі та, як наслідок, приплив коштів у інвестиції. Крім того, розвиток подій на фінансових ринках безпосередньо впливає на продуктивність використання активів страховиків.

Відновлення ринків капіталу, розпочате наприкінці 2009 р., навіть попри значні коливання створило умови для зростання інвестиційних портфелів страховиків Європейського Союзу.

Сумарні активи, утримувані європейськими страховими компаніями у 2014 р., збільшилися більше, ніж на 13,7 % порівняно з 2013 р. – від 7 973 млрд євро до 9 066 млрд євро загалом через продуктивність діяльності фінансових ринків (табл. 6.5).

Найбільший за обсягом інвестиційний портфель у 2014 р. мають розвинені країни ЄС (країни Західної Європи) такі, зокрема, як Франція – 2144 млрд євро, Великобританія – 2 027 млрд євро, Німеччина – 1 825 млрд євро.

Щодо країн-аутсайдерів, то найменший за обсягом інвестиційний портфель мають страхові компанії таких країн, як Естонія – 1,4 млрд євро, Болгарія – 1,3 млрд євро, Латвія – 0,477 млрд євро.

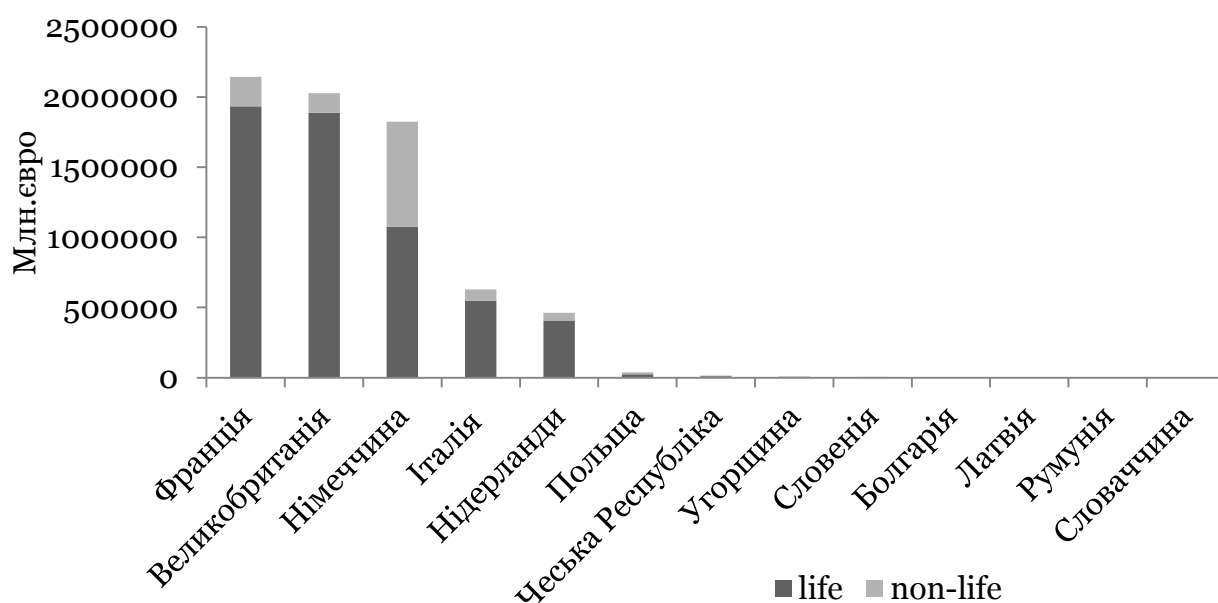
Таблиця 6.5 – Інвестиційний портфель страхових компаній Європи, млн євро

Країна	Рік						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Франція	1 406 552	1 585 896	1 685 626	1 666 258	1 856 272	1 931 088	2 143 900
Великобританія	1 247 194	1 465 625	1 578 486	1 620 519	1 766 240	1 788 420	2 026 766
Німеччина	1 265 890	1 300 528	1 354 115	1 403 538	1 554 766	1 551 488	1 825 491
Італія	434 676	489 479	517 014	511 384	526 975	562 960	629 566
Нідерланди	311 505	334 994	358 676	380 508	412 731	400 511	462 048
Швеція	226 140	271 403	334 022	331 970	375 501	399 568	412 952
Бельгія	198 288	218 425	230 529	234 681	264 492	267 987	298 699
Іспанія	191 531	218 252	214 395	219 118	237 214	252 940	224 273
Данія	206 013	227 742	256 334	240 905	252 524	247 136	273 343
Фінляндія	98 162	113 750	123 681	117 984	123 860	131 734	163 279
Люксембург	59 293	76 623	96 509	101 363	116 776	127 606	148 664
Ірландія	73 034	78 757	81 572	79 599	84 904	91 000	95 560
Австрія	76 788	77 925	81 900	82 355	83 314	84 614	86 475
Португалія	51 036	57 434	58 496	51 473	52 751	53 020	55 500
Польща	30 327	30 909	33 003	29 207	35 950	35 826	37 032
Чехія	11 253	12 011	13 082	12 865	13 204	11 730	14 744
Греція	11 330	12 539	11 276	10 433	11 024	11 399	12 000
Угорщина	7 504	7 789	8 020	6 830	7 349	7 092	6 744
Словенія	4 698	5 038	5 031	4 212	4 431	4 444	6 000
Мальта	2 294	2 781	3 286	3 561	3 928	4 297	3 493
Хорватія	2 630	2 905	3 245	3 394	3 590	3 649	13 4258
Кіпр	1 968	2 052	2 080	1 860	1 882	1 580	1 841
Естонія	673	1 041	1 246	1 236	1 320	1 305	1 424
Болгарія	881	995	1 082	1 087	1 130	1 190	1 289
Латвія	387	408	374	353	452	435	477

Зростання сукупного інвестиційного портфеля відбулося головним чином за рахунок ринку страхування життя, частка інвестицій від якого становить 83 % від загального обсягу (табл. Г.1).

Співвідношення часток активів від life- та non-life-страхування в інвестиційних портфелях страховиків країн ЄС досить різне. Так, у більш розвинених країнах ЄС, зокрема у країнах Західної Європи в інвестиційному портфелі переважають активи від life-страхування: Франція – 90 %, Великобританія – 93 %, Італія – 87 %, Нідерланди – 88 % (рис. 6.7).

Натомість у таких країнах Східної Європи, як Болгарія, Латвія, обсяг активів від страхування життя не досягає навіть 50 % інвестиційного портфеля.

Рисунок 6. 7 – Інвестиційний портфель страховиків life та non-life у країнах Західної та Східної Європи 2014 р., млн євро

До найпоширеніших напрямів інвестування СК належать:

- земля та будівлі;
- інвестиції в асоційовані підприємства і частки участі;
- акції та інші цінні папери та підрозділи, що входять до пайових фондів;
- боргові цінні папери та інші цінні папери з фіксованим доходом;
- кредити, включаючи кредити, гарантовані іпотекою;
- депозити в кредитних організаціях (табл. 6.6).

Таблиця 6.6 – Напрямок інвестування страхових компаній ЄС

Напрямок інвестування	2008	2009	2010	2011	2012
Земля та будівлі	3,1 %	3,2 %	3,1 %	3,1 %	3,1 %
Інвестиції в асоційовані підприємства та частки участі	4,8 %	6,1 %	6,3 %	6,2 %	7,9 %
Акції та інші цінні папери підрозділів, що входять до пайових фондів	31,5 %	32,6 %	31,0 %	30,9 %	21,0 %
Боргові цінні папери та інші цінні папери з фіксованим доходом	41,3 %	40,5 %	41,6 %	41,8 %	50,4 %
Кредити, включаючи кредити, гарантовані іпотекою	11,6 %	10,4 %	10,7 %	10,3 %	13,2 %
Депозити в кредитних організаціях	2,4 %	2,0 %	2,5 %	2,4 %	1,3 %
Інше	5,4 %	5,1 %	4,8 %	5,5 %	3,0 %

Структура інвестиційного портфелю страховиків ЄС, %

У 2013 р. основні інвестиції європейських страховиків були спрямовані в боргові цінні папери та інші активи з фіксованим доходом (50,41 %). На другому місці були акції та інші цінні папери зі змінним доходом (21,0 %), на третьому – позики (13,2 %).

Структура інвестиційного портфеля страховиків Європейського Союзу зображена на рис. 6.8.

Рисунок 6.8 – Структура інвестиційного портфеля страховиків Європейського Союзу у 2013 р.

Найменшою популярністю серед перелічених користувалися депозити в кредитних організаціях – 1,3 %, дохідність від яких переважно проявляється в довгостроковій перспективі, а отже, вони негативно впливають на ліквідність страховиків, тому є не досить популярними серед них.

У структурі страхового портфеля СК країн Західної та Східної Європи спостерігаються такі тенденції (табл. 6.7):

- у країнах ЄС із розвиненим рівнем економіки і страховим ринком, зокрема, life страхування займає понад 50 %. Винятком є лише Нідерланди, де переважає non-life-страхування;
- у країнах Східної Європи переважає non-life страхування або life- та non-life-страхування перебувають

- орієнтовно на одному рівні.

Таблиця 6.7 – Структура страхового портфеля європейського страхового ринку за страховими платежами, %

Країна	Рік														
	2011					2012					2013				
	life	non-life	здоров'я	авто	майно	life	non-life	здоров'я	авто	майно	life	non-life	здоров'я	авто	майно
Австрія	30	40	7	12	10	28	42	7	13	11	27	42	8	13	11
Бельгія	51	29	4	9	7	54	27	3	9	6	47	32	4	10	7
Болгарія	8	48	0	35	9	-	-	-	-	-	10	47	2	33	9
Кіпр	30	37	8	16	9	29	38	8	15	10	28	39	8	15	10
Чехія	32	39	1	17	10	33	39	1	17	10	33	39	1	18	10
Німеччина	35	37	14	8	6	34	37	14	9	6	35	37	14	9	6
Данія	59	24	1	8	8	59	25	1	7	8	59	24	1	7	9
Естонія	14	45	1	28	11	13	45	2	28	12	13	43	2	27	15
Іспанія	36	36	8	13	8	33	37	8	13	9	33	37	9	12	9
Фінляндія	71	18	1	7	4	72	17	1	7	4	72	17	1	6	4
Франція	53	28	4	8	7	50	30	4	9	7	51	30	4	8	7
Греція	30	38	0	25	8	30	37	0	24	8	30	37	0	24	9
Хорватія	17	46	2	26	9	17	46	2	26	9	18	46	2	26	9
Угорщина	38	33	1	15	13	37	34	1	14	14	38	33	1	13	14
Ірландія	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ісландія	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Італія	53	26	2	15	4	53	27	2	15	4	59	23	1	13	3
Люксембург	41	35	2	17	6	44	33	2	15	5	47	31	2	15	5
Латвія	10	48	7	25	10	13	47	10	21	9	13	47	10	21	9
Мальта	54	25	2	13	6	48	28	2	15	7	51	27	3	14	5
Нідерланди	17	45	32	4	3	15	46	32	4	3	15	46	33	4	3
Польща	42	33	1	19	6	44	31	1	18	6	40	34	1	18	7
Португалія	51	28	4	11	5	50	29	4	11	6	58	24	4	9	5
Румунія	13	47	0	30	10	12	46	0	32	9	12	48	0	31	9
Швеція	66	18	2	7	7	70	16	-4	9	10	68	17	-1	8	9
Словенія	18	45	13	17	7	18	45	15	16	7	17	45	16	15	7
Словаччина	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	42	32	1	18	8
Великобританія	59	25	2	8	6	62	24	2	6	6	62	23	2	6	6

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дегтяр А. О. Державне регулювання страхової діяльності у країнах ЄС [Електронний ресурс] / А. О. Дегтяр, Р. Г. Соболев. / Національний університет цивільного захисту України. – Режим доступу :

- <http://nuczu.edu.ua/sciencearchive/PublicAdministration/vol1/12-18.pdf>. – Назва з екрана.
2. Вірченко В. Проблеми та перспективи розвитку єдиного страхового ринку країн ЄС / В. Вірченко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2008. – № 106. – С. 13–18.
  3. Гаманков Д. В. Законодавчо-правове забезпечення страхового ринку в Європейському союзі / Д. В. Гаманков // Фінанси, облік і аудит. – 2011. – Вип. 17. – С. 44-51.
  4. Європейські стандарти платоспроможності страхових компаній (Solvency 1 та Solvency 2) [Електронний ресурс] / Україна фінансова // Інформаційно-аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку. – Режим доступу : http://www.ufin.com.ua/analit_mat/sdu/015.htm. – Назва з екрана.
  5. Заблоцька Р. Проблеми формування комунітарного страхового ринку ЄС / Р. Заблоцька, Р. Михайлов // Вісник КНУ ім. Тараса Шевченка. Міжнародні відносини. – 2012. – №38–39. – С. 45–50.
  6. Курс України – до Європейського Союзу! [Електронний ресурс] / Інтернет-Консультант Парус. – Режим доступу : http://consultant.parus.ua/_d.asp?r=01TAZf439bc70467f5529323c3ascbeedb7ca. – Назва з екрана.
  7. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua/>. – Назва з екрана.
  8. Офіційна сторінка європейської статистичної організації Евростат. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat>. – Назва з екрана.
  9. Офіційний сайт Європейської федерації страховиків та перестраховиків Insurance Europe. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://knoema.ru/EUIN2015/european-insurance-statistics-2015> – Назва з екрана.
  10. Страхування : підручник/ ред. В. Д. Базилевич. – Київ: Знання, 2008. – 1019 с.
  11. European Federation of Insurance Intermediaries: Annual Report 2014-2015 [Electronic source]. – Access mode : https://www.wko.at/Content.Node/branchen/t/sparte_iuc/Versicherungsmakler-und-Berater-in-

- Versicherungsangelegenheiten/BIPAR-annual-report-2014-2015.pdf. – Назва з екрана.
12. European Insurance – Key Facts [Electronic source]. – Access mode : <http://www.insuranceeurope.eu/sites/default/files/attachments/European%20Insurance%20-%20Key%20Facts%20-%20August%202015.pdf> – Назва з екрана.
  13. European Insurance in Figures 2015 [Electronic source]. – Access mode : <http://www.insuranceeurope.eu/sites/default/files/attachments/StatisticsNo50EuropeanInsuranceinFigures.pdf>. – Назва з екрана.
  14. European Motor Insurance Markets [Electronic source]. – Access mode : <http://www.insuranceeurope.eu/sites/default/files/attachments/European%20motor%20insurance%20markets.pdf>. – Назва з екрана.

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

---

1. Охарактеризуйте страховий ринок Європейського Союзу.
2. Розкрийте класифікацію видів страхування в Європейському Союзі.
3. Охарактеризуйте структуру страхового ринку Європейського Союзу.
4. Яким чином організовано загальноєвропейську систему страхового нагляду?
5. Які органи здійснюють нагляд за діяльністю страхових компаній в європейських країнах?
6. Охарактеризуйте засади нагляду за страховою діяльністю в окремих країнах Європи.
7. Як забезпечується нагляд за діяльністю страхових посередників в країнах Європи?
8. Які існують об'єднання страховиків (страхових посередників) у межах Європейського Союзу?
9. Охарактеризуйте інституційну структуру та особливості розвитку страхового ринку на прикладі конкретної країни Європейського Союзу.
10. Охарактеризуйте канали збуту страхових послуг в

Європейському Союзу.

11. Охарактеризуйте особливості інвестиційної діяльності страхових компаній в Європейському Союзі.

12. Охарактеризуйте три покоління директив ЄС щодо регулювання страхової діяльності.

13. Визначте особливості контролю платоспроможності страхових компаній в Європейському Союзі.

14. Назвіть вимоги правил єдиної ліцензії на здійснення страхової діяльності в Європейському Союзі.

15. Охарактеризуйте міжнародні стандарти в системі забезпечення фінансової безпеки страхового та перестрахового ринків (SOLVENCY I, SOLVENCY II).

ПРОБЛЕМНІ ТА ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ

---

1. Розвиток ринку страхування життя в європейських країнах та в Україні.

2. Нагляд за діяльністю страхових посередників: європейський та вітчизняний досвід.

3. Особливості інвестиційної діяльності страхових компаній в Європейському Союзі та в Україні.

4. Використання ризик-менеджменту у вітчизняній та європейській страховій практиці.

5. Процеси глобалізації, євроінтеграції та їх вплив на страховий ринок України.

6. Проаналізуйте найбільш поширені правові форми страхових організацій в Європейському Союзі, обґрунтуйте найдосконаліші, визначте їх переваги та недоліки, порівняйте з українською практикою.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

---

1. Становлення і тенденції розвитку сучасного страхового ринку Європейського Союзу.

2. Аналіз стану та перспектив розвитку ринку перестраховування

Європейського Союзу.

3. Організація страхового нагляду в країнах Європейського Союзу.

4. Особливості діяльності страхових посередників у країнах Європейського Союзу.

5. Європейські інвестиції у страхову систему України та їх вплив на вітчизняний страховий ринок.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Практичне завдання 1. Визначте основні показники, що характеризують рівень розвитку страхової галузі та на основі них виконайте порівняльний огляд розвитку страхового ринку в окремих європейських країнах та в Україні.

Методичні вказівки щодо виконання завдання

Виконуючи це завдання, необхідно користуватися даними річного статистичного огляду Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг <http://nfp.gov.ua/>), журналом «Страхова справа» (його електронна версія: <http://forinsurer.com>), журналом «European Insurance in Figures» (його електронна версія: www.insuranceeurope.eu) та іншими джерелами інформації, що висвітлюють цю проблематику. Необхідно проаналізувати показники за останні 5 років і зробити відповідні висновки. Матеріал можна подати у вигляді таблиць, діаграм, графіків.

Стан розвитку страхового ринку характеризують такі основні показники: кількість страхових товариств; кількість страхових продуктів (видів страхування); кількість укладених страхових договорів; обсяг зібраних страхових платежів; обсяг виплат страхового відшкодування; темпи зростання страхових премій і виплат; рівень капіталізації страхового ринку та інші (необхідно доповнити цей перелік, обґрунтовуючи значення кожного показника).

Основними макроекономічними індикаторами розвитку страхового ринку є:

- Показник «проникнення страхування» – співвідношення обсягу страхової премії та валового внутрішнього продукту. Він є одним з найбільш важливих показників оцінювання впливу страхування на соціально-економічний розвиток країни, адже розгляд ефективності функціонування страхового ринку в аспекті його впливу на економіку через визначення частки сукупної страхової премії у ВВП має суттєве значення. Аналіз цього показника впродовж певного проміжку часу надає можливості найбільш точного оцінювання існуючого стану страхової діяльності в країні.

- Показник «щільності страхування» – сума страхової премії у розрахунку на душу населення. Зростання цього показника зумовлюється зростанням споживання страхових послуг у країні.

- Співвідношення страхових виплат і суми отриманої страхової премії – показник відображає рівень фінансування ризиків через страхову систему.

- Обсяг страхової премії у масштабах регіональних і міжнародного страхових ринків. Показник визначає рейтинг країн світу за рівнем розвитку страхової галузі.

На підставі одержаних результатів визначте рейтинг європейських країн за рівнем розвитку страхової галузі, охарактеризуйте місце страхового ринку України в загальноєвропейському, обґрунтуйте основні проблеми, загрози та перспективи його розвитку.

Практичне завдання 2. Охарактеризуйте галузеву структуру європейського страхового ринку, проведіть порівняльний аналіз із галузевою структурою страхового ринку України.

Методичні вказівки щодо виконання завдання

Галузева структура страхового ринку характеризується обсягом страхових премій та виплат з окремих видів страхування, співвідношенням ризикового страхування і страхування життя, а також обов'язкових і добровільних видів страхування, часткою перестраховання в загальному обсязі страхових платежів тощо. Виконуючи це завдання, зверніть увагу на такі показники:

- розподіл страхових платежів за регіонами (Океанія та Африка, Північна Америка, Латинська Америка, Азія, Європа) – необхідно визначити частку європейського страхового ринку на світовому ринку;
- динаміку валових страхових платежів (виплат) у країнах ЄС;
- розподіл страхових премій за європейськими країнами, частку України в європейському страховому ринку;
- структуру страхових премій (виплат) за видами страхування на страховому ринку Європейського Союзу (особливу увагу необхідно приділити співвідношенню ризикового страхування та страхування життя) й на страховому ринку України;
- частку перестраховування у країнах Європейського Союзу та в Україні.

Виконуючи це завдання, необхідно користуватися даними річного статистичного огляду Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг <http://nfr.gov.ua/>), журналом «Страхова справа» (його електронна версія: <http://forinsurer.com>), журналом «European Insurance in Figures» (його електронна версія: www.insuranceeurope.eu) та іншими джерелами інформації, що висвітлюють цю проблематику. Проаналізувати показники необхідно за останні 5 років і зробити відповідні висновки. Матеріал можна подати у вигляді таблиць, діаграм, графіків.

Практичне завдання 3. Охарактеризуйте обсяги та структуру інвестиційного портфеля європейських страховиків та страхових компаній України. Зробіть висновки.

Методичні вказівки щодо виконання завдання

Інвестиційні можливості страхових компаній визначаються сумою їх власних капіталів та накопичених страхових резервів. Саме спроможність акумулювати фінансові потоки та можливість спрямовувати їх на розвиток економіки перетворює страховиків на потужних інституційних інвесторів.

За своєю сутністю страхові резерви поділяють на технічні та математичні. Технічні резерви формуються страховими компаніями,

що займаються ризиковими видами страхування із терміном страхування не більше ніж один рік. Математичні резерви формуються компаніями зі страхування життя, що сприяє їх довготерміновому інвестуванню.

Основне призначення страхових резервів – забезпечення платоспроможності страхової компанії, тому вони повинні інвестуватися в максимально надійні активи, які гарантують повернення коштів у повному обсязі.

Виконуючи це завдання, необхідно дослідити такі питання:

- значення інвестиційної діяльності як на макроекономічному рівні, так і на рівні окремих страхових компаній;
- підходи щодо державного регулювання інвестиційної політики страхових компаній у країнах Європейського Союзу та в Україні;
- основні принципи і рекомендації щодо напрямів розміщення страхових резервів у країнах Європейського Союзу (Директиви ЄС третього покоління);
- вимоги щодо інвестування страхових резервів страхових компаній в Україні;
- динаміка обсягу інвестицій європейських страховиків;
- порівняльний аналіз структури інвестиційного портфеля європейських страховиків та страхових компаній України.

Матеріал можна подати у вигляді таблиць, діаграм, графіків.

Практичне завдання 4. Охарактеризуйте абсолютно нові ризики для страхових компаній ЄС у майбутньому:

- який вплив на сферу страхування матиме масовий запуск та використання driverless car (від англ. «авто без водія»);
- кібер-ризика: реакція страхової галузі;
- злиття та поглинання: вплив глобалізаційних процесів на ціноутворення у страховій галузі;
- як зміни клімату в майбутньому можуть вплинути на страхові продукти.

Наведіть власні приклади ризиків.

Методичні вказівки щодо виконання завдання

Виконуючи це завдання, доцільно користуватися публікаціями міжнародних консалтингових, аудиторських компаній (Ernst&Young, PwC та ін.), статистичних органів ЄС (EIOPA, Insurance Europe), інших джерел інформації, що висвітлюють цю проблематику.

Результат можна оформити у вигляді таблиці 6.8.

Таблиця 6.8 – Характеристика ризиків страхових компаній

Вид ризику	Характеристика	Можливі наслідки. Реакція страхової галузі

Практичне завдання 5. Ви – незалежний фінансовий аналітик. Для написання річного звіту щодо огляду страхової галузі вам потрібно ранжувати топ-10 ризиків за значущістю їх негативного впливу на страховий ринок ЄС у 2007, 2009, 2011, 2013 та 2015 роках.

Методичні вказівки щодо виконання завдання

Виконуючи це завдання, необхідно проставити ранг кожного фактора за відповідний рік від 1 до 10, де 1 – найбільш негативний вплив. Приклад наведено в табл. 6.9.

Таблиця 6.9 – Ранжування топ-10 ризиків

Рік		Рік		Рік		Рік		Рік	
2007	ранг	2009	ранг	2011	ранг	2013	ранг	2015	ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Якість менеджменту		Ринок акцій		Регулювання /регламентація діяльності		Стихійні лиха		Кібер-ризик	
Стихійні лиха		Ризик-менеджмент		Канали збуту		Якість менеджменту		Відсоткові ставки	
Зміна клімату		Якість розрахунків тривалості життя		Довгострокові зобов'язання		Якісні характеристики ризику		Макроекономічні тренди	
Жорстке регулювання/регламентація діяльності		Доступність капіталу		Корпоративне управління		Довгострокові зобов'язання		Стихійні лиха	

Продовження табл. 6.9

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Економічний цикл		Жорстке регулювання /регламентація діяльності		Макроекономічні тренди		Зміна менеджменту		Якість ризик-менеджменту	
Довгострокові зобов'язання		Макроекономічні тенденції		Відсоткові ставки		Макроекономічні тренди		Канали збуту	
Якість актуарних розрахунків		Якість перестраховування		Стихійні лиха		Послуги заощадження		Регулювання/регламентація діяльності	
Якість розрахунків		Довгострокові зобов'язання		Ефективність інвестицій		Регулювання/регламентація діяльності		Ефективність інвестицій	
Нові конкуренти		Якість актуарних розрахунків		Людський фактор		Політичне втручання		Послуги заощадження	
Політичні чинники		Комплексні інструменти хеджування		Капітал		Сумнівні методи ведення бізнесу		Зміна менеджменту	

Практичне завдання 6. Проаналізувати структуру та динаміку каналів продажу страхових продуктів із life- та non-life-страхування в країнах ЄС. Зробити висновки.

Методичні вказівки щодо виконання завдання

Важливо навести розподіл страхових премій із страхування життя та non-life-страхування за каналами продажу продуктів загалом у ЄС та окремо за декількома країнами у динаміці за декілька років, провести порівняльний аналіз та зробити висновки. Виконуючи це завдання, необхідно користуватися даними річного статистичного огляду страхових ринків країн ЄС. Результати оформити у вигляді табл. 6.10.

Таблиця 6.10 – Частка страхових премій із страхування життя / ризикового страхування

Країна	Роки				
	прямий продаж	страхові агенти	страхові брокери	bancassurance	інші

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

Виберіть один із варіантів, що якнайкраще доповнює твердження або відповідає на запитання.

1. Назвіть мету створення єдиного страхового ринку ЄС:
  - а) підвищення рівня страхової культури населення в країнах Європейського Союзу;
  - б) забезпечення уніфікованих стандартів та правил для страховиків;
  - в) забезпечення свободи просування страхових послуг, капіталу та страхових брокерів;
  - г) стандартизація переліку та якості послуг страхових компаній у різних країнах ЄС.

2. До єдиних норм, які регулюють відносини у сфері страхування у країнах ЄС, відносять:
  - а) порядок реєстрації страхових брокерів;
  - б) єдиний порядок формування страхових резервних фондів;
  - в) норматив співвідношення між активами й зобов'язаннями страхової організації;
  - г) усі відповіді правильні.

3. Європейський комітет зі страхування – це:
  - а) орган державного регулювання страхування;
  - б) організація, що здійснює страховий нагляд у країнах ЄС;
  - в) міжнародне об'єднання страховиків, яке здійснює функцію саморегулювання;
  - г) міжнародне об'єднання страховиків, що видає директиви ЄС.

4. Кількість етапів формування міждержавної системи регулювання страхової діяльності ЄС становить:
  - а) 6;
  - б) 3;
  - в) 4;
  - г) 5.

5. Нагляд за фінансовим станом страхових організацій передбачає:
- а) контроль за відповідністю рівня її платоспроможності, розміром страхових резервних фондів, розміщенням коштів страхових резервних фондів зі страхування життя та інших видів страхування, розміром коштів фондів, утворених відповідно до зобов'язань за кожним видом страхування;
  - б) контроль за дотриманням нормативів достатності капіталу, відповідністю рівня її платоспроможності, фінансової стійкості та розміщенням коштів резервних фондів;
  - в) контроль за рівнем платоспроможності, ліквідності, фінансової стійкості, ділової активності та рентабельності страхової компанії;
  - г) контроль за кількістю укладених договорів, рівнем страхових виплат, дотриманням нормативів страхових резервних фондів.
6. Пріоритетним напрямом регулюючої діяльності органів страхового нагляду європейських країн є:
- а) забезпечення максимізації прибутку страхових організацій;
  - б) забезпечення фінансової стабільності та платоспроможності страхових організацій;
  - в) забезпечення виконання нормативів страхової діяльності;
  - г) забезпечення достатності рівня страхових резервів.
7. Маржу платоспроможності страховика складають:
- а) активи страхової компанії, вільні від будь-яких передбачуваних зобов'язань з відрахуванням будь-яких нематеріальних активів;
  - б) сукупні активи страхової компанії за винятком страхових резервів;
  - в) сума страхових резервів та отриманих страхових премій;
  - г) активи страхової компанії за винятком нематеріальних активів.
8. Solvency I та Solvency II визначають:
- а) вимоги щодо платоспроможності страхових організацій;
  - б) правила формування страхових резервів;
  - в) правила обчислення прибутку страховика;
  - г) класифікацію договорів страхування.

9. Особливістю правового режиму оподаткування діяльності страхових організацій в ЄС є:
- а) звільнення від оподаткування прибутку страхових компаній від майнового страхування;
  - б) градація податкових ставок залежно від обсягу отриманого страховиком прибутку;
  - в) відсутність уніфікації об'єктів страхування та ставок податків;
  - г) уніфікованість об'єктів страхування та ставок податків.
10. У структурі страхових виплат ЄС переважають виплати від такого:
- а) страхування майна;
  - б) страхування здоров'я;
  - в) страхування відповідальності;
  - г) страхування життя.

ТЕМА 7

ФІНАНСОВА СТАТИСТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

СТИСЛИЙ ОГЛЯД ТЕМИ

Сучасна фінансова статистика покликана відповісти на багато запитань. Суспільство рухається в напрямі, обіцяному політиками? Чи виконує фінансовий ринок свої функції? Фінансовий розвиток рухається вгору або вниз? Чи вищий рівень фінансової інклюзивності, аніж десять років тому? Скільки заощаджень у населення? Як витрачаються бюджетні кошти?

У країнах Європейського Союзу для організації статистичної діяльності використовують підхід Адміністративного комітету Організації об'єднаних Націй (ООН) до структурування статистичної науки – класифікацію програм ООН (статистична частина), який був розроблений із метою координації статистичної діяльності агентств ООН і прийнятий у 1999 р.

Класифікація статистики і статистичної діяльності ООН:
озо Теорія статистики.

оз1 Демографічна і соціальна статистика.

1. Демографічна статистика (4.11).
2. Статистика населення:
  - а) перепис населення (4.5);
  - б) статистика груп населення, які мають особливі інтереси (4.12).
3. Статистика житлового господарства:
  - а) перепис житла (4.5);
  - б) інші напрями статистики житлового господарства (4.12).
4. Статистика праці (4.10).
5. Статистика освіти і навчання (4.8).
6. Статистика культури, включаючи засоби масової інформації (4.9).
7. Статистика доходів і витрат домогосподарств та їх розподіл (4.13).

8. Статистика соціального страхування (4).
9. Статистика охорони здоров'я (4.6).
10. Інші соціальні, демографічні та пов'язані з ними статистики (4).

032 Економічна статистика.

1. Національні рахунки (3.1).
2. Статистика сільського господарства (3.10).
3. Статистика лісового господарства і рибальства (3.10).
4. Статистика промисловості (оперативно-технічна статистика) (3.11).
5. Статистика енергетики (3.12).
6. Статистика внутрішньої торгівлі (оптово-роздрібної) (3.5).
7. Статистика міжнародної торгівлі:
  - а) торгівля товарами;
  - б) торгівля послугами.
8. Статистика транспорту (3.4).
9. Статистика зв'язку (3.4).
10. Статистика туризму (3.7).
11. Статистика послуг, не внесених до інших розділів (3.8).
12. Статистика грошово-кредитна, фінансів і страхування (3.2).
13. Податкова статистика (3.2).
14. Статистика платіжного балансу (3.2).
15. Статистика цін (3.9).
16. Статистика науки, технологій і патентів (3.13).
17. Інші галузі економічної статистики (3).

033 Статистика природних ресурсів і довкілля.

1. Статистика природних ресурсів і довкілля (5.1 і 5.3).
2. Облік природних ресурсів і довкілля (5.2).
3. Метеорологічна статистика (5).

034 Види діяльності, які не класифіковані як сфера діяльності.

1. Організація і надання статистичних послуг (1).
2. Технічна інфраструктура та інші пов'язані з цим питання (2).
3. Поширення і підтримка секретарської діяльності (6).

4. Інші види діяльності, не класифіковані як сфера діяльності.

Об'єктом вивчення фінансової статистики є фінанси в усьому різноманітті їх форм і проявів.

Предметом фінансової статистики є кількісні характеристики фінансових відносин, які виникають у процесі розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту (ВВП) та реалізуються у сферах і ланках фінансової системи у нерозривному зв'язку із їх якісними характеристиками.

Під час визначення предмета фінансової статистики доцільно врахувати такі особливості:

- фінансова статистика вивчає лише ті соціально-економічні явища, які виникають у суспільстві при функціонуванні фінансового сектору;

- фінансова статистика вивчає кількісну сторону масових суспільних явищ у фінансовому секторі, а не поодинокі явища або окремі факти;

- фінансова статистика вивчає проблеми фінансів у конкретних умовах місця, часу й стану суспільного розвитку;

- фінансова статистика вивчає структуру суспільних явищ у фінансовому секторі;

- у фінансовій статистиці зміни у просторі, тобто у статистиці, вивчаються за допомогою аналізу структури суспільного фінансового явища, а зміни рівня і структури явища досліджуються у часі, тобто у динаміці;

- виявлення взаємозв'язків між явищами і процесами у фінансовому секторі, а також між явищами, що відбуваються у фінансовому секторі та інших секторах економіки;

- методологічною основою предмета фінансової статистики є економічна статистика.

Сучасна фінансова статистика відповідно до напрацювань вітчизняної і міжнародної практики містить такі розділи: статистика державних фінансів; статистика міжнародних фінансів; грошово-кредитна статистика; статистика фінансового посередництва.

Статистичні організації в Європейському Союзі

Європейська економічна комісія ООН (UNECE) – це одна із п'яти регіональних комісій Організації Об'єднаних Націй. Свою діяльність вона розпочала в 1947 році Економічною і Соціальною Радою ООН з метою розвитку економічної діяльності і зміцнення економічних зв'язків усередині регіону та між цим регіоном і рештою світу. Структурно ЄЕК ООН складається з семи секторальних комітетів і Конференції європейських статистиків. Організація налічує 56 держави-членів. Разом із країнами-членами ЄС до складу організації входять інші європейські країни, країни СНД, країни Північної Америки.

Україна є членом ЄЕК ООН із 28 березня 1947 року. До основних сфер діяльності ЄЕК ООН поряд зі статистикою відносять: довілля, транспорт, стійку енергетику, торгівлю, лісоматеріали і ліси, житло і землекористування, народонаселення, економічне співробітництво та інтеграцію.

Найвідомішою статистичною організацією в Європі є Евростат (Eurostat). Це статистичне бюро Європейського Союзу, розміщене в Люксембурзі. Його місія полягає в наданні високоякісних статистичних даних для Європи. Евростат був створений у 1953 р. для задоволення потреб Співтовариства вугілля і сталі. За роки його існування перелік завдань суттєво розширився.

Під час виконання своєї місії Евростат пропагує такі цінності: повагу і довіру, заохочення передового досвіду, сприяння інноваціям, орієнтація на надання послуг, професійної незалежності.

У Європейському Союзі виходять з того, що демократичні суспільства не можуть функціонувати належним чином без достовірних і об'єктивних статистичних даних як міцної основи ухвалення рішень. З одного боку, особам, які приймають рішення на рівні ЄС, у державах-членах, у місцевих органах влади і в бізнесі потрібна статистика, щоб приймати такі рішення. З іншого боку, громадськість та ЗМІ вимагають статистично точну картину сучасного суспільства для оцінки ефективності політики. Звичайно, національні статистичні дані дуже важливі для національних цілей у державах-

членах ЄС, тоді як статистичні дані мають важливе значення для ухвалення рішень та їх оцінювання на європейському рівні.

Джерела статистичної інформації

У європейській статистичній практиці на сьогодні використовується ціла низка міжнародних стандартів: бухгалтерського обліку, міжнародної торгівлі, національних рахунків, статистики державних фінансів, грошово-кредитної і фінансової статистики. Використання міжнародних стандартів в організації фінансової статистики дозволяє робити міжнародні порівняння даних фінансової статистики і на цій підставі робити висновки про особливості реалізації фінансової політики в різних країнах; розробляти і публікувати матеріали про різні країни, зокрема у збірнику «Міжнародна фінансова статистика».

Значна роль в організації фінансового статистичного забезпечення належить службам та агенціям фінансової інформації.

До провідних світових служб та агенцій фінансової інформації належать «Reuters», «Bloomberg», «Thomson Reuters», «Dow Jones», «Tenfore», «CNNfn». Фінансова інформація також подана у виданнях «Financial Times», «Forbes», «Wall Street Journal», «Economist» та «Fortune» та в їх електронних версіях.

Фінансово-аналітичні матеріали готуються також консалтинговими компаніями та рейтинговими агентствами: «Standard&Poor's», «McKinsey&Company», «Fitch», «I/B/E/S International», «Moody's Investors Service», «PricewaterhouseCooper», «Weiss Ratings» та ін.

Офіційна статистична інформація про європейські країни міститься на сайтах Євростату, Організації економічного співробітництва та розвитку, а також Європейського центрального банку.

На сайті Євростату в розділі «Економіка та фінанси» міститься інформація про національні рахунки, державні фінанси, курси валют, відсоткові ставки, гармонізовані індекси споживчих цін, паритети купівельної спроможності та платіжний баланс (рис. 7.1).

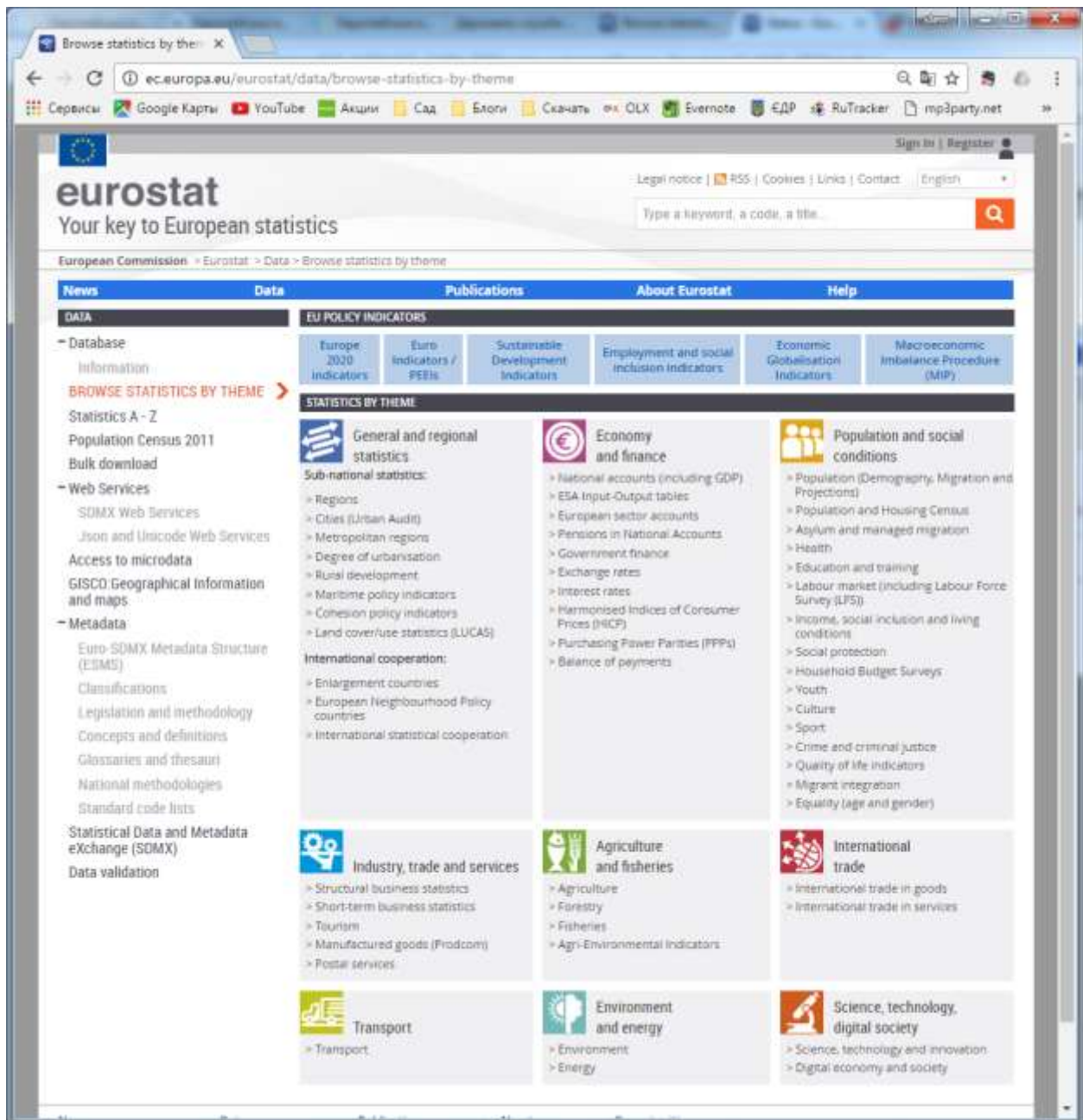
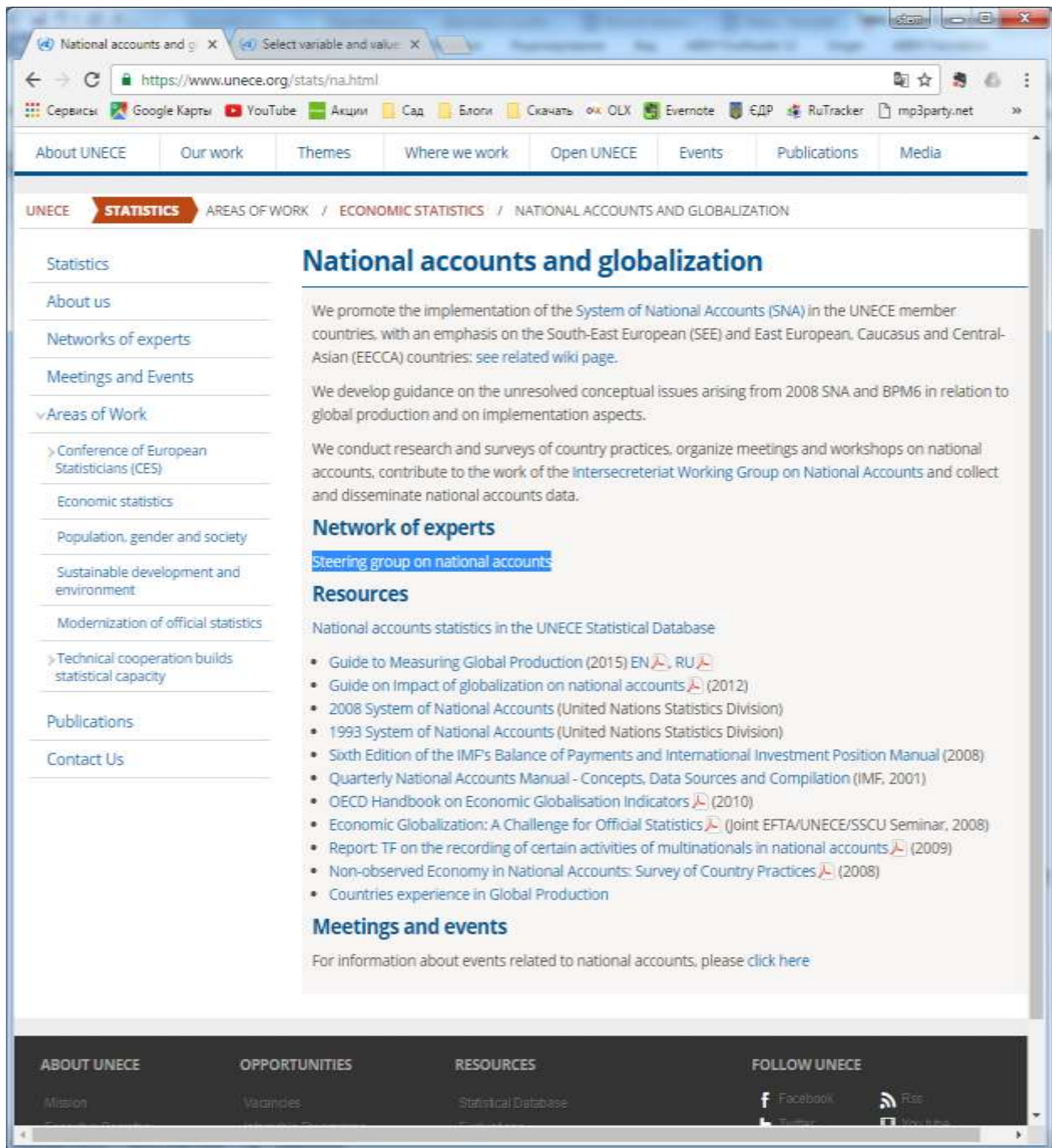

Рисунок 7.1 – Статистична база Євростату

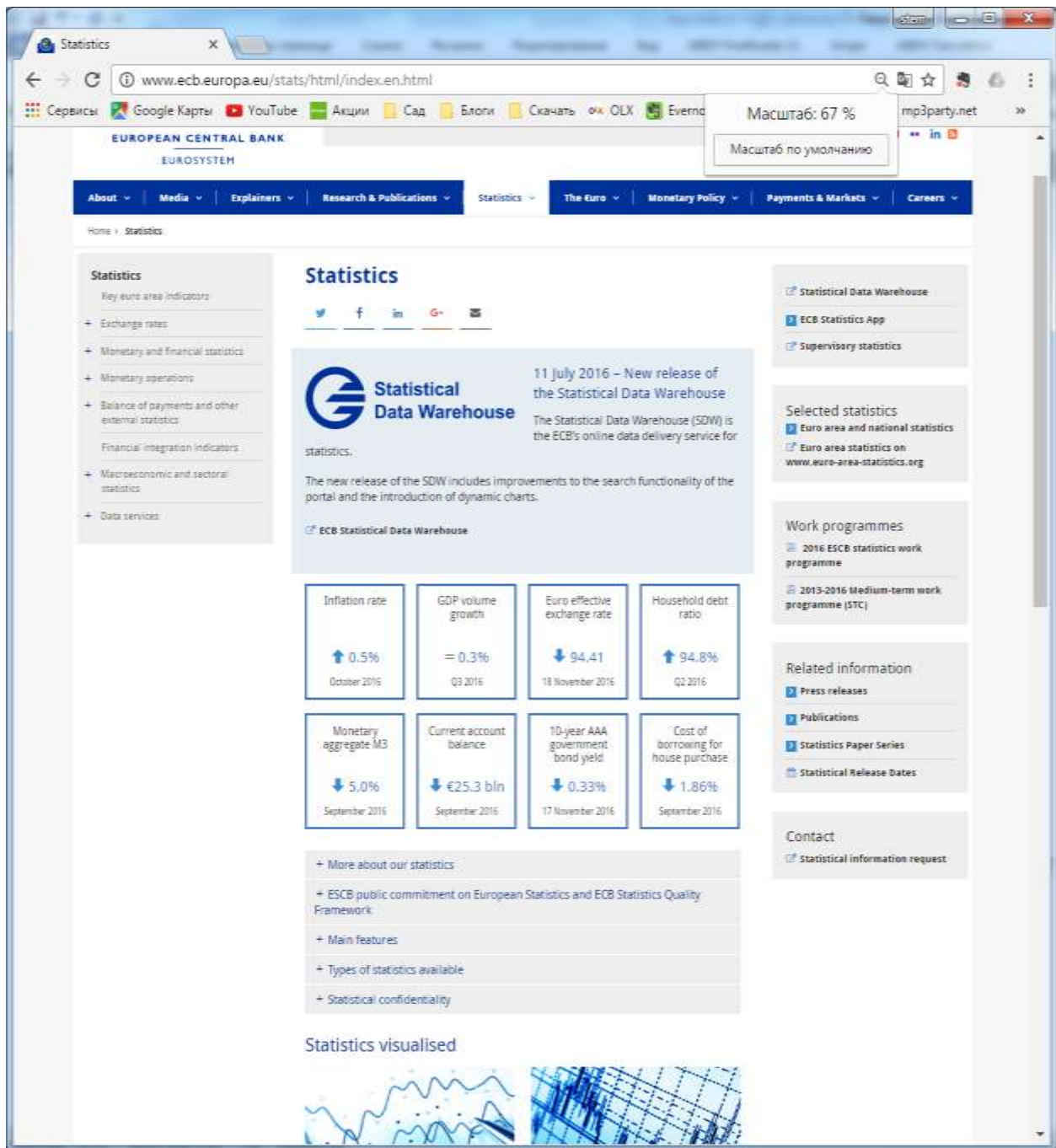
Європейська економічна комісія ООН оприлюднює економічні статистичні дані, які стосуються передусім національних рахунків та глобалізації, цінової динаміки, бізнес-реєстрів, зайнятості, ділових очікувань та підприємництва. Окрім безпосередньо статистичної бази, за кожним напрямом сайт містить методологічні засади, інформацію про робочу групи фахівців зі статистики та пов'язані події (рис. 7.2).

**Рисунок 7.2 – Статистична база
Європейської економічної комісії ООН**

Детальну фінансову статистику розміщено на сайті Європейського центрального банку. Так, установа надає дані щодо ключових показників зони євро, курсів валют, грошово-кредитної та фінансової статистики, грошових операцій, платіжного балансу, зовнішньої статистики, фінансової інтеграції, міжнародної та галузевої статистики (рис. 7.3).

Рисунок 7.3 – Статистична база Європейського центрального банку економічної комісії ООН

Таким чином, в Європейському Союзі створена система статистичної інформації, що дозволяє оцінити розвиток країн-членів, вивчити різні сфери життєдіяльності суспільства й оцінити фінансовий розвиток країн.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

---

1. Кремень О. І. Фінанси : навчальний посібник / О. І. Кремень, В. М. Кремень. – Київ : Центр учбової літератури, 2012. – 416 с. – С. 147–210.
2. Кремень В. М. Фінансова статистика : навчальний посібник / В. М. Кремень, О. І. Кремень. – Київ : Центр учбової літератури, 2014. – 368 с. – С. 147–210.
3. Balance of Payments and International Investment Position Manual [Electronic resource]. – 6 BPM. – International Monetary Fund, 2009. – Access mode : <http://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2007/pdf/bpm6.pdf>.
4. Consumer Price Index Manual: Theory and Practice [Electronic resource]. – International Labour Office etc, 2004. – Access mode: <http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/guides/cpi/index.htm#manual>.
5. European system of accounts [Electronic resource]. – Eurostat, 1995. – Access mode : <http://circa.europa.eu/irc/dsis/nfaccount/info/data/ESA95/en/titelen.htm>.
6. External Debt Statistics: Guide for Compilers and Users [Electronic resource]. – International Monetary Fund, 2003. – Access mode : <http://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/eds/guide/guider.pdf>.
7. Government Finance Statistics Manual [Electronic resource]. – International Monetary Fund, 2001. – Access mode : <http://www.imf.org/external/pubs/ft/gfs/manual/gfsesa.pdf>.
8. Monetary and Financial Statistics Manual [Electronic resource]. – International Monetary Fund, 2000. – Access mode : <http://www.imf.org/external/pubs/ft/mfs/manual/rus/mfsmr.pdf>.
9. Special Data Dissemination Standard: GUIDE FOR SUBSCRIBERS AND USERS [Electronic resource]. – International Monetary Fund, 2007. – Access mode : http://dsbb.imf.org/images/pdfs/sdds_legal_text_english.PDF.
10. System of National Accounts [Electronic resource]. – European Commission, International Monetary Fund, Organization for Economic

Cooperation and Development, United Nation, World Bank, 2003. –
Access mode : <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/sna2008.asp>.

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

---

1. Охарактеризуйте систему організації статистичної служби в ЄС. Які функції покладено на Евростат?
2. На яких засадах ґрунтується європейська система національних рахунків? Яку структуру фінансового сектора вона передбачає?
3. Охарактеризуйте досвід країн ЄС статистичного вивчення державного бюджету.
4. Які методичні підходи використовують у країнах ЄС щодо статистичного аналізу дефіциту бюджету і державного боргу?
5. Яким чином у країнах ЄС проводять статистичний аналіз зовнішньоекономічної активності?
6. Охарактеризуйте методичні і практичні засади вивчення інфляційних процесів у країнах ЄС.
7. Охарактеризуйте систему показників грошової статистики у країнах ЄС.
8. За допомогою яких показників у країнах ЄС визначають активність банків та їх роль з позиції розвитку економіки?
9. Які методичні підходи використовують у країнах ЄС щодо статистичного аналізу діяльності небанківських фінансових посередників.
10. Які статистичні методи і прийоми у країнах ЄС використовують для аналізу процесів на ринку цінних паперів?

ПРОБЛЕМНІ ТА ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ

---

1. Розвиток статистичної методології щодо оцінювання рівня бюджетної централізації та децентралізації в країнах ЄС.
2. Розвиток статистичного інструментарію щодо аналізу ефективності функціонування центральних банків країн ЄС.
3. Проблеми і перспективи гармонізації вітчизняної системи

- статистики із європейськими стандартами.
4. Розвиток методологічних засад національного рахівництва в Європі.
  5. Статистичне забезпечення оцінювання Єврозони.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Становлення та розвиток фінансової статистики у країнах ЄС та Україні як науки.
2. Організація системи фінансової статистики у країнах ЄС.
3. Статистичні класифікації, використовувані у фінансовій статистиці, – європейський та вітчизняний досвід.
4. Європейська система національних рахунків, її формування та розвиток.
5. Європейський досвід оцінювання інфляційних процесів та його використання в Україні.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Практичне завдання 1. Проведіть огляд десяти інтернет-джерел статистичної фінансової інформації європейських організацій, інституцій, інформаційних агентств, консалтингових компаній та рейтингових агенцій.

Методичні вказівки щодо виконання завдання

Розглядаючи відповідне джерело фінансово-статистичної інформації, важливо охарактеризувати з позиції спектра даних, періодичності їх оновлення, параметрів доступу та ін. Результати огляду джерел фінансово-статистичної інформації подайте у вигляді табл. 7.1.

Таблиця 7.1 – Характеристика джерел фінансово-статистичної інформації

Ном. пор.	Назва	Посилання на джерело або web-сайт	Інформація, що надається, її особливості
...	...	...	...

Практичне завдання 2. Визначте зовнішньоторгівельний

оборот, сальдо торговельного балансу, коефіцієнт покриття імпорту експортом, експортну, імпортну та зовнішньоторговельну квоти для країн ЄС та України за останні десять років. Порівняйте рівень торговельної відкритості країн ЄС та України. Зробіть висновки.

Методичні вказівки щодо виконання завдання

Для оцінювання стану та розвитку зовнішньої торгівлі використовують сукупність показників, складених із таких груп:

1. Обсягові (абсолютні) показники:

- обсяги експорту країни (X) та реекспорту;
- обсяги імпорту країни (M) та реімпорту;
- зовнішньоторговельний оборот – це сума вартості експорту та імпорту країни або груп країн за певний період: рік, квартал, місяць, що показує загальні обсяги зовнішньоторговельної діяльності:

$$ZO = X + M, \quad (7.1)$$

де ZO – зовнішньоторговельний оборот;

- генеральна торгівля – це прийняте в міжнародній статистиці позначення зовнішньоторговельного обігу з урахуванням вартості транзитних товарів, яке показує загальне зовнішнє ввезення, вивезення та транзиту товарів:

$$ZO = X + M + T, \quad (7.2)$$

де T – вартість транзитних товарів, перевезених через територію країни;

- фізичний обсяг зовнішньої торгівлі – це оцінка експорту або імпорту товарів у незмінних цінах одного періоду (як правило, 1 року) для одержання інформації щодо руху товарної маси без впливу коливання цін.

2. Результативні показники:

- сальдо торговельного балансу (CTO):

$$CTO = X - M, \quad (7.3)$$

а також сальдо балансу послуг та поточних операцій платіжного балансу;

- коефіцієнт покриття імпорту експортом:

$$K_{xm} = \frac{X}{M}. \quad (7.4)$$

Його значення може перевищувати 100 % у разі позитивного сальдо торговельного балансу, бути меншим за 100 % – за негативного сальдо, якщо коли певна частка імпорту не забезпечується експортом.

- індекс концентрації експорту – при цьому найчастіше використовують індекс Хіршмана:

$$IX = \sqrt{\sum_{i=1}^n \frac{X_i}{X}}, \quad (7.5)$$

де X_i – обсяг експорту i -го товару з країни.

Його значення лежать у проміжку від 0 до 1, де 1 означає найбільший ступінь концентрації. Це можливе, якщо весь експорт складається з одного товару (групи товарів). Абсолютне значення індексу не має економічного змісту, тому його необхідно розглядати в динаміці або порівняно з показниками для інших країн:

- коефіцієнт імпоротної залежності країни, який визначається за формулою

$$\psi_i = \frac{M_i}{S_i}, \quad (7.6)$$

де

ψ_i – коефіцієнт імпоротної залежності;

M_i – обсяг імпорту i -го товару в країну;

S_i – обсяг споживання i -го товару в країні;

- індекс чистої торгівлі показує за кожним із товарів (або товарної групи) рівень перевищення експорту над імпортом (при позитивному значенні індексу) або рівень перевищення імпорту над експортом (при від'ємному значенні індексу):

$$NT = \frac{X_i - M_i}{X_i + M_i}. \quad (7.7)$$

Значення «-1» та «+1» відповідно є екстремальними: інші від'ємні значення демонструватимуть ступінь перевищення імпорту над експортом, а інші позитивні – відповідно ступінь перевищення експорту над імпортом;

- індекс внутрішньогалузевої торгівлі – ступінь внутрішньогалузевої торгівлі промисловими товарами вимірюється за допомогою індексу Грубеля–Ллойда:

$$I_{G-L} = \frac{\sum_{i=1}^n (X_i + M_i) - \sum_{i=1}^n |X_i - M_i|}{\sum_{i=1}^n (X_i + M_i)} = 1 - \frac{\sum_{i=1}^n |X_i - M_i|}{\sum_{i=1}^n (X_i + M_i)}. \quad (7.8)$$

Чим вищим є значення цього індексу, тим більшою є частка внутрішньогалузевої торгівлі. Значення цього індексу можуть варіюватися від 0, що означає повну відсутність внутрішньогалузевої торгівлі, до 1 – повністю інтегровану торгівлю промисловими товарами.

3. Показники структури зовнішньої торгівлі характеризують експортні та імпорتنі товарні потоки за такими ознаками, як товарний склад і регіональна спрямованість.

4. Показники динаміки: абсолютні та відносні показники інтенсивності динаміки, які розраховуються для експорту, імпорту, зовнішньоторговельного обороту та ін.

5. Показники інтенсивності, до яких відносять:

- обсяг експорту, імпорту та зовнішньоторговельного обороту на душу населення;
- квоти – традиційно розраховують експортну квоту (7.9), імпорتنу квоту (7.10) і зовнішньоторговельну квоту (7.11):

$$Q_x = \frac{X}{GDP} \times 100, \quad (7.9)$$

$$Q_m = \frac{M}{GDP} \times 100,$$

(7.10)

$$Q_m = \frac{(X + M)}{GDP} \times 100,$$

(7.11)

де GDP – валовий внутрішній продукт країни.

Також існують й інші підходи до розрахунку зовнішньоторговельної квоти, наприклад, як відношення зовнішньоторговельного балансу до ВВП у вартісному еквіваленті:

$$Q_m = \frac{X - M}{GDP} \times 100,$$

(7.12)

або як співвідношення половини обсягу зовнішньоторговельного обороту до ВВП:

$$Q_m = \frac{0,5 \times (X + M)}{GDP} \times 100,$$

(7.13)

Практичне завдання 3. На основі даних міжнародної інвестиційної позиції країн ЄС та України за останні десять років обчисліть показники їх фінансової інтегрованості у міжнародний фінансовий ринок в цілому та міжнародний ринок акцій. Порівняйте рівень інтегрованості країн ЄС та України. Зробіть висновки.

Методичні вказівки щодо виконання завдання

Для розв'язання завдання необхідно звернутися до міжнародної інвестиційної позиції країн, яка оприлюднюється центральними банками.

На підставі даних міжнародної інвестиційної позиції країни можна оцінити такий рівень її міжнародної фінансової інтеграції, як відкритість національної економіки для потоків капіталу. Чим вища відкритість, тим вищий ступінь міжнародної фінансової інтеграції та навпаки.

Так, міжнародна інвестиційна позиція країни дозволяє обчислити показники міжнародної фінансової інтеграції країни:

– відкритість економічної системи країни для потоків капіталу:

$$IFIGDP = \frac{FA + FL}{GDP} \times 100, \quad (7.14)$$

де $IFIGDP$ – рівень фінансової інтегрованості країни в міжнародний фінансовий ринок;

FA і FL – запаси валових іноземних фінансових активів і зобов'язань країни відповідно.

У якості показників FA і FL можна використати обсяги активів і пасивів, відображених у міжнародній інвестиційній позиції країни;

– рівень фінансової інтеграції країни в міжнародний ринок акцій:

$$GEQGDP = \frac{PEQA + FDIA + PEQL + FDIL}{GDP} \times 100, \quad (7.15)$$

де $GEQGDP$ – рівень міжнародної фінансової інтегрованості країни на міжнародному ринку акцій;

$PEQA$ і $PEQL$ – валові іноземні активи й зобов'язання за прямими інвестиціями в акціонерний капітал відповідно;

$FDIA$ і $FDIL$ – валові іноземні активи й зобов'язання за портфельними інвестиціями в акціонерний капітал відповідно.

Сутність показників $PEQA$ і $PAQL$ у межах прямих інвестицій, поданих у міжнародній інвестиційній позиції, відображає показник «Акціонерний капітал та реінвестовані доходи», а сутність показників $FDIA$ і $FDIL$ – «Цінні папери, що дають право на участь у капіталі», що виокремлюються у складі портфельних інвестицій.

За аналогією із показником (7.15) можна також проаналізувати індикатори, побудовані на підставі окремих компонентів валових зовнішніх активів і зобов'язань, а саме накопичених запасів прямих іноземних інвестицій, портфельних інвестицій та різних комбінацій їх компонентів.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

Виберіть один із варіантів, що якнайкраще доповнює твердження або відповідає на запитання.

1. Сучасну класифікацію статистичної науки розроблено:
  - а) Євростатом;
  - б) Міжнародним валютним фондом;
  - в) Комісією Європейського Союзу;
  - г) Світовим банком;
  - д) ООН

2. Фінансова статистика є галуззю:
  - а) системи національних рахунків;
  - б) економічної статистики;
  - в) грошово-кредитної статистики;
  - г) демографічної та соціальної статистики;
  - д) немає правильної відповіді

3. «Спеціальний стандарт поширення даних» розроблено:
  - а) Євростатом;
  - б) Міжнародним валютним фондом;
  - в) Комісією Європейського Союзу
  - г) Світовим банком;
  - д) Банком міжнародних розрахунків

4. Які напрями фінансової статистики як сучасної науки:
  - а) статистика державних фінансів;
  - б) статистика міжнародних фінансів;
  - в) грошово-кредитна статистика;
  - г) статистика фінансового посередництва;
  - д) усі відповіді правильні

5. Збірник «Міжнародна фінансова статистика» є виданням:
  - а) Євростату;
  - б) Держстату;
  - в) Міжнародного валютного фонду;
  - г) Світового банку;

- д) Міждержавного статистичного комітету Співдружності Незалежних Держав
6. «Керівництво з грошово-кредитної і фінансової статистики» розроблено:
- а) Євростатом;
  - б) Міжнародним валютним фондом;
  - в) Комісією Європейського Союзу;
  - г) Світовим банком;
  - д) Банком міжнародних розрахунків
7. Які показники використовують для оцінювання відкритості товарних ринків країн:
- а) імпорту квоту;
  - б) експорту квоту;
  - в) частку зовнішньоторговельного обороту у ВВП;
  - г) частку торговельного балансу у ВВП;
  - д) усі відповіді правильні
8. Об'єктом фінансової статистики є:
- а) економіка країни;
  - б) міжнародні фінансові відносини;
  - в) валовий внутрішній продукт;
  - г) фінанси у всіх своїх формах і проявах;
  - д) немає правильної відповіді
9. За складання платіжного балансу, здійснення його аналізу та прогнозування, аналізу стану грошово-кредитних, фінансових, цінових та валютних відносин в Україні відповідає:
- а) Національний банк України;
  - б) Міністерство фінансів України;
  - в) Державний служба статистики України;
  - г) Національна комісія, що здійснює регулювання у сфері ринків фінансових послуг;
  - д) Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку

10. Національна економіка – це:

- а) діяльність нерезидентів на економічній території країни;
- б) діяльність резидентів і нерезидентів на економічній території країни;
- в) діяльність резидентів на економічній території країни;
- г) діяльність резидентів незалежно від того, перебувають вони на економічній території цієї держави чи за її межами;
- д) немає правильної відповіді

ТЕМА 8

ФІНАНСОВИЙ НАГЛЯД У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

СТИСЛИЙ ОГЛЯД ТЕМИ

У широкому розумінні фінансовий нагляд є системою, яку використовує уряд країни, щоб гарантувати стійкість фінансового сектору і фінансової системи та їх безпеку. Ґрунтуючись на положеннях науково-методичних підходів щодо визначення сутності поняття «нагляд», окреслимо такі підходи щодо розуміння сутності поняття «фінансовий нагляд»:

- форма діяльності державних органів із забезпечення законності у фінансовому секторі;
- комплекс заходів, здійснюваний наглядовими органами для забезпечення повної відповідності діяльності фінансових установ вимогам щодо їх діяльності;
- система формальних і неформальних способів виявлення недотримання або порушення умов діяльності фінансовими установами.

Органи регулювання і нагляду всіх країн світу є відповідальними за забезпечення нормального фінансового стану банків та інших фінансових установ, а також збереження стабільності фінансової системи. Уряд країни у широкому розумінні здійснює нагляд за діяльністю фінансових установ із двох основних причин:

1. *Захист споживачів* – для створення системи правил, запобігання диспропорціями і збоями у роботі ринку;
2. *Збереження фінансової стійкості* – явного суспільного товару, що обумовлює більш складні рамки регулювання і нагляду.

До критеріїв відповідності фінансового нагляду сучасним європейським вимогам та вимогам ефективності відносять такі:

- фінансовий нагляд повинен реалізовуватися із урахуванням принципів системності – по-перше, фінансовий нагляд повинен містити у собі декілька елементів, які знаходяться між собою у тісному взаємозв'язку – спостереження за дотриманням фінансовими

установами вимог щодо їх діяльності, проведення перевірок і вжиття активних заходів за їх результатами, по-друге, системність фінансового нагляду означає, що наглядова діяльність повинна здійснюватися не хаотично, час від часу, а впорядковано і сплановано;

- спрямованість фінансового нагляду на дотримання вимог щодо діяльності фінансових установ; проте це є не самоціллю наглядових органів, а запорукою досягнення головної мети фінансового нагляду – забезпечення стабільності фінансового сектору;

- фінансовий нагляд повинен бути якомога більше наближеним до ринку, тобто мати можливість реагувати на ринкові зміни, проте не перешкоджати розвитку ринкових інновацій;

- фінансовий нагляд повинен бути нейтральним щодо конкуренції, тобто повинен діяти принцип «однакові ризики, однакові правила» та поширюватися як на міжнародну конкуренцію у фінансовому секторі, так і конкуренцію усередині фінансового сектора – між різними сферами фінансової діяльності;

- прагнення до оптимізації співвідношення «витрати – ефект» для здійснення фінансового нагляду.

Основними напрямками розвитку та удосконалення фінансового нагляду в європейських країнах є:

- уніфікація ключових принципів регулювання банківського, страхового секторів та ринку цінних паперів для більш пильного врахування системного ризику і забезпечення стабільності функціонування фінансового сектору в цілому та уникнення умов регуляторного арбітражу;

- трансформація об'єкта фінансового нагляду з окремих фінансових установ до фінансових груп і фінансових конгломератів, які здійснюють діяльність паралельно в декількох сегментах фінансового сектору, що вимагає більш високої координації дій наглядових органів;

- посилення вимог щодо установ, що здійснюють діяльність із кредитними та дефолтними свопами, іншими фінансовими продуктами, забезпеченими фінансовими активами;

• розроблення міжгалузевих стандартів відносно аналогічних видів діяльності незалежно від того, у якому сегменті фінансового сектору вони здійснюються.

З огляду на спрямованість фінансового нагляду на зниження системного ризику фінансового сектору розрізняють мікро- і макропруденційний фінансовий нагляд (табл. 8.1).

Таблиця 8.1 – Порівняльна характеристика мікро- і макропруденційного фінансового нагляду

Ном. пор.	Критерій порівняння	Мікропруденційний нагляд	Макропруденційний нагляд
1	2	3	4
1.	Кінцева мета	Захист прав споживачів фінансових послуг, кредиторів та інвесторів	Зниження витрат від нестабільності, пов'язаної із фінансовою кризою шляхом обмеження системного або близького до системного фінансового ризику
2.	Проміжна мета	Запобігання банкрутству окремих фінансових установ	Зниження проциклічності фінансової системи і концентрації ризиків, які виникають всередині фінансових установ (активи, зобов'язання, залежність від послуг) та в результаті їх взаємозв'язку (ризик контрагентів)
3.	Охоплення	Окремі фінансові установи	Фінансовий сектор як єдине ціле у взаємодії із реальною економікою
4.	Специфіка врахування макроекономічних ризиків	Розглядаються як екзогенні ризики	Розглядаються як ендогенні ризики
5.	Специфіка врахування взаємозв'язків та загальних ризиків учасників ринку	Не враховуються	Взаємозв'язки та загальні ризики учасників ринку розглядаються як основні

Продовження табл. 8.1

1	2	3	4
6.	Оцінювання перспектив	Підхід, що ґрунтується на аналізі формальної звітності, акцент на внутрішньому контролі та перевірках	Імовірнісний підхід, що ґрунтується на оцінюваннях ризиків, акцент на сценарному аналізі
7.	Пруденційні заходи	Підхід «знизу вгору»: відстежування ризиків окремих фінансових установ	Підхід “зверху вниз”: відстежування системних шоків фінансового сектору
8.	Розкриття інформації	Стандартизовані звіти та конфіденційна інформація для цілей нагляду	Велике поширення результатів, зокрема і показників фінансової стійкості, макропруденційних індикаторів, сигналів моделей раннього попередження

Первинне значення поняття «пруденційний» пов’язане із латинськими словами «providentia» – «передбачення, передбачення, передбачливість, обережність» та «providere» – «дивитися уперед, готуватися», що мають префікс «pro-» («попереду») і корінь «videre» («бачити»).

Поняття «пруденційний» покладено в основу понять «пруденційний нагляд», «пруденційні норми» і «пруденційного регулювання». Точного визначення цих понять ще не склалося, але їх зміст на сьогодні, як правило, визначають так:

1. *пруденційний нагляд* – попередній, «ранній» нагляд, що дозволяє реєструвати потенційні можливості ускладнень і проблем у діяльності фінансових установ, він ґрунтується на перевірці фінансової звітності;
2. *пруденційні норми* – обов’язкові вимоги, виконання яких забезпечує надійність, ліквідність і платоспроможність фінансових установ, управління ризиками, захист інтересів акціонерів і вкладників;
3. *пруденційне регулювання*, як правило, означає те саме, що і пруденційний нагляд.

Мікропруденційний нагляд на сьогодні є більш традиційним і спрямований на забезпечення стабільності діяльності фінансових установ та запобігання їх банкрутства. Він являє собою нагляд за стабільністю фінансового сектору загалом і передбачає зокрема здійснення аналізу ризиків, що виникають внаслідок колективних дій фінансових установ, схильності фінансової системи до потенційних шоків та аналізу макроекономічних наслідків у разі поширення проблем у фінансовій сфері. Основоположною концепцією політики макропруденційного нагляду є контрциклічне регулювання.

Об'єктом макропруденційного нагляду є взаємовідносини між фінансовими посередниками, ринками, інфраструктурою фінансового ринку, а також між фінансовою системою і реальною економікою.

Макропруденційний фінансовий нагляд відрізняється від мікропруденційного нагляду використанням нового, більш прогресивного підходу щодо аналізу стійкості фінансової системи і фінансового сектору, який відбувається на агрегованому рівні, а не на рівні окремих фінансових установ. До уваги беруть увесь фінансовий ринок, а не лише банківські установи; аналізуються взаємозв'язки між системоутворювальними фінансовими установами, середніми та дрібними для уникнення ситуації ефекту «доміно». Перехід до більш широкого використання макропруденційного фінансового нагляду зумовлено тим, що дії наглядових та регуляторних органів стосовно окремих фінансових установ можуть не мати високої ефективності на рівні фінансового сектора в цілому. Пояснюється це тим, що ризик системної стабільності залежить від колективної поведінки учасників фінансових ринків, в результаті чого ризики у фінансовому секторі для регулятора набирають ендогенного характеру.

Європейські та міжнародні організації з фінансового нагляду

Основними міжнародними та європейськими організаціями, які займаються розробленням, упровадженням й удосконаленням засад фінансового нагляду, є:

- *Базельський комітет з питань банківського нагляду (BCBS);*
- *Міжнародний валютний фонд (IMF);*

- *Інститут фінансової стабільності (IFS);*
- *Міжнародна асоціація органів страхового нагляду (IAIS);*
- *Міжнародна асоціація органів нагляду за недержавними пенсійним фондами (IOPS);*
- *Міжнародна асоціація кредитних спілок (WOCCU);*
- *Міжнародна організація комісій з цінних паперів (IOSCO);*
- *Об'єднаний форум із питань функціонування фінансових конгломератів.*
- *Європейська система фінансових наглядачів (ESFS);*
- *Європейська рада з системних ризиків (ESRB);*
- *Європейський орган з цінних паперів та ринків (ESMA);*
- *Європейський банківський орган (EBA);*
- *Європейський організація зі страхування та пенсійних фондів (EIOPA).*

Базельський комітет з питань банківського нагляду – це комітет наглядових установ, заснований керівниками центральних банків країн-членів Групи 10 у 1975 році. Він складається з представників вищого керівництва наглядових органів та центральних банків Бельгії, Канади, Франції, Німеччини, Італії, Японії, Люксембургу, Нідерландів, Іспанії, Швеції, Швейцарії, Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії і Сполучених Штатів Америки. Зазвичай його засідання відбуваються у Банку міжнародних розрахунків у Базелі, де перебуває постійний секретаріат. Базельський комітет займається виробленням і координацією основних засад банківського нагляду і регулювання.

Базельський комітет з банківського нагляду є провідною організацією, яка організовує обговорення проблем удосконалення банківського нагляду, координує заходи з нагляду за діяльністю банків, готує відповідні угоди з цих питань.

Головним напрямом діяльності Комітету є розробка міжнародних стандартів із регулювання та нагляду за банківською сферою.

Базельський комітет активно діє й в інших напрямках – сприяє створенню прозорості, відкритої інформаційної системи, зокрема з питань торгівлі цінними паперами та деривативами; вивчає та

вирішує проблеми, пов'язані з розвитком електронної банківської діяльності та наглядом за нею.

Комітет постійно виступає з різноманітними ініціативами, спрямованими на розвиток стійких фінансових інституцій, тому що саме вони є основою стабільної фінансової системи.

Рішення та документи Базельського комітету не мали і не мають зобов'язувальної сили, тобто в Комітеті немає будь-якої формальної влади у сфері здійснення та регулювання наднаціонального нагляду. Комітет лише формулює загальні стандарти з нагляду за банківською діяльністю, визначає основні напрями, рекомендує найкращі підходи до створення ефективної системи нагляду та очікує, що країни-учасниці дотримуватимуться цих стандартів і рекомендацій та в індивідуальному порядку визнають їх обов'язковими. Водночас тим рішення Базельського комітету відіграють важливу роль у розвитку співпраці між країнами. Оскільки до Комітету входять представники не лише центральних банків, а й інших фінансових інституцій та національних органів влади, то рішення, ухвалені Комітетом, справляють певний вплив на функціонування всієї світової фінансової спільноти. Таким чином, Базельський комітет сприяє конвергенції та гармонізації механізмів банківського нагляду, які використовуються країнами-членами, а також допомагає країнам у вирішенні інших проблем фінансового характеру.

Для розширення своєї діяльності Комітет активно залучає країни до обговорення проблем регулювання банківської діяльності; публікує та розповсюджує різноманітні документи та матеріали; кожні два роки організовує міжнародну конференцію з питань банківського нагляду і регулювання тощо.

Міжнародний валютний фонд – це міжнародна наднаціональна валютно-кредитна організація, створена з метою регулювання валютних відносин між країнами – членами ООН. МВФ повинен стежити за виконанням установлених правил поведінки у галузі валютно-фінансових відносин, а також надавати ресурси для фінансування дефіцитів платіжних балансів тим країнам, які цього потребують. МВФ було створено за рішенням Бреттон-Вудської конференції у 1944 р. Членами МВФ є 188 членів ООН.

Банк міжнародних розрахунків та Базельський комітет з банківського нагляду спільно створили Інститут фінансової стабільності наприкінці 1998 р., основною метою якого є стабілізація світової фінансової системи та міжнародних фінансових інституцій, насамперед шляхом допомоги в здійсненні стійкого розумного нагляду.

Міжнародна асоціація органів страхового нагляду була створена в 1994 р. і на сьогодні об'єднує представників органів нагляду за страховим ринком майже зі 100 країн. Організація покликана:

- стимулювати розвиток співпраці між національними органами нагляду за страховим ринком;
- розробляти стандарти нагляду за страховою діяльністю та сприяти їх імплементації національними органами нагляду за страховою діяльністю;
- сприяти підвищенню кваліфікації своїх членів;
- координувати зусилля з регулятивними органами в інших секторах фінансового ринку та міжнародними фінансовими інституціями.

Діяльність Асоціації концентрується на виробленні міжнародних принципів та стандартів страхової діяльності та підготовці відповідних документів рекомендаційного характеру.

Міжнародна асоціація органів нагляду за недержавними пенсійним фондами створена у 2004 р. з ініціативи Організації економічного співробітництва та розвитку та Міжнародної мережі органів регулювання і нагляду (INPRS). Основна мета діяльності – покращання якості та зростання ефективності наглядової діяльності за недержавними пенсійними фондами у всьому світу, тим самим сприяючи їх розвитку, підвищуючи ефективність їх оперативної діяльності та збільшуючи рівень захищеності цього джерела доходів пенсіонерів.

Міжнародна організація пенсійного нагляду є незалежною міжнародною організацією, що об'єднує понад 60 країн.

Основною метою організації є покращання якості та ефективності нагляду приватних пенсійних систем у всьому світі на основі активізації їх розвитку та підвищення ефективності роботи.

Основними завданнями Міжнародної організації пенсійного нагляду є:

- встановлення стандартів наглядової та регуляторної діяльності, пов'язаної з діяльністю недержавних пенсійних фондів і з урахуванням різних приватних пенсійних систем;
- розвиток міжнародного співробітництва у сфері пенсійного нагляду та сприяння у встановленні контактів між керівниками наглядових органів та інших зацікавлених сторін, зокрема політиків, дослідників і приватного сектору;
- надання Всесвітнім форумом інформації про нагляд за діяльністю пенсійних фондів для політичного діалогу;
- участь у роботі відповідних міжнародних органів у сфері нагляду за діяльністю пенсійних фондів, зокрема спільних заходів щодо поліпшення статистичного збирання та аналізу.

Міжнародна асоціація кредитних спілок є глобальною торговою асоціацією та агенцією з розвитку кредитних спілок, а також виступає від імені глобальної системи кредитних спілок перед міжнародними організаціями і працює з національними урядами щодо вдосконалення законодавства та регулювання. Свої програми технічної допомоги вони зосереджують на впровадженні нових інструментів і технологій для зміцнення фінансових показників кредитних спілок та зростання кількості їх клієнтів.

Міжнародна асоціація кредитних спілок працює із кредитними спілками, їх об'єднаннями та регуляторами в аспекті мобілізації заощаджень і розвитку регулювання діяльності кредитних спілок. З 1971 р. Міжнародна асоціація кредитних спілок реалізувала майже 300 програм технічної допомоги для створення безпечної і надійної системи фінансової кооперації у 71 країні.

Міжнародна організація комісій із цінних паперів об'єднує національні комісії з цінних паперів, що здійснюють нагляд та регулювання цього сегмента фінансового ринку, та ставить перед собою такі завдання:

- розвиток співпраці для сприяння запровадженню високих стандартів регулювання з тим, щоб забезпечити нормальне, ефективне та чесне функціонування фінансових ринків;

- обмін інформацією щодо досвіду регулювання, щоб сприяти розвитку національних ринків цінних паперів;
- об'єднання зусиль з метою вироблення стандартів та ефективного нагляду за міжнародними операціями з цінними паперами;
- взаємна допомога в забезпеченні цілісності фінансового ринку шляхом беззастережного запровадження відповідних стандартів та протидії можливим зловживанням.

Регулювання операцій із цінними паперами відповідно до підходів Міжнародної організації комісій з цінних паперів повинне бути підпорядковане таким цілям: захист інвесторів і забезпечення функціонування ринків на основі добросовісності, прозорості та ефективності; зменшення системного ризику.

Об'єднаний Форум з питань функціонування фінансових конгломератів створено у 1996 р. під егідою Базельського комітету з банківського нагляду, Міжнародної організації комісій із цінних паперів (IOSCO) та Міжнародної асоціації органів із нагляду за страховою діяльністю. У лютому 1999 р. форумом було оприлюднено рекомендаційні документи з питань нагляду за діяльністю фінансових конгломератів, у яких визначені принципи та механізми координації органів нагляду за діяльністю об'єднань фінансових установ (фінансових конгломератів).

У 2010–2011 рр. в ЄС було створено Європейську систему фінансового нагляду (ESFS), ключовими інституціями якої на європейському рівні стали Європейська рада із системних ризиків (ESRB) та створені за пропозицією Європейської комісії три секторальних органи, які розпочали свою роботу із січня 2011 р.: Європейський орган з цінних паперів та ринків (ESMA), Європейський банківський орган (EBA) та Європейський орган зі страхування та пенсійних фондів (EIOPA).

Європейська рада із системних ризиків (ESRB) відповідає за здійснення макропруденційного нагляду за фінансовою системою ЄС із метою запобігання та зменшення системних ризиків фінансової стабільності в ЄС, що виникають у процесі фінансового розвитку,

ураховуючи макроекономічні тенденції, а також уникнення та поширення фінансових ризиків.

Завданнями ESRB є:

- збирання, аналіз усієї релевантної та необхідної інформації для досягнення цілей діяльності ESRB;
- ідентифікація та пріоритизація системних ризиків;
- попередження у випадках, якщо системні ризики набувають значних розмірів;
- надання рекомендацій щодо вжиття заходів у відповідь на ідентифіковані ризики;
- надання попереджень Раді ЄС про загрозові ситуації та оцінювання таких ситуацій для того, щоб Рада мала можливість ухвалити рішення, необхідні для вирішення проблемної ситуації;
- моніторинг виконання наданих попереджень та рекомендацій;
- координація дій із міжнародними фінансовими інституціями, а також відповідними органами третіх країн із питань, пов'язаних із макропруденційним наглядом.

Європейський орган із цінних паперів та ринків (ESMA) є незалежним органом ЄС, який сприяє стабільності фінансової системи ЄС шляхом забезпечення стійкості, прозорості, ефективності та належного функціонування ринків цінних паперів, а також захисту прав інвесторів.

Європейська банківська асоціація (ЕВА) є незалежним органом ЄС, який працює, щоб забезпечити ефективне і послідовне регулювання і нагляд європейського банківського сектору. Основними цілями діяльності цієї організації є підтримка фінансової стабільності в ЄС і забезпечення цілісності, ефективності та впорядкованого функціонування банківського сектору.

Головне завдання асоціації – сприяти створенню єдиного набору уніфікованих пруденційних норм для фінансових установ на всій території ЄС. Цей орган також відіграє важливу роль у стимулюванні зближення наглядової практики і є обов'язковим для оцінювання ризиків та вразливостей у банківському секторі ЄС. Європейська

банківська асоціація була створена 1 січня 2011 року в рамках Європейської системи фінансового нагляду (ESFS) і взяла на себе всі існуючі функції та завдання Комітету європейських органів банківського нагляду.

Європейський орган із регулювання страхової діяльності та діяльності з недержавного пенсійного забезпечення (EIOPA) створений для покращання функціонування внутрішнього ринку, включаючи, зокрема, належне та ефективне регулювання та нагляд; забезпечення стабільного, прозорого, ефективного і належного функціонування фінансових ринків; посилення міжнародної координації у сфері нагляду за діяльністю страховиків та пенсійних фондів; попередження регуляторного арбітражу та вирівнювання конкурентних умов у різних юрисдикціях; забезпечення належного регулювання і нагляду за ризиками у сфері страхування, перестраховування та недержавного пенсійного забезпечення.

Європейські та міжнародні стандарти професійної діяльності у сфері фінансового нагляду

На міжнародному рівні нагляд за діяльністю фінансових установ та функціонуванням фінансового сектору регулюється нормативно-правовими і рекомендаційними документами, з-поміж яких:

1. *Рекомендаційні та нормативні документи Базельського комітету*, основними є «Міжнародне наближення визначення капіталу та нормативів капіталу» («Базель I», 1988 р.), «Основні принципи ефективного банківського нагляду» (1997 р.), «Поправки до Базельської угоди про капітал» (серед них найвідомішою є «Поправка щодо врахування ринкових ризиків», 1996 р.) та «Нова концептуальна основа Угоди про капітал» («Базель II», 2004 р.), консультативні документи – запропоновані доповнення до Угод про капітал «Поліпшення механізму Базеля II та перегляд механізму ринкових ризиків за Базелем II» («Базель III», 2010 р.) при цьому кожен новий документ удосконалює, а не відміняє попередні.

2. *“Індикатори фінансової стійкості – концепції та визначення”*

(Financial Soundness Indicators (FSIs) – Concepts and Definition) розроблені Міжнародним валютним фондом у 2001 р. для цілей проведення макропруденційного аналізу і відображають поточний фінансовий стан та стійкість фінансових установ країни та їх контрагентів із секторів нефінансових корпорацій та домогосподарств;

3. *Стандарти Міжнародного валютного фонду щодо структуризації фінансового сектора;*

4. *Рекомендації та нормативні документи Міжнародної асоціації органів страхового нагляду*, основними з яких є «Основні принципи нагляду за страховою діяльністю» (1997 р.), «Стандарт ліцензування» (визначає вимоги, яким повинна відповідати страхова компанія, що звернулася за ліцензією на здійснення страхових операцій, а також принципи, на основі яких має будуватися процедура ліцензування), «Стандарти здійснення виїзних перевірок» (визначає процедури та стандарти проведення таких виїзних перевірок, які є важливим інструментом контролю за діяльністю страхових компаній), «Стандарти нагляду стосовно деривативів» (рекомендації для органів нагляду щодо здійснення контролю за страховими компаніями у сфері мінімізації ризиків при операціях із деривативами), «Принципи побудови нагляду за діяльністю міжнародних страхувальників і страхових груп та їх підрозділів за кордоном» (так званий страховий конкордат), «Настанова щодо регулювання страхової справи та нагляду для країн із ринковою економікою, що перебуває в процесі становлення» та ін.

5. *Рекомендації Міжнародної організації комісії із цінних паперів*, найважливішим документом серед яких є «Цілі та принципи регулювання операцій із цінними паперами».

6. *Рекомендації Об'єднаного форуму*, серед яких найважливіше значення мають «Нагляд за фінансовими конгломератами» (1999 р.) і «Концентрація ризиків» (1999 р.).

7. *Директиви Європейського Союзу*, серед яких особливо важлива роль належить такому:

- «Solvency I» і «Solvency II», що встановлюють вимоги щодо достатності капіталу та ризик-менеджменту у страхуванні; «Solvency I» включає «Solvency I Life Directive» (Перша директива

платоспроможності для страхових компаній, які здійснюють страхування життя) 2002/12/ЄС і «Solvency I Non-life Directive» (Перша директива платоспроможності для страхових компаній, які здійснюють страхування інше, ніж страхування життя) 2002/13/ЄС. Відповідно до цих директивам уряду країн ЄС повинні привести законодавство у відповідність із вимогами директив «Solvency I» у вересні 2003 р., а нові вимоги до розміру капіталу застосовувалися, починаючи із звітності за 2004 рік. «Solvency II» – це Директива Європейського Союзу, була прийнята Європейським парламентом 22 квітня 2009 року та направлена до Ради Міністрів 5 травня 2009 року;

- Директива 2002/87/ЄС про здійснення додаткового нагляду за кредитними установами, страховими та інвестиційними фірмами, що входять до фінансового конгломерату (European Parliament and Council Directive 2002/87/EC of 16 December 2002 on the supplementary supervision of credit institutions, insurance undertakings and investment firms in a financial conglomerate and amending Council Directives 73/239/EEC, 79/267/EEC, 92/49/EEC, 92/96/EEC, 93/6/EEC, 93/22/EEC, 98/78/EC and 2000/12/EC) встановлює критерії ідентифікації фінансових конгломератів та визначає додаткові вимоги щодо діяльності фінансових посередників, фінансових конгломератів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

---

1. Квинтин М. Должны ли органы регулирования финансового сектора быть независимыми? [Электронный ресурс] / М. Квинтин, М. У. Тейлор. – Международный валютный фонд, 2004. – 20 с. – Режим доступа : <http://www.imf.org/external/pubs/ft/issues/issues32/rus/issue32r.pdf>.
2. Консультації щодо підвищення ефективності регулювання та нагляду за фінансовим сектором в Україні: зелена книга. – Київ : Національний банк України, 2010. – 28 с.
3. Кремень О. І. Фінанси : навчальний посібник / О. І. Кремень, В. М. Кремень. – Київ : «Центр учбової літератури», 2012. – 416 с. – С. 147–210.

4. Науменкова С. В. Системи регулювання ринків фінансових послуг зарубіжних країн : навчальний посібник / С. В. Науменкова, В. І. Міщенко. – Київ : Центр наукових досліджень НБУ, Університет банківської справи НБУ, 2010. – 170 с.
5. Некоторые подходы к разработке системы индикаторов мониторинга финансовой стабильности. – Москва : Ин-т экономики переходного периода, 2006. – С. 9–13.
6. Хюпкес Е. Механизмы подотчетности органов регулирования финансового сектора [Электронный ресурс] / Е. Хюпкес, М. Квинтин, М. У. Тейлор. – Международный валютный фонд, 2006. – 26 с. – ISBN 1-58906-525-5 – Режим доступа : http://www.imf.org/external/pubs/ft/issues/issues39/rus/ei39_rus.pdf.
7. European Parliament and Council Directive 2002/87/EC of 16 December 2002 on the supplementary supervision of credit institutions, insurance undertakings and investment firms in a financial conglomerate and amending Council Directives 73/239/EEC, 79/267/EEC, 92/49/EEC, 92/96/EEC, 93/6/EEC, 93/22/EEC, 98/78/EC and 2000/12/EC [Electronic resource]. – Access mode : <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l24038c.htm>.
8. Financial Soundness Indicators (FSIs) – Concepts and Definitions [Electronic resource]. – IMF, 2001. – Access mode : <http://fsi.imf.org/misc/FSI%20Concepts%20and%20Definitions.pdf>.
9. Houben A. Toward a Framework for Safeguarding Financial Stability / Aerd Houben, Jan Kakes, Garry Schinasil. – IMF Working Paper WP/04/101. – June 2004. – P. 38–42.
10. Review of the Differentiated Nature and Scope of Financial Regulation [Electronic resource]. – Bank for International Settlements, 2010. – Access mode : <http://www.bis.org/publ/joint24.pdf>.

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

---

1. Охарактеризуйте існуючі моделі фінансового нагляду, відмінності між ними та досвід країн ЄС щодо їх впровадження.

2. Які чинники впливають на вибір моделі фінансового нагляду? Продемонструйте дію цих чинників на прикладі країни ЄС.
3. Які передумови і чинники зумовили запровадження моделі єдиного нагляду в країнах ЄС?
4. Охарактеризуйте засади нагляду за діяльністю банківських установ у країнах ЄС.
5. Які органи здійснюють нагляд за діяльністю страхових компаній у країнах ЄС?
6. Яким чином забезпечується фінансовий нагляд за фондовим ринком у країнах ЄС?
7. Які наглядові дії уповноважені здійснювати центральні банки країн ЄС?
8. Яке місце в системі фінансового нагляду відведене Європейському центральному банку?
9. Яким чином організовано загальноєвропейську систему фінансового нагляду?
10. Охарактеризуйте розвиток базельських засад фінансового нагляду за діяльністю банківських установ.

ПРОБЛЕМНІ ТА ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ

---

1. Трансформація загальноєвропейської системи фінансового нагляду.
2. Нагляд за діяльністю фінансових конгломератів: європейський та вітчизняний досвід.
3. Проблеми і перспективи запровадження нагляду на основі єдиного регулятора в країнах ЄС і в Україні.
4. Управління системним ризиком фінансового сектору.
5. Контроль ризиків інтегрованих фінансових посередників.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

---

1. Європейський досвід забезпечення інституційної, операційної та фінансової незалежності органів фінансового нагляду і регулювання.

2. Секторна модель фінансового нагляду в країнах ЄС.
3. Модель фінансового нагляду «дві вершини» в країнах ЄС.
4. Організація фінансового нагляду в країні (на прикладі конкретної країни ЄС).
5. Методичні підходи щодо оцінювання стабільності фінансового сектору в країнах ЄС.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Практичне завдання 1. Систематизуйте, узагальніть та порівняйте науково-методичні підходи щодо тлумачення понять «фінансовий нагляд», «фінансовий моніторинг» та «фінансовий контроль». Наведіть власне бачення сутності цих понять. Проілюструйте, яким чином організовано системи фінансового нагляду, фінансового моніторингу та фінансового контролю в країнах ЄС.

Методичні вказівки щодо виконання завдання

При дослідженні сутності понять «фінансовий нагляд», «фінансовий моніторинг» та «фінансовий контроль» окрім систематизації, узагальнення і порівняння існуючих науково-методичних підходів до їх тлумачення, необхідно запропонувати власне бачення сутності цих понять.

Узагальнивши науково-методичні підходи щодо тлумачення сутності понять «фінансовий нагляд», «фінансовий моніторинг» та «фінансовий контроль», доцільно визначити, як співвідносяться ці поняття.

Системи фінансового нагляду, фінансового моніторингу та фінансового контролю у країнах ЄС важливо розглядати під кутом зору їх інституційної структури, тобто необхідно визначити органи та інституції, що забезпечують у країнах ЄС фінансовий нагляд, фінансовий моніторинг та фінансовий контроль, та розглянути їх функції, повноваження та обов'язки.

Практичне завдання 2. Охарактеризуйте систему фінансового нагляду країни ЄС та України, порівняйте їх.

Методичні вказівки щодо виконання завдання

Характеризуючи систему фінансового нагляду країни, доцільно розглянути такі ознаки: інституційну структуру фінансового нагляду; правову основу функціонування та діяльності органів фінансового нагляду; встановлені законодавством цілі, завдання, функції та повноваження; засади нагляду і аудиту за діяльністю органів фінансового нагляду та їх бюджетної підзвітності; процедуру взаємодії із законодавчою та виконавчою владою; підзвітність органів фінансового нагляду громадськості.

Практичне завдання 3. Обґрунтуйте чинники, що зумовлюють трансформацію структури системи фінансового нагляду і перехід від однієї моделі фінансового нагляду до іншої в країнах ЄС. Спираючись на досвід країн ЄС, розробіть сценарії трансформації системи фінансового нагляду в Україні та охарактеризуйте проблеми і перспективи їх впровадження.

Методичні вказівки щодо виконання завдання

У світовій практиці залежно від особливостей функціонування національних фінансових систем, зумовлених специфікою історичного розвитку, законодавства, традиціями, політичною структурою, рівнем економічного розвитку та регулювання економіки, виокремлюють три основні моделі наглядових систем: секторну, за завданнями та модель єдиного нагляду. Секторна модель ґрунтується на чіткому розподілі завдань і функцій наглядових органів за діяльністю окремих секторів – банківського, страхового та фондового (інвестиційного).

Відповідно до моделі за завданнями обов'язки наглядових органів розподілено на основі завдань і функцій нагляду на такі: пруденційний нагляд за діяльністю фінансових посередників і на регулювання бізнесу у фінансовому секторі (модель «двох вершин»). Таку модель важливо розглядати як перехідну від секторної до моделі єдиного нагляду. За умови ж використання моделі єдиного регулятора

відбувається концентрація всіх наглядових функцій в єдиному наглядовому органі.

Для узагальнення досвіду країн ЄС щодо побудови системи фінансового нагляду доцільно скласти табл. 8.2.

Таблиця 8.2 – Інституційна структура фінансового нагляду в країнах ЄС

Країна	Модель			Кількість наглядових органів	Відповідальність центрального банку за прийняття остаточного рішення у сфері банківського нагляду
	секторна	за завданнями	єдиного нагляду		

Ураховуючи той факт, що однією з основних тенденцій трансформації системи фінансового нагляду в країнах ЄС є відмова від секторної моделі (впродовж 2000–2006 рр. від секторної моделі відмовилися 13 європейських країн), необхідно дослідити досвід забезпечення фінансового нагляду таких країн, як Греція, Іспанія, Кіпр, Литва, Словенія, Болгарія і Румунія. На особливу увагу заслуговує вивчення досвіду країн, які використовують модель фінансового нагляду за завданнями: Нідерландів, Франції, Португалії та Італії. Стосовно моделі єдиного фінансового нагляду систематизуйте усі «за» і «проти» запровадження цієї моделі та вивчіть європейський досвід щодо інституційно-організаційної побудови єдиного наглядового органу.

Для розроблення сценаріїв трансформації системи фінансового нагляду в Україні, зверніться до досягнень вітчизняної науки, в цьому аспекті, систематизуйте існуючі напрями щодо розбудови фінансового нагляду в Україні та обґрунтуйте власне бачення шляхів удосконалення інституційної структури фінансового нагляду. Для визначених сценаріїв охарактеризуйте їх сутність та конкретизуйте їх переваги, недоліки, ймовірність впровадження на сучасному етапі розвитку системи фінансового нагляду в Україні, проблеми, вирішення яких вимагає упровадження сценарію тощо.

Практичне завдання 4. Охарактеризуйте засади фінансового нагляду за діяльністю висококонвергентних інтегрованих фінансових посередників – фінансових конгломератів – у країнах ЄС. Визначте масштаби діяльності фінансових конгломератів в Україні та систематизуйте можливості їх негативного впливу на стабільність вітчизняного фінансового сектору.

Методичні вказівки щодо виконання завдання

Перш ніж розглянути засади фінансового нагляду за діяльністю фінансових конгломератів, доречно звернутися до сутності фінансового конгломерату і конкретизувати його відмінності від інших фінансових посередників та їх об'єднань. Для цього передусім опрацюйте основні положення Директиви 2002/87/ЄС, ухваленої у грудні 2002 р. Європейським парламентом та Радою Європейського Союзу про здійснення додаткового нагляду за кредитними установами, страховими та інвестиційними фірмами, що входять до фінансового конгломерату. Ця директива акцентує увагу на фінансовому конгломераті як на об'єкті фінансового нагляду і чітко визначає систему критеріїв для визначення належності різних видів фінансових об'єднань і фінансових груп до фінансових конгломератів. Спираючись на цю Директиву, систематизуйте та узагальніть додаткові заходи щодо додаткового фінансового нагляду за діяльністю фінансових посередників, які входять до фінансового конгломерату.

Аналіз присутності фінансових конгломератів в Україні виконуйте, враховуючи їх перебування та активність у різних сегментах фінансового ринку – банківському, страховому, інвестиційному ринках, ринку цінних паперів. Проаналізуйте діяльність вітчизняних фінансових груп із позиції відповідності їх діяльності до критеріїв фінансового конгломерату.

Систематизацію та узагальнення можливостей впливу діяльності фінансових конгломератів на стабільність і розвиток фінансового сектору проводимо з позиції негативного і позитивного їх впливу. Пояснюємо це тим, що фінансові конгломерати на вітчизняному фінансовому ринку є представниками надпотужного фінансового іноземного капіталу.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

Оберіть один із варіантів, що якнайкраще доповнює твердження або відповідає на такі питання.

1. Фінансовий нагляд – це:
  - а) форма діяльності державних органів із забезпечення законності у фінансовому секторі;
  - б) комплекс заходів, здійснюваний наглядовими органами для забезпечення повної відповідності діяльності фінансових установ до вимог щодо їх діяльності;
  - в) система формальних способів виявлення недотримання або порушення умов діяльності фінансовими установами;
  - г) система неформальних способів виявлення недотримання або порушення умов діяльності фінансовими установами;
  - д) усі відповіді правильні

2. Що є об'єктом макропруденційного фінансового нагляду:
  - а) діяльність окремих фінансових установ;
  - б) діяльність окремих банківських установ;
  - в) взаємовідносини між фінансовими посередниками і реальною економікою;
  - г) взаємовідносини між фінансовими посередниками, ринками, інфраструктурою фінансового ринку, а також між фінансовою системою і реальною економікою;
  - д) показники діяльності фінансових установ

3. Установа, яка відповідає за інтегрований нагляд за фінансовим сектором, належить до підсектору сектору «Фінансові корпорації»:
  - а) центральний банк;
  - б) інші депозитні корпорації;
  - в) страхові корпорації і пенсійні фонди;
  - г) фінансові допоміжні одиниці;
  - д) інші фінансові посередники

4. Що входить до сектору «Фінансові корпорації»:
  - а) центральний банк;

- б) інші депозитні корпорації;
  - в) страхові корпорації та пенсійні фонди, інші фінансові посередники;
  - г) фінансові допоміжні одиниці;
  - д) усе вищезазначене
5. До інших депозитних корпорацій належать:
- а) центральний банк;
  - б) усі фінансові корпорації (крім центрального банку) і квазікорпорації-резиденти, основним видом діяльності яких є фінансове посередництво і які емітують зобов'язання, які включаються до національного визначення широкої грошової маси;
  - в) страхові корпорації та пенсійні фонди;
  - г) фінансові корпорації, діяльність яких тісно пов'язана із фінансовим посередництвом, але які водночас не діють як посередники;
  - д) усе вище зазначене
6. Яка із моделей інституційної структури фінансового нагляду передбачає концентрацію наглядових функцій в одному органі:
- а) секторна модель;
  - б) модель «двох вершин»;
  - в) модель єдиного нагляду;
  - г) модель нагляду за завданнями;
  - д) немає правильної відповіді
7. У чому полягає сутність операційної незалежності наглядових органів:
- а) такі умови діяльності наглядових органів, які передбачають їх автономію, що передбачає можливість встановлення пруденційних правил і нормативів, а також надання особливого статусу, який гарантує достатні права для забезпечення ефективного та неупередженого нагляду;
  - б) відокремленість наглядових органів від впливу виконавчої та законодавчої гілок влади;

- в) доступність джерел фінансування законодавчо визначеної сфери діяльності наглядових органів;
  - г) достатність джерел фінансування законодавчо визначеної сфери діяльності наглядових органів;
  - д) немає правильної відповіді
8. До складових інституційної незалежності наглядових органів належать:
- а) наявність у структурі наглядових органів комісії експертів;
  - б) гарантії керівництва наглядових органів від необґрунтованого звільнення;
  - в) відкритість схвалення рішень наглядовими органами;
  - г) прозорість схвалення рішень наглядовими органами;
  - д) усі відповіді правильні
9. Фінансовий конгломерат «vancassurance» – це:
- а) фінансовий конгломерат, до якого входять банки і страхові компанії;
  - б) фінансовий конгломерат, до якого входять інвестиційні і страхові компанії;
  - в) фінансовий конгломерат, сформований із фінансових посередників, які працюють на банківському, страховому та інвестиційному ринках;
  - г) фінансовий конгломерат, діяльність якого значною мірою сконцентрована на ринку страхових послуг;
  - д) немає правильної відповіді
10. Що традиційно розуміють під поняттям «фінансова стійкість» у широкому розумінні:
- а) стійкість фінансової системи;
  - б) стійкість фінансової інфраструктури;
  - в) стійкість фінансового ринку;
  - г) стійкість ринку фінансових послуг;
  - д) стійкість фінансових установ

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аналітичні та статистичні матеріали офіційного сайту Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://europa.eu>.
2. Андрущенко В. Л. Податкові системи зарубіжних країн : навчальний посібник / В. Л. Андрущенко, О. Д. Данілов – Київ : Комп'ютер прес, 2004. – 300 с.
3. Базель II: проблеми та перспективи використання в національних банківських системах : монографія / ред. А. О. Єпіфанов, І. О. Школьник. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. – 261 с.
4. Барановський О. І. Фінансова безпека / НАН України; Інститут економічного прогнозування. – Київ : Фенікс. – 1999. – 338 с.
5. Березовська І. А. Правові засади сучасного бюджетного права Євросоюзу / І. А. Березовська // Українсько-грецький міжнародний науковий юридичний журнал «Порівняльноправові дослідження». – 2009. – №2. – С. 62–67.
6. Биржи Европы [Электронный ресурс] //Биржевой лидер. Энциклопедия. – Режим доступа : <http://www.profi-forex.org/wiki/birzhi-evropy.html>.
7. Борщ Л. М. Інвестування: теорія і практика : навчальний посібник / Л. М. Борщ, С. В. Герасимова; Київський ун-т ринкових відносин, Феодосійська фінансово-економічна академія. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Київ : Знання, 2007. – 685 с.
8. Бояр А. О. Трансформація бюджетної моделі ЄС в умовах глобальної фінансової турбулентності : монографія / А. О. Бояр. – Луцьк : Вежа-Друк, 2014. – 256 с.
9. Бурцев В. В. Факторы финансовой безопасности России // Менеджмент в России и зарубежом. – 2001. – №1. – С. 55 – 70.
10. Буряк П. Ю. Європейська інтеграція та глобальні проблеми сучасності : навчальний посібник / П. Ю. Буряк, О. Г. Гупало. – Хай-Тек Прес, 2007. – 336 с.
11. Васюренко О. В. Банківський нагляд : підручник / О. В. Васюренко, О. М. Сидоренко. – Київ : Знання, 2011. – 502 с.

12. Вахненко Т. Регулювання потоків іноземного капіталу: уроки світової практики/ Т. Вахненко // Вісник Національного банку України. – 2002. – № 2. – С.49–54
13. Вірченко В. Проблеми та перспективи розвитку єдиного страхового ринку країн ЄС / В. Вірченко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2008. – № 106. – С. 13–18.
14. Власюк О. С. Модернізація фінансової стратегії України: виклики міжнародного середовища та внутрішні пріоритети розвитку / О. С. Власюк // Фінанси України. – 2012. – № 1. – С. 18–28
15. Волес В. Творення політики в Європейському Союзі / В. Волес, Г. Волес ; пер. з англ. Р. Ткачук. – Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2004. – 871 с.
16. Гайдучський А. Світовий ринок міграційного капіталу та економічна криза 2008–2009 років/ А. Гайдучський // Вісник НБУ. – 2010. – № 1. – С. 39–37.
17. Гаманков Д. В. Законодавчо-правове забезпечення страхового ринку в Європейському союзі / Д. В. Гаманков // Фінанси, облік і аудит. – 2011. – Вип. 17. – С. 44–51.
18. Гармонізація податкового законодавства: українські реалії : монографія / Г. М. Білецька, М. В. Кармаліта, М. О. Куц та ін. – Київ : Алерта, 2012. – 222 с.
19. Гега П. Т. Основи податкового права : навч. посіб. / П. Т. Гега, Л. М. Доля. – 3-тє вид., випр. і доп. – Київ : Т-во «Знання», КОО, 2003. – 302 с.
20. Герд Елерс. Управління державним боргом: завдання, цілі, учасники /Елерс Герд // Фінанси України. – 2014. – № 1. – С. 9.
21. Горбик О. В. Удосконалення інституційних засад державного управління у сфері формування фондового ринку Європейського Союзу [Електронний ресурс] / О. В. Горбик // Теорія та практика державного управління. – 2013. – Вип. 3. – С. 357–365. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpu_2013_3_50.
22. Горюнова Є. О. Євроінтеграція : навч. посіб. / Є. О. Горюнова. – Київ : Академвидав, 2013. – 224 с. – (Серія «Альма-матер»).
23. Гошовська В. А. Соціальна домінанта національної безпеки: актуальні проблеми : монографія / В. А. Гошовська. – Київ :

- Корпорація, 2004. – 196 с.
24. Грицяк І. А. Право та інституції Європейського Союзу : навч. посіб. / І. А. Грицяк ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Київ : К.І.С., 2004. – 260 с.
  25. Губський Б. В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення : монографія / Б. В. Губський. – Київ : [б. в.], 2001. – 122 с.
  26. Губський Б. В. Євроатлантична інтеграція України / Б. В. Губський; НАН України, Ін-т світової економіки і міжнар. відносин НАН України. – Київ : [б. в.], 2003. – 328 с.
  27. Губський Б. В. Інвестиційні процеси в глобальному середовищі / Б. В. Губський. – Київ : Наукова думка, 1998. – 388 с.
  28. Дегтяр А. О. Державне регулювання страхової діяльності у країнах ЄС [Електронний ресурс] / А. О. Дегтяр, Р. Г. Соболев. / Національний університет цивільного захисту України. – Режим доступу : <http://nuczu.edu.ua/sciencearchive/PublicAdministration/vol1/12-18.pdf>. – Назва з екрана.
  29. Друзенко Г. Європейська криза: українські рефлексії / Г. Друзенко // Дзеркало тижня. – 2005. – №24. – С. 5.
  30. Дудченко В. Ю. Бюджетна політика Європейського Союзу / В. Ю. Дудченко // Проблеми інноваційного розвитку економіки України : збірник наукових праць з актуальних проблем економічних наук / Наукова організація «Перспектива». У 2-х частинах. – Дніпропетровськ : Видавничий дім «Гельветика», 2014. ч.1. – С. 196–203.
  31. Европейские торговые площадки [Электронный ресурс] // Forexaw. – Режим доступа : http://forexaw.com/TERMs/Exchange_Economy/Financial_instruments/Stock_indexes/1.
  32. Европейский фондовый рынок [Электронный ресурс] // Forex-investor. – Режим доступа : <http://forex-investor.net/evropejskij-fondovuj-rynok.html>.
  33. Економічна статистика : навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни / Р. М. Моторин, А. В. Головач,

- А. В. Сидорова та ін. ; за заг. ред. Р. М. Моторина. – Київ : КНЕУ, 2005. – 326 с.
34. Європейська інтеграція : навч. посіб. / М. І. Макаренко, Л. І. Хомутенко, І. І. Д'яконова та ін. ; за ред. М. І. Макаренка, Л. І. Хомутенко. – Київ : «Центр учбової літератури», 2014. – 344 с.
35. Європейський простір: портал проєвропейського громадянського суспільства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eu.prostir.ua>.
36. Європейський Союз: словник – довідник / за ред. М. Марченко. – Київ: «1С», 2006 – 140 с.
37. Європейський Союз: історія і засади функціонування : навч. посіб. / В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко ; за ред. Л. В. Губерського. – 2-ге вид., випр. і допов. – Київ : Знання, 2012. – 759 с. – (Серія «Вища освіта XXI століття»).
38. Європейські стандарти платоспроможності страхових компаній (Solvency 1 та Solvency 2) [Електронний ресурс] / Україна фінансова // Інформаційно-аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку. – Режим доступу : http://www.ufin.com.ua/analit_mat/sdu/o15.htm. – Назва з екрана.
39. Заблоцька Р. Проблеми формування комунітарного страхового ринку ЄС / Р. Заблоцька, Р. Михайлов // Вісник КНУ ім. Тараса Шевченка. Міжнародні відносини. – 2012. – №38–39. – С. 45–50.
40. Загоруйко Ю. Свіжа кров для старої Європи: десять країн Центральної та Східної Європи вступили в Європейський Союз / Ю. Загоруйко. – Дзеркало тижня. – 2004. – №21. – 11 С.
41. Законодавство Європейського Союзу щодо ринків цінних паперів [Електронний ресурс] // Інформаційно-аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку. – Режим доступу : http://www.ufin.com.ua/analit_mat/drn/o36.htm.
42. Захарін С. В. Перспективи інтеграції України у міжнародний інвестиційний ринок / С. В. Захарін // Фінанси України. – 2003. – № 9. – С.102–113.
43. Захаров А. С. Налоговое право Европейского союза: действующие директивы ЕС в сфере прямого налогообложения / А. С. Захаров. – Москва: Волтерс Клувер, 2007. – 144 с.

44. Зінченко Ф. А. Система європейських фондових бірж: перспективи консолідації та універсалізації/ Ф. А. Зінченко //Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 11. – С.49–53.
45. Інтеграційні процеси на фінансовому ринку України : монографія / А. О. Єпіфанов, І. О. Школьник, Ф. Павелка та ін. ; за заг. редакцією д-ра екон. наук А. О. Єпіфанова, д-ра екон. наук І. О. Школьник і д-ра екон. наук Ф. Павелки. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. – 258 с.
46. Інтернет-глосарій термінів ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.euabc.com>.
47. Карадаш С. «Дивний» середній клас в Україні [Електронний ресурс] / С. Карадаш. – Режим доступу : <http://naub.oa.edu.ua/2012/dyvnyj-serednij-klas-v-ukrajini/>.
48. Карпінський Б. А. Фінансова система : навчальний посібник/ Б. А. Карпінський, О. В. Герасименко. – Київ : Центр навчальної літератури, 2003. – 184 с.
49. Квинтин М. Должны ли органы регулирования финансового сектора быть независимыми? [Електронний ресурс] / М. Квинтин, М. У. Тейлор. – Международный валютный фонд, 2004. – 20 с. – Режим доступа: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/issues/issues32/rus/issue32r.pdf>.
50. Кобушко І. М. Офшорні зони як засіб зростання інвестиційного потенціалу / І. М. Кобушко, Я. В. Говорун, С. О. Панченко // Механізм регулювання економіки, 2011, № 1 – С. 182–187.
51. Коваленко В. В. Банківський нагляд : навчальний посібник / В. В. Коваленко. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – 262 с.
52. Консультації щодо підвищення ефективності регулювання та нагляду за фінансовим сектором в Україні: зелена книга. – Київ: Національний банк України, 2010. – 28 с.
53. Концепція економічної безпеки України / Ін-т. економ. прогнозування; кер. проекту В. М. Геець. – Київ : Логос, 1999. – 56 с.
54. Копійка В. В. Європейський Союз: заснування та етапи становлення : навч. посібник / В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко. – Київ : Ін Юре, 2001. – 447 с.

55. Кремень В. М. Фінансова статистика : навчальний посібник / В. М. Кремень, О. І. Кремень. – Київ : Центр учбової літератури, 2014. – 368 с. – С. 147–210.
56. Кремень О. І. Фінанси : навчальний посібник / О. І. Кремень, В. М. Кремень. – Київ : Центр учбової літератури, 2012. – 416 с. – С. 147–210.
57. Кризові явища у світовій економіці та антикризова політика України / За ред. академіка НАН України В. М. Гейця. – Київ : Ін-т екон. прогноз., 2002. – 76 с.
58. Крисоватий А. І. Вплив поглиблення інтеграції на податкову політику країн–учасниць ЄС / А. І. Крисоватий, Т. В. Кошук // Фінанси України – 2009. – №2. – С. 31–43.
59. Європейська інтеграція на початку нового тисячоліття : довідник / склад. А. М. Круглашов, І. Озимок, Т. С. Астапенко, В. В. Руссу. – Чернівці, 2010. – Ч.1. – 212 с.
60. Кузнецова Е. Средний класс: западные концепции / Е. Кузнецова // Мировая экономика и международные отношения. – 2009. – № 2. – С. 19–28.
61. Курс України – до Європейського Союзу! [Електронний ресурс] / Інтернет-Консультант Парус. – Режим доступу : http://consultant.parus.ua/_d.asp?r=01TAZf439bc70467f5529323c3ascbeedb7ca. – Назва з екрана.
62. Лачин Візир огли Абишли. Формування інвестиційної політики і загальний аналіз її впливу на економіку/ Візир огли Абишли Лачин // Журнал європейської економіки. – 2010. – № 4. – С. 493–499
63. Лео Гох. Как реально работает фондовый : секретное руководство для инвестора – «партизана»/ Лео Гох : пер с англ.: под науч. ред. Е. О. Ершова. – Днепропетровск : Баланс Бизнес Букс, 2006. – 368 с.
64. Лібералізація руху капіталу в ході євроінтеграції: досвід країн Центральної Європи : монографія / С. М. Козьменко, М. І. Макаренко, Ф. І. Шпиг ; ред. А. О. Єпіфанова. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – 109 с.
65. Лутчин Н. П. Статистика фінансів : навчальний посібник /

- Н. П. Лутчин, А. К. Миронюк. – 2-ге вид., випр. і допов. – Львів : Новий світ-2000, 2006. – 324 с.
66. Любунь О. С. Банківський нагляд : підручник / О. С. Любунь, К. Є. Раєвський. – Київ : Центр навчальної літератури, 2005. – 416 с.
67. Мальська М. П. Основи європейської інтеграції : підручник. / М. П. Мальська, Н. В. Антонюк – Київ : «Центр учбової літератури», 2015. – 320 с.
68. Мальська М. П. Основи європейської інтеграції : підручник. / М. П. Мальська, Н. В. Антонюк – Київ : «Центр учбової літератури», 2015. – 320 с.
69. Манасуев А. Европейская конвенция об устраниении двойного налогообложения [Электронный ресурс] / А. Манасуев, В. Гондусов. – Режим доступа : http://www.jursites.ru/manasuev_gondusov_evropeiskay.html.
70. Международное движение капитала : (Инвестиционная политика зарубежных стран) : учебник / Н. Н. Ливенцев, Г. М. Костюнина. – Москва : Изд-во «Экономистъ», 2004. – 368 с.
71. Международные валютно-кредитные и финансовые отношения : учебник / Финансовая академия при правительстве РФ, Центр фундаментальных и прикладных исследований; ред. Л. Н. Красавина. – 3-е изд., перераб. и доп. – Москва : Финансы и статистика, 2008. – 576 с.
72. Миргородська Л. О. Фінансові системи зарубіжних країн: Навчальний посібник / Л. О. Миргородська – Київ : Центр учбової літератури, 2008. – 320 с. – С.76–100.
73. Міжнародна інвестиційна діяльність : навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни / Міністерство освіти і науки України, ДВНЗ «КНЕУ ім. Вадима Гетьмана»; ред. Л. В. Руденко. – Київ : КНЕУ, 2008. – 168 с.
74. Міжнародні фінанси : навчальний посібник / Мін-во освіти і науки України, КНЕУ ім. Вадима Гетьмана; ред. О. М. Мозговий. – Київ : КНЕУ, 2005. – 504 с.
75. Міжнародні фінанси : навчальний посібник / ред. Ю. Г. Козак. – 3-е вид. перероб. та доп. – Київ : ЦУЛ, 2007. – 640 с.

76. Наказ Міністерства економіки України 02.03.2007 № 60. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua/control/publish/article?art_id=97980.
77. Науменкова С. В. Розвиток фінансового сектору України в умовах формування нової фінансової архітектури : монографія / С. В. Науменкова, С. В. Міщенко. – Київ : Університет банківської справи НБУ, 2009. – 384 с.
78. Науменкова С. В. Системи регулювання ринків фінансових послуг зарубіжних країн : навчальний посібник / С. В. Науменкова, В. І. Міщенко. – Київ: Центр наукових досліджень НБУ, Університет банківської справи НБУ, 2010. – 170 с.
79. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – Режим доступу : <http://nfr.gov.ua/>. – Назва з екрана.
80. Некоторые подходы к разработке системы индикаторов мониторинга финансовой стабильности. – Москва : Ин-т экономики переходного периода, 2006. – С. 9–13.
81. Некрасов А. И. Основы правового регулирования политики Европейского Союза в области финансовых услуг / А. И. Некрасов // Международное право и международные организации, 2013. – № 2. – С. 210–219.
82. Новосельська Л. І. Міжнародний досвід розрахунку прожиткового мінімуму / Л. І. Новосельська, Ю. Ю. Цігуш // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України – 2009. – Вип. 19.4. – С. 198–200.
83. Ногінський О. Євросоюз vs Митний союз: кому дістанеться більше суверенітету України? [Електронний ресурс] / О. Ногінський, Д. Джангіров. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/news/505831-evrosoyuz-vs-mitniy-soyuz-komu-distanetsya-bilshe-suverenitetu-ukrajini.html>.
84. Офіційна сторінка європейської статистичної організації Євростат [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ec.europa.eu/eurostat>. – Назва з екрана.

85. Офіційний сайт Європейської федерації страховиків та перестраховиків Insurance Europe [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://knoema.ru/EUIN2015/european-insurance-statistics-2015>. – Назва з екрана.
86. Павленко І. І. Міжнародна торгівля та інвестиції : навч. посіб. / І. І. Павленко, О. В. Варяниченко, Н. А. Навроцька. – Київ : Центр учб. л-ри, 2012. – 256 с.
87. Пикуш Ю. П. Оценка уровня либерализации рынков банковских услуг : монографія / Ю. П. Пикуш. – Сумы : УАБД НБУ, 2006. – 72 с.
88. Питання функціонування та вдосконалення інфраструктури фондового ринку України: інформаційно-аналітичні матеріали [електронний ресурс]; за ред. к.е.н. О.І. Кіреєва, к.е.н. М.М. Шаповалової та к.е.н. Н.І. Гребеник – Київ : Центр наукових досліджень НБУ, 2005. – 132с. – Режим доступу : www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=70686.
89. Податкова система : навч. посіб. / І. О. Лютий, Л. М. Демиденко, М. В. Романюк та ін.; за ред. І. О. Лютого. – Київ : Центр учбової літератури, 2009. – 456 с. – С.30–116.
90. Поручник А. Процеси бюджетної консолідації в ЄС / А. Поручник // Міжнародна економічна політика. – 2015. – №1(22). – С. 2–22
91. Право Європейського Союзу : навчальний посібник / відп. ред. Р. А. Петров; Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Києво-Могилянська академія». – Київ : Істина, 2010. – 376 с.
92. Правове регулювання ринку цінних паперів та інвестиційних фондів в Європейському Союзі та в Україні. – Київ : Центр учб. л-ри, 2007. – 194 с.
93. Резнікова О. О. Нові тенденції розвитку світової економіки: глобальне управління як реальність сьогодення/ О. О. Резнікова // Фінанси України. – 2011. – № 11. – С. 45–54.
94. Реформування ринків фінансових послуг в умовах інтеграції до європейського фінансового простору : монографія / наук. ред. канд. екон. наук Р. Пукала і д-р. екон. наук, проф. Н. М. Внукова. –

- Харків : ТО Ексклюзив, 2016. – 166 с. (Укр. мова, передмова – польська мова).
95. Рябіка В. Формування «середнього класу» в умовах сучасного суспільного розвитку [Електронний ресурс] / В. Рябіка. – Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=26&c=351>.
  96. Сазонець І. Л. Економічна політика ТНК : навчальний посібник / І. Л. Сазонець, Ю. М. Варич; Міністерство освіти і науки України, Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара. – Донецьк: Юго-Восток, 2009. – 318 с.
  97. Сазонець І. Л. Міжнародна інвестиційна діяльність: підручник / І. Л. Сазонець, О. А. Джусов, О. М. Сазонець; Міністерство освіти і науки України, Дніпропетровський національний університет. – Київ: ЦНЛ, 2007. – 304 с.
  98. Семенов А. Ю. Аналіз стану та структури ринку фінансових послуг Європейського Союзу / А. Ю. Семенов, О. М. Пахненко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – (Серія: Економічні науки). – 2017. – №25, Ч. 2. – С. 145–150.
  99. Семенов А. Ю. Моделі фінансових систем у розвинутих країнах: переваги і недоліки / А. Ю. Семенов // Вісник Хмельницького національного університету, 2010. – №4, Т.1. – С. 129–133.
  100. Семенов А. Ю. Передумови формування банкоцентричної моделі фінансової системи України / А. Ю. Семенов // Вісник Хмельницького національного університету. – (Серія “Економічні науки”). – 2011. – № 1. – С. 106–109.
  101. Середній клас України: теорія та сучасні тенденції становлення : монографія / Є. О. Бугаєнко та ін. – Київ : Корпорація, 2004. – 582 с.
  102. Сидорова Е. А. Особенности бюджетной политики в Европейском Союзе : монография [Электронный ресурс] / Е. А. Сидорова. – Москва: ИМЭО РАН, 2012. – С. 129. – Режим доступа: <http://www.imemo.ru/files/File/ru/publ/2012/12030>.
  103. Симоян Р. Х. Средний класс: социальный миф или реальность? / Р. Самоян // Социологические исследования. – 2009. – №1. – С. 55–61.

104. Страхування: підручник/ ред. В. Д. Базилевич. – Київ : Знання, 2008. – 1019 с.
105. Транснаціональні корпорації: особливості інвестиційної діяльності : навчальний посібник / ред. : С. О. Якубовський, Ю. Г. Козак, Н. С. Логвінова. – 2-ге вид. переробл. та допов. – Київ : Центр учбової літератури, 2011. – 472 с.
106. Фінанси для фінансистів : підручник / О. А. Шеремет, І. В. Дем'яненко, К. В. Багацька та ін. ; за заг. ред. Т. А. Говорушко – Київ : «Центр учбової літератури», 2013. – 612 с.
107. Фондовые биржи в Западной Европе площадки [Электронный ресурс] // Мировая экономика финансы и инвестиции. – Режим доступа : <http://www.globfin.ru/articles/shares/eu.htm>.
108. Хюпкес Е. Механизмы подотчетности органов регулирования финансового сектора [Электронный ресурс] / Е. Хюпкес, М. Квинтин, М. У. Тейлор. – Международный валютный фонд, 2006. – 26 с. – Режим доступа : http://www.imf.org/external/pubs/ft/issues/issues39/rus/ei39_rus.pdf.
109. Шангіна Л. Відкладене життя, або середній клас в українському виконанні / Л. Шангіна // Дзеркало тижня. – 2002. – № 7 (24). – С. 5–6.
110. Школьник І. О. Фінансовий ринок України: сучасний стан і стратегія розвитку : монографія / І. О. Школьник. – Суми : Мрія, УАБС НБУ, 2008. – 348 с.
111. Штанько О. Д. Сучасні тенденції функціонування світових фондових ринків [Електронний ресурс] / О. Д. Штанько // Академічний огляд. – 2013. – № 2. – С. 170–176. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ao_2013_2_24.
112. Balance of Payments and International Investment Position Manual [Електронний ресурс]. – 6 BPM. – International Monetary Fund, 2009. – Access mode : <http://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2007/pdf/bpm6.pdf>.
113. Building a Capital Markets Union – Eurosystem contribution to the European Commission's Green Paper. European Central Bank (ECB), 2015.

114. Capital Markets Union: Integration of Capital Markets in the European Union. PWC Analytical report [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.pwc.com/gx/en/banking-capital-markets/pdf/cmu-report-sept-2015.pdf>.
115. Consumer Price Index Manual: Theory and Practice [Electronic resource]. – International Labour Office etc, 2004. – Access mode : <http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/guides/cpi/index.htm#manual>.
116. European Commission, 2012, «How the European Union works» [Electronic resource]. – Luxembourg. Publications Office of the European Union. – 40 p. – Access mode : <http://europa.eu/!bY34KD>.
117. European Commission, 2015, «Ten priorities for Europe» [Electronic resource]. – Luxembourg. Publications Office of the European Union. – 16 p. Access mode: <http://europa.eu/!bY34KD>.
118. European Commission, Financial Glossary [Electronic resource]. – Publications Office of the European Union. – Access mode : <http://ec.europa.eu/budget/explained/glossary>.
119. European Federation of Insurance Intermediaries: Annual Report 2014-2015 [Electronic source]. – Access mode : https://www.wko.at/Content.Node/branchen/t/sparte_iuc/Versicherungsmakler-und-Berater-in-Versicherungsangelegenheiten/BIPAR-annual-report-2014-2015.pdf. – Назва з екрана.
120. European Insurance – Key Facts [Electronic source]. – Access mode : <http://www.insuranceeurope.eu/sites/default/files/attachments/European%20Insurance%20-%20Key%20Facts%20-%20August%202015.pdf> – Назва з екрана.
121. European Insurance in Figures 2015 [Electronic source]. – Access mode : <http://www.insuranceeurope.eu/sites/default/files/attachments/StatisticsNo50EuropeanInsuranceinFigures.pdf>. – Назва з екрана.
122. European Motor Insurance Markets [Electronic source]. – Access mode : <http://www.insuranceeurope.eu/sites/default/files/attachments/European%20motor%20insurance%20markets.pdf>. – Назва з екрана.

123. European Parliament and Council Directive 2002/87/EC of 16 December 2002 on the supplementary supervision of credit institutions, insurance undertakings and investment firms in a financial conglomerate and amending Council Directives 73/239/EEC, 79/267/EEC, 92/49/EEC, 92/96/EEC, 93/6/EEC, 93/22/EEC, 98/78/EC and 2000/12/EC [Electronic resource]. – Access mode : <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l24038c.htm>.
124. European system of accounts [Electronic source]. – Eurostat, 1995. – Access mode : <http://circa.europa.eu/irc/dsis/nfaccount/info/data/ESA95/en/titelen.htm>.
125. European Union Public Finance [Electronic source]. – Access mode : http://ec.europa.eu/budget/library/biblio/publications/public_fin/EU_pub_fin_en.pdf.
126. External Debt Statistics: Guide for Compilers and Users [Electronic source]. – International Monetary Fund, 2003. – Access mode : <http://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/eds/guide/guider.pdf>.
127. Financial Soundness Indicators (FSIs) – Concepts and Definitions [Electronic resource]. – IMF, 2001. – Access mode : <http://fsi.imf.org/misc/FSI%20Concepts%20and%20Definitions.pdf>.
128. Fontaine Pascal. Europe in 12 lessons / Pascal Fontaine. – Luxembourg: Publications Office of the European Union. – 2010. – 80 pp.
129. Government Finance Statistics Manual [Electronic resource]. – International Monetary Fund, 2001. – Access mode : <http://www.imf.org/external/pubs/ft/gfs/manual/gfsesa.pdf>.
130. Government finance statistics : Publications Office of the Eurostat statistics explained [Electronic resource]. – Access mode : http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Government_finance_statistics.
131. Houben A. Toward a Framework for Safeguarding Financial Stability / Aerd Houben, Jan Kakes, Garry Schinasil. – IMF Working Paper WP/04/101. – June 2004. – P. 38–42.
132. Joumard I. Tax systems in European Union countries [Electronic resource] / Isabelle Joumard // OECD Economic Studies. – No. 34. – 2002. – P. 91-151. – Access mode : <http://www.oecd.org/tax/public-finance/2968128.pdf>

133. Michigan State University: Global Edge, «European Union: History» [Electronic resource]. – Access mode : <http://globaledge.msu.edu/trade-blocs/european-union/history>.
134. Monetary and Financial Statistics Manual [Electronic resource]. – International Monetary Fund, 2000. – Access mode : <http://www.imf.org/external/pubs/ft/mfs/manual/rus/mfsmr.pdf>.
135. Panayi Ch. HJI European Union Corporate Tax Law / Christiana HJI Panayi. – Cambridge Tax Law Series, 2013. – 414 p.
136. Personal income tax in the European Union [Electronic resource] // PWC. – 2012. – 24 p. – Access mode : https://www.pwc.pl/pl/publikacje/assets/pit_in_the_eu_eng.pdf.
137. Report on budgetary and financial management [Electronic resource]. – Access mode : http://ec.europa.eu/budget/biblio/publications/publications_en.cfm.
138. Report on financial structures. European Central Bank, 2016 [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/reportonfinancialstructures201610.en.pdf>.
139. Reuters, Financila Glossary, «Maastricht Criteria» [Electronic resource]. – Access mode : http://glossary.reuters.com/?title=Maastricht_Criteria.
140. Review of the Differentiated Nature and Scope of Financial Regulation [Electronic resource]. – Bank for International Settlements, 2010. – Access mode : <http://www.bis.org/publ/joint24.pdf>.
141. Special Data Dissemination Standard: GUIDE FOR SUBSCRIBERS AND USERS [Electronic resource]. – International Monetary Fund, 2007. – Access mode : http://dsbb.imf.org/images/pdfs/sdds_legal_text_english.PDF.
142. System of National Accounts [Electronic resource]. – European Commission, International Monetary Fund, Organization for Economic Cooperation and Development, United Nation, World Bank, 2003. – Access mode : <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/sna2008.asp>.
143. Tax Administration 2015: Comparative Information on OECD and Other Advanced and Emerging Economies [Electronic resource] // OECD. – Paris : OECD Publishing, 2015. – Access mode:

- http://www.oecd-ilibrary.org/taxation/tax-administration-2015_tax_admin-2015-en.
144. Taxation trends in the European Union – Data for the EU Member States, Iceland and Norway [Electronic resource] // Eurostat statistical books; European Union. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015. – 154 p. – Access mode : http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_structures/2015/report.pdf
  145. The European Union budget at a glance [Electronic resource]. – Access mode : http://ec.europa.eu/budget/biblio/publications/publications_en.cfm.
  146. The European Union explained: Taxation [Electronic resource] // European Commission. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015. – 12 p. – Access mode: http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/gen_info/tax_policy/taxation_internal_market_en.pdf
  147. Moving Mainstream [Electronic resource]. – The European Alternative Finance Benchmarking Report, Wardrop R. et al. 2015. – Access mode : https://www.jbs.cam.ac.uk/fileadmin/user_upload/research/centres/alternative-finance/downloads/2015-uk-alternative-finance-benchmarking-report.pdf.
  148. What Can the U.K. Stock Market Tell You About Brexit? [Electronic resource] / Isobel Finkel // Bloomberg markets. – 2016. – Access mode : <http://www.bloomberg.com/news/articles/2016-07-13/what-can-the-u-k-stock-market-tell-you-about-brex-it>.

Додаток А
(довідковий)

Порівняльна характеристика основних видів податків у країнах ЄС

Таблиця А.1 – Базові і знижені ставки ПДВ у країнах ЄС за видами товарів і послуг

Країна	Базова ставка, %	Знижені ставки, %	Види товарів і послуг
Австрія	20	10	Телекомунікаційні, транспортні послуги, послуги готелів, ЖКГ
		13	Внутрішні авіап перевезення, деякі добрива, дрова
Бельгія	21	6	Деякі безалкогольні напої, дрова, транспортні послуги, готелі
		12	Деякі добрива
Болгарія	20	9	Послуги готелів
Великобританія	20	5	Газ, електроенергія, деякі види пального
Греція	24	13	Мінеральна вода, газ, електроенергія, опалення, послуги готелів
Данія	25	відсутня	-
Естонія	20	9	Послуги готелів
Ірландія	23	4,8	Деякі продовольчі товари, добрива
		9	Послуги готелів
		13,5	Газ, електроенергія, опалення, дрова
Іспанія	21	4	Соціальне житло, соціальні послуги, книги, газети, деякі продовольчі товари, фармацевтичні товари
		10	Безалкогольні напої, транспортні послуги, добрива, ЖКГ
Італія	22	4	Будівництво нового житло, соціальні послуги, книги, газети, телебачення, деякі продовольчі товари, медичне обладнання
		10	Газ, електроенергія, дрова, транспортні послуги, готелі
Кіпр	19	5	Безалкогольні напої, добрива, послуги ЖКГ
		9	Послуги готелів, морські перевезення
Латвія	21	12	Опалення, транспортні послуги
Литва	21	9	Опалення, транспортні послуги, послуги готелів

Продовження табл. А.1

Люксембург	17	3	Продовольчі товари, безалкогольні напої, дитячий одяг і взуття, фармацевтична продукція, книги і журнали, послуги готелів, ресторанів, ЖКГ, роялті, медичне обладнання, добрива
		8	Газ, електроенергія, дрова, опалення
Мальта	18	5	Електроенергія
		7	Послуги готелів
Нідерланди	21	6	Безалкогольні напої, транспортні послуги
Німеччина	19	7	Дрова, деякі транспортні послуги, послуги готелів, добрива
Польща	23	5	Деякі безалкогольні напої,
		8	Дрова, транспортні послуги, добрива, ЖКГ
Португалія	23	6	Деякі напої, дрова, телебачення, транспортні послуги, послуги готелів, деякі послуги ЖКГ
		13	Деякі напої
Румунія	20	5	Соціальне житло
		9	Безалкогольні напої
Словаччина	20	10	н/д
Словенія	22	9,5	Безалкогольні напої, транспортні послуги, послуги готелів, добрива, ЖКГ
Угорщина	27	5	Опалення, соціальне житло
		18	Послуги готелів
Фінляндія	24	10	Телебачення, транспортні послуги, послуги готелів,
		14	Безалкогольні напої
Франція	20	2,1	Телебачення, періодичні видання, фармацевтичні вироби
		5,5	Безалкогольні напої, газ, електроенергія, опалення, соціальне житло
		10	Дрова, транспортні послуги, деякі добрива, послуги ЖКГ
Хорватія	25	13	Послуги готелів, ресторанів
Чехія	21	15	Безалкогольні напої, дрова, деякі транспортні послуги, послуги готелів, соціальне житло, ЖКГ
Швеція	25	6	Транспортні послуги
		12	Безалкогольні напої, послуги готелів

Таблиця А. 2 – Порівняльна характеристика системи оподаткування доходів фізичних осіб в країнах ЄС

Характеристики	Країна									
	Великобританія	Німеччина	Франція	Італія	Данія	Фінляндія	Норвегія	Польща	Латвія	Болгарія
База оподаткування	для резидентів: загальносвітовий дохід (враховуючи умови договорів про уникнення подвійного оподаткування); для нерезидентів: валовий національний дохід									
Оподаткування доходів сімей і партнерів	Окреме оподаткування	Спільне оподаткування	Спільне оподаткування	Окреме оподаткування, можливість спільної декларації	Окреме оподаткування	Окреме оподаткування	Спільне оподаткування доходів, але можливе окреме оподаткування	Окреме оподаткування, існує Можливість спільного оподаткування	Окреме оподаткування	Окреме оподаткування
Шкала оподаткування і види ставок податку	Прогресивна шкала: 20 %, 40 %, 45 %	Прогресивна шкала: 14 %, 42 %, 45 % (дохід ≥ 250731 євро). Додатково «внесок солідарності» 5,5 %	Прогресивна шкала: 0 %, 14 %, 30 %, 41 %, 45 % (дохід > 151 956 євро). Додатково податок на погашення заборгованості 0,5 %	Прогресивна шкала: 23 %, 27 %, 38 %, 41 %, 43 % (дохід > 75 000 євро). Додатково «внесок солідарності» 3 % (дохід > 300 000 євро); обласний і місцевий податки	Прогресивна шкала: державний податок 8,08 % і 15 % (дохід > 459 200 датських крон у 2015 році). Додатково місцевий податок 22,5 -27,8%	Прогресивна шкала: від 6,5 % до 31,75 % (дохід > 90 000 євро). Додатково муніципальний податок 16,5-22,5%, церковний податок 1-2%	Прогресивна шкала: 27 % + 0 %, 9 % або 12 % на всі види доходів	Прогресивна шкала: 18 %, 32 % (дохід > 85 528 злотих)	Пропорційна шкала: 23 %	Пропорційна шкала: 10%
Максимальна ставка ПДФО	45 %	47,5 %	50,3 %	48,9 %	55,8 %	51,6 %	39 %	32 %	23 %	10 %

Продовження табл. А.2

Оподаткування дивідендів	Прогресивна шкала: 10 %, 37,5 %, 42,5 %	25 %	60 % суми оподатковується за прогресивною шкалою + 15,5 % соціальні внески	Оподатковується частково за базовими ставками або 26 %	Прогресивна шкала: 27 %, 42 %	7,5 % (якщо немає в лістингу), 25,5 % (якщо є в лістингу), 27 % (сума більше 150 000 євро)	27 % (для дивідендів більших за безризикову ставку)	19 %	10 %	5 %
Відсотки по депозитам, спеціальним ощадним рахункам, корпоративним і державним облігаціям	20 %	25 %	Прогресивна ставка податку на прибуток + 15,5 % соціальні внески (можливе звільнення, якщо сума < 25 000 EUR)	26 %; 20 % для пенсійних фондів; 12,5 % для державних облігацій	Включаються до загальної бази оподаткування ПДФО	30 %	27 %	19 %	10 %; державні облігації 0%	8 %; відсотки по облігаціям – звільнення від оподаткування

Продовження табл. А.2

Податкові пільги (види витрат, що зараховуються у податковий кредит)	Професійні витрати (за фактичним рівнем), пенсійні внески, витрати по догляду за дитиною, освітні, медичні та дорожні витрати, аліменти, благодійні внески, профспілкові внески, відсотки по кредиту	Професійні витрати (одноразово 1000 євро/рік для працівників; на основі фактичних витрат для бізнесу), пенсійні внески	Професійні витрати (10% або на основі реальних витрат); пенсійні внески, відсотки по іпотечному кредиту, витрати на покупки основного житла, витрати по догляду за дитиною, благодійні внески	Професійні витрати (на основі реальних витрат), пенсійні внески, відсотки по іпотечному кредиту, витрати на ремонт та ізоляційні роботи, догляд за дітьми, освіта, спорт, медичні витрати, аліменти, благодійні внески	Професійні витрати (на основі реальних витрат), пенсійні внески, частково витрати за іпотечним кредитом, благодійні внески	Професійні витрати (одноразове вирахування 620 євро або на основі реальних витрат), частково витрати за іпотечним кредитом, витрати на відрядження, аліменти, благодійні внески	Професійні витрати (у відсотках від доходу для найманих працівників або на основі реальних витрат для бізнесу), пенсійні внески, витрати по іпотечному кредиту, витрати по догляду за дитиною, аліменти, благодійні внески	Професійні витрати (одноразова сума або у відсотках від реальних витрат), пенсійні внески, відсотки за іпотечним кредитом, обов'язкові соціальні та благодійні внески, інтернет-витрати, витрати на придбання нових технологій	Професійні витрати (у відсотках від оподаткованого доходу), пенсійні внески (до 10% від оподаткованого доходу), освітні і медичні витрати, аліменти, благодійні внески, соціальні внески і податок на нерухомість	Пенсійні внески, відсотки за іпотечним кредитом для молодих пар, 7920 лей за рік (660 лей за місяць) вирахування з податку на дохід для осіб, що мають 50% або більше втрати працездатності
--	--	--	---	--	--	---	--	--	---	---

Додаток Б
(інформаційний)

Таблиця Б.1 – Класифікація Директив ЄС щодо сектору страхування

Сектор страхування	Директива
Життя	<p>Директива 2002/83/ЄС про страхування життя (директива про страхування життя)</p> <p>Директива 2000/64/ЄС про зміни та доповнення до 92/49/ЄЕС та 92/96/ЄЕС про обмін інформацією із третіми країнами</p> <p>Директива 2009/138/ЄС Solvency II. Глава V. Здійснення страхування життя та нон-лайф страхування</p>
Страхування не пов'язане зі страхуванням життя	<p>Директива 73/239/ЄЕС про започаткування та здійснення страхування, не пов'язаного зі страхуванням життя, (перша директива про страхування, не пов'язане зі страхуванням життя).</p> <p>Директива 73/240/ЄЕС про скасування обмежень на свободу заснування.</p> <p>Директива 78/473/ЄЕС про спільне страхування.</p> <p>Директива 88/641/ЄЕС про зміни та доповнення до 73/239/ЄЕС про допомогу туристам.</p> <p>Директива 88/343/ЄЕС про зміни та доповнення до 73/239/ЄЕС про кредитне страхування та страхування гарантій.</p> <p>Директива 87/344/ЄЕС про страхування судових витрат.</p> <p>Директива 88/357/ЄЕС про зміни та доповнення до 73/239/ЄЕС про положення, що сприяють ефективному здійсненню свободи надавати послуги (друга директива про страхування, не пов'язане зі страхуванням життя).</p> <p>Директива 90/618/ЄЕС про зміни та доповнення до 73/239/ЄЕС та 88/357/ЄЕС про страхування громадянської відповідальності власників автотранспортних засобів.</p> <p>Директива 92/49/ЄЕС про зміни та доповнення до 73/239/ЄЕС та 88/357/ЄЕС (третья директива про страхування, не пов'язане зі страхуванням життя).</p> <p>Директива 95/26/ЄС про зміни та доповнення до 73/239/ЄЕС, 92/49/ЄЕС, 79/267/ЄЕС та 92/96/ЄЕС пост-ВССІ.</p> <p>Директива 2000/64/ЄС про зміни та доповнення до 92/49/ЄЕС та 92/96/ЄЕС про обмін інформацією із третіми країнами.</p> <p>Директива 2002/13/ЄС про зміни та доповнення до 73/239/ЄЕС про граничний рівень кредитоспроможності компаній, які опікуються страхуванням, не пов'язаним зі страхуванням життя (четверта директива про страхування, не пов'язане зі страхуванням життя).</p> <p>Директива 2009/138/ЄС Solvency II. Глава V. Здійснення страхування життя та нон-лайф страхування.</p>

Продовження табл. Б.1

Транспортні засоби	Директива 72/166/ЕС про страхування відповідальності стосовно використання автотранспортних засобів (перша директива про страхування транспортних засобів). Директива 72/430/ЕЕС про зміни та доповнення до 72/166/ЕЕС. Директива 84/5/ЕЕС (друга директива про страхування транспортних засобів) Директива 90/232/ЕЕС (третья директива про страхування транспортних засобів). Директива 2000/26/ЕС про зміни та доповнення до 72/239/ЕЕС та 88/357/ЕЕС Директива 2005/14/ЕС про зміни та доповнення до 72/166/ЕЕС, 84/5/ЕЕС, 88/357/ЕЕС, 90/232/ЕЕС та 2000/26/ЕС (п'ята директива про страхування транспортних засобів).
Перестраховування	Директива 2005/68/ЕС про перестраховування. Директива 64/225/ЕЕС про скасування обмежень на свободу заснування та свободу надання послуг. Директива 2009/138/ЕС Solvency II. Розділ VII. Страхові та перестрахові компанії в умовах нестабільності
Платоспроможність	Директива 2002/13/ЕС про платоспроможність. Директива 2009/138/ЕС Solvency II. Розділ VI. Правила оцінювання активів і зобов'язань, технічного забезпечення, власних коштів, платоспроможності, достатності капіталу, мінімального розміру статутного капіталу та інвестиційні правила
Облік	Директива 91/674/ЕЕС про річні та консолідовані рахунки страхових компаній. Директива 78/660/ЕЕС про річні рахунки деяких видів компаній. Директива 83/349/ЕЕС про консолідовані рахунки
Система управління ризиками	Директива 2009/138/ЕС Система управління (ORSA-моделі); андеррайтинг і оцінювання платоспроможності; процес нагляду регулятором
Правила подання звітності до наглядових органів	Директива 2009/138/ЕС Вимоги до звітності та системи розкриття інформації (більший об'єм інформації. Інформація, що підлягає розкриттю, поділяється на три категорії: – 1-ша категорія – показники фінансового стану та результати діяльності, враховуючи баланс, звіт про доходи та звіт про грошові потоки; – 2-га категорія – інформація щодо профілю ризику, враховуючи рівень ризику та диверсифікацію портфеля (наприклад сумарний ризик, що знаходиться на утриманні страховика та збалансованість портфеля); – 3-тя категорія – інша інформація, що не увійшла до категорій 1 і 2 (наприклад, порівняння звітних даних із попередніми). Регулярність звітів щодо платоспроможності та фінансового стану, прозорість страхового ринку
Електронна торгівля	Директива 2000/31/ЕС про електронну торгівлю
Страхові об'єднання	Директива 98/78/ЕС про додатковий нагляд за діяльністю страхових компаній, які входять до складу страхових об'єднань
Страхове посередництво	Директива 2002/92/ЕС про страхове посередництво
Ліквідація	Директива 2001/17/ЕС про реорганізацію та ліквідацію страхових компаній. Директива 2009/138/ЕС Solvency II. Розділ IV. Реорганізація і ліквідація страхових організацій

(інформаційний)

Таблиця В.1 – Динаміка страхових платежів та виплат у країнах-членах ЄС упродовж 2009–2014 рр., млн євро

Країна	Рік											
	2009		2010		2011		2012		2013		2014	
	Премії	Виплати	Премії	Виплати	Премії	Виплати	Премії	Виплати	Премії	Виплати	Премії	Виплати
Великобританія	205 953	209 953	206 207	225 063	221 777	227 026	249 078	247 547	236 593	245 501	241 432	238 222
Франція	199 640	125 534	207 257	131 460	189 542	154 595	181 380	166 894	188 200	156 507	197 100	153 700
Німеччина	171 417	134 214	178 844	137 112	178 083	151 519	181 587	143 281	187 309	153 310	192 369	155 003
Італія	117 802	85 830	125 720	92 976	110 228	101 714	105 128	100 230	118 787	90 823	143 315	87 005
Нідерланди	77 683	66 391	77 878	70 229	78 751	71 865	75 146	68 916	75 455	73 951	73 766	71 279
Іспанія	61 194	48 409	56 306	46 905	59 568	44 230	56 613	48 530	55 225	44 608	54 440	45 851
Швеція	24 329	11 498	30 249	12 574	30 079	12 946	26 356	13 744	28 534	14 719	31 327	13 883
Бельгія	28 439	19 474	29 612	18 766	29 355	22 113	32 407	24 207	27 789	24 440	25 599	23 076
Данія	20 398	14 350	20 900	15 396	22 486	16 684	20 970	17 254	23 606	19 912	26 529	23 537
Фінляндія	16 181	14 735	18 631	16 761	18 145	17 384	19 854	18 650	21 783	19 584	23 069	20 211
Австрія	16 415	12 187	16 743	11 811	16 452	12 690	16 291	12 794	16 616	12 974	17 143	14 075
Польща	12 508	9 792	13 622	9 273	12 702	8 869	15 218	9 743	13 761	8 622	12 719	7 932
Португалія	14 516	3 193	16 340	14 304	11 669	18 132	10 911	13 595	13 105	12 533	14 291	12 970
Ірландія	12 470	11 326	12 724	10 738	11 378	10 573	10 893	10 581	11 313	10 359	12 598	10 325
Чехія	5 123	2 681	5 877	3 098	5 681	2 627	5 672	3 207	5 281	3 357	5 308	3 536
Греція	5 374	2 883	5 237	2 892	4 885	3 036	4 320	3 071	3 781	2 642	3 759	2 266
Угорщина	3 071	1 978	3 036	2 179	2 610	1 768	2 627	1 926	2 727	1 856	2 675	1 742
Словаччина	2 027	1 035	1 994	1 132	2 015	1 177	2 029	1 177	2 171	1 208	2 181	1 200
Люксембург	1 636	n.a.	2 080	n.a.	1 623	n.a.	1 860	1 382	2 082	1 304	2 890	1 035
Словенія	2 070	1 238	2 094	1 241	2 024	1 284	2 019	1 381	1 937	1 350	1 896	1 313
Румунія	1 806	900	1 949	1 144	1 809	981	1 626	1 010	1 817	1 017	1 803	998
Хорватія	1 289	655	1 252	595	1 213	606	1 196	613	1 190	614	1 117	576
Болгарія	850	394	821	442	813	374	808	403	881	433	907	500
Кіпр	815	428	844	447	859	474	836	552	768	572	727	459
Естонія	307	205	296	179	283	177	297	246	317	243	341	190
Латвія	315	219	267	157	191	111	281	153	314	186	370	210
Мальта	288	n.a.	325	n.a.	307	161	271	193	296	188	354	207

Додаток Г
(інформаційний)

Таблиця Г.1 – Інвестиційний портфель страховиків life та non-life у ЄС, млн євро

Країна	Рік													
	2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014	
	life	non-life	life	non-life	life	non-life	life	non-life	life	non-life	life	non-life	life	non-life
Франція	1 242 297	164 255	1 406 344	179 552	1 503 441	182 185	1 486 998	179 260	1 667 749	188 523	1 743 400	196 700	1 935 100	20 800
Велика Британія	1 157 512	89 681	1 371 412	94 213	1 483 531	94 955	1 526 112	94 407	1 647 416	118 824	1 661 689	126 731	1 888 438	138 328
Німеччина	686 071	579 819	732 755	567 774	765 025	589 090	785 435	618 103	871 877	682 889	868 471	683 017	1 073 990	751 501
Італія	358 205	76 471	410 827	78 652	442 574	74 441	437 347	74 037	451 255	75 720	483 901	79 059	549 861	79 705
Нідерланди	272 925	38 580	293 177	41 817	315 760	42 916	335 879	44 629	363 085	49 646	349 067	51 444	408 592	53 456
Швеція	185 552	38 410	224 168	47 235	278 936	55 086	275 840	56 130	316 327	59 174	327 373	57 266	356 491	56 461
Бельгія	167 831	30 457	188 342	30 228	199 661	30 868	203 163	31 518	229 683	34 809	232 640	35 347	257 389	41 310
Данія	188 259	17 754	209 171	18 570	236 808	19 526	220 770	20 135	232 199	20 325	227 521	19 615	249 697	23 646
Іспанія	–	–	–	–	151 322	30 032	153 860	33 592	160 844	32 906	166 869	32 235	182 053	42 220
Люксембург	53 010	6 281	70 244	6 377	89 979	6 529	93 428	7 120	109 728	7 048	120 043	7 563	140 235	8 429
Фінляндія	87 976	10 186	102 442	11 308	111 969	11 712	106 292	11 692	111 355	12 505	118 429	13 305	149 314	13 965
Ірландія	63 818	9 216	70 015	8 742	73 430	8 142	71 838	7 761	79 208	5 696	85 000	6 000	89 217	6 343
Австрія	53 684	23104	53 415	24 510	53 586	28 314	53 956	28 399	53 623	29 691	54 150	30 464	55 341	31 134
Португалія	42 923	8 114	48 955	8 479	50 306	8 190	44 006	7 467	44 982	7 769	45 443	7 577	47 889	7 611
Польща	19 470	10857	20 418	10 491	22 558	10 445	19 020	10 187	23 175	12 776	22 935	12 892	23 208	13 824
Чехія	7 716	3 349	8 442	3 569	10 599	2 483	10 540	2 325	10 939	2 266	10 031	2 078	10 452	4 292
Греція	8 130	3 200	8 923	3 616	8 044	3 232	7 283	3 149	7 702	3 323	8 034	3 365	9 000	3 000
Угорщина	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	5 091	2 633	5 393	1 351
Словенія	2 876	1 571	3 162	1 876	3 115	1 916	2 268	1 944	2 419	2 012	2 429	2 015	3 897	2 103
Хорватія	1 404	1 226	1 629	1 276	1 872	1 373	1 959	1 435	2 161	1 429	2 178	1 402	132 786	1 472
Мальта	1 222	1 072	1 453	1 328	1 688	1 598	1 766	1 793	1 976	2 012	2 154	2 143	3219	274
Кіпр	1 676	292	1 829	224	1 797	283	1 629	231	1 585	297	1 362	218	1533	308
Естонія	378	295	692	349	833	413	781	455	856	464	833	473	932	492
Болгарія	391	490	432	563	468	614	456	631	500	630	533	657	621	668
Латвія	72	316	82	309	95	278	77	276	128	324	133	301	153	324
Румунія	–	–	441	889	756	672	892	686	990	401	–	–	–	–
Словаччина	2 399	1 302	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–

Навчальне видання

Школьник Інна Олександрівна,
Семенов Андрій Юрійович,
Кремень Вікторія Михайлівна та ін.

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТУДІЇ У ФІНАНСАХ

Навчальний посібник

За редакцією
доктора економічних наук, професора І. О. Школьник,
кандидата економічних наук А. Ю. Семенова

Художнє оформлення обкладинки О. М. Пахненко
Редактор М. Я. Сагун
Комп'ютерне верстання А. Ю. Семенова

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 12,56. Обл.-вид. арк. 11,78. Тираж 300 пр. Зам. №

Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.